Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SAMSØ LANDBOFORENING

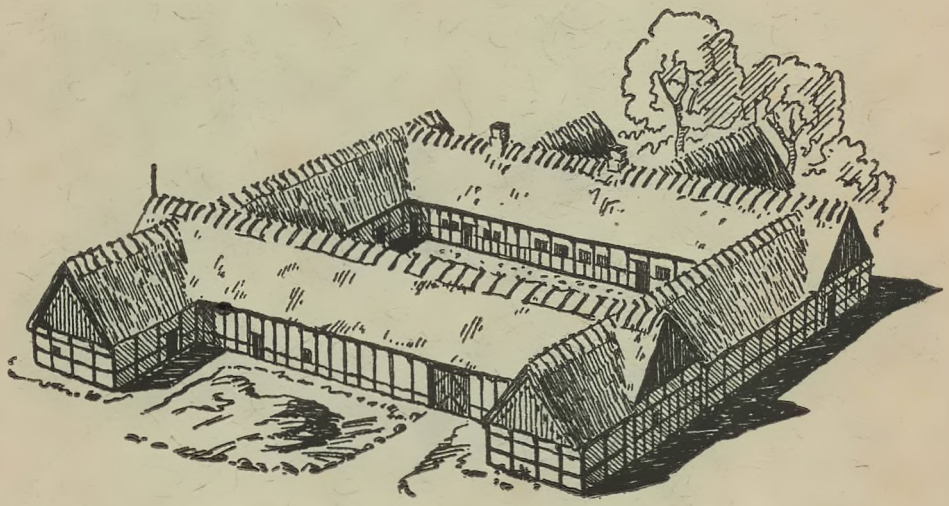

1842 - 22. FEBRUAR - 1942

SAMSØ LANDBOFORENING

FESTSKRIFT

UDGIVET AF

SAMSØ LANDBOFORENING

PAA 100 AARSDAGEN
FOR DENS STIFTELSE
DEN 22. FEBRUAR 1842

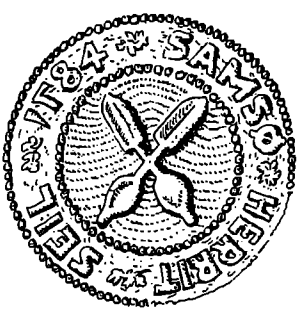

AARHUS
AARHUS AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI
1942

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	5— 6
Samsø (Digt)	7— 12
Landbruget i ældre Tid	13— 30
Landboforeningen 1842—1857	31— 42
— 1857—1877	42— 55
— 1877—1886	55— 64
— 1886—1915	64— 81
— 1915—1942	82--131
Under Verdenskrigen	131—138
Bestyrelsen (Billeder)	139—141
Anerkendelse til Samsø Landmænd	142—153
Formænd	154
Fortegnelse over Mænd i Landboforeningens Bestyrelse	155—156
Konsulenter	157

FORORD

Det er Formaalet med dette Festskrift at give et Indtryk af Samsø Landboforenings Virksomhed og hvad herigennem er fremmet og udviklet i de 100 Aar, hvori Foreningen har bestaaet. Det vil ses, at der ikke er foregaaet ret meget paa Samsø, uden at Foreningen paa en eller anden Maade har været med i Arbejdet.

De store Landboreformer sidst i det attende Aarhundrede og den deraf følgende Udvikling skabte friere Forhold og bedre Arbejdsvilkaar for den danske Bondestand.

De Mænd, der stiftede „Samsø Velfærdsselskab", som Foreningen dengang hed, saa rigtigt, at skulde Bonden faa Gavn af de nye Reformer, maatte der Oplysning til. Foreningens vigtigste Arbejde ses da ogsaa at have været at oplyse og dygtiggøre Bondestanden og søge at faa alle med i de Fremskridt, som Landboreformerne og den frie Forfatning muliggjorde.

Den rige Udvikling, der er foregaaet i vort Land i de sidste hundrede Aar, har vist, at Frihed under Ansvar er det, der skaber Fremgang og Lykke for et Folk.

Ved Læsning af Skriftet vil man lægge Mærke til, at det ofte er de samme Problemer, der Gang paa Gang er taget op paa nyt Grundlag, og at det til sidst er lykkedes at løse mange af dem

paa en god Maade. Det har været karakteristisk for Foreningens Arbejde, at man stadig har forfulgt en paabegyndt Sag og ikke givet op, før et Resultat var naaet.

I en mørk Tid for Land og Folk skrives denne Bog. Lad det være en Trøst, at ogsaa før i Tiden har det skiftet med Lys og Skygge, — de trange Tider har dog altid skabt Fremgang og Sammenhold i vort Folk. Vi vil haabe, at der ogsaa ud af den nuværende mørke Tid maa komme bedre og lysere Forhold, og at vi af Erfaringerne fra Fortiden maa faa Betingelser for at løse de Opgaver, vi ogsaa i Fremtiden vil blive stillet overfor.

Jubilæumsskriftet er tænkt som et Minde om og en Tak til de Mænd, som stiftede Foreningen, og til dem, som senere førte Arbejdet videre op gennem Aarene.

Tak til Samsø Spare- og Laanekasse og Samsø Bank for betydelig økonomisk Støtte til Udgivelsen af dette Festskrift, og Tak til dem, der har medvirket ved dets Udarbejdelse.

Paa historisk Baggrund er de hundrede Aar, der er gaaet siden Foreningens Oprettelse, maaske ikke noget langt Tidsrum. Overmaade meget er dog paa gennemgribende Maade forandret siden da. Den Fremgang og Udvikling, der har fundet Sted, gælder det nu om at bevare og udvikle. Her gælder som en kendt Skolemand har sagt:

„Aldrig færdig, altid paa Vej!"

Madebjerggaard, Januar 1942.

Kl. Gylling Holm.

SAMSØ

Bræ og Bølge skabte Landet
i vor Moder Danmarks Spor.
Knudret, stramt af Skrænter randet,
Panden jager op i Nord,
slynger ud et skumhvidt Spyd ...
Skuldren rejst og Fod i Syd;
sødt i Armen dvæler
Tip i Top de Holme smaa,
rosenklædt, kun Istids Aa
grum og mørk sig fjæler.

Midt i Riget. Lilleverden
af det danske Lands Natur;
vartegnshøjt blandt Stjerners Færden
kører Karlsvogn din Kontur.
Faste Jyllands Bakkefront
kroner vestre Horisont,
men hvorfra vi laaner
Morgenlys og Paaskeøst,
Sjællands djærve Røsnæskyst
over Bæltet blaaner.

Ballebjerg og Knøsens Kammer
hører langs de havblaa Mil
Bølgebroddet, som det rammer,
styrkevildt — og snart i Hvil.
Stenskovs Huk og Hønsepuld,
lyse, viltre Fuglekuld
Fjorden stille spejler.
Skønne Strøm om Langørs Bro —
Rønsegab formæler to:
Brud og stormfuld Bejler.

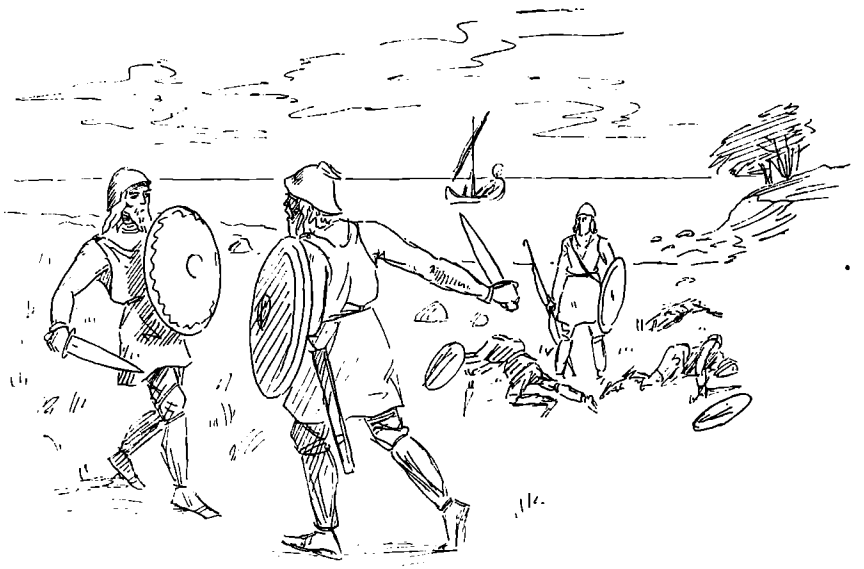

Oldtidsbygd — hel sælsomt hviler
Daad og Død ved Havn og Fjord;
stærke Drenges Claudi-Kiler,
Stentids Trumf, af Samsøs Jord!
Lydt fra Sagas Vikingland
Vaabengny paa søndre Strand,
Fløjt af Ørvars Pile ...
Curia paa bratte Skrænt,
haardt af Marskens Hird berendt,
brudt med Brand og Bile.

En Juvel i Danmarks Krone;
Morgengave for Bengærd;
Hyldingssted til Drottens Trone;
kuet af Karl Gustafs Sværd —
stolt og argt i broget Kor,
Skæbnehug fra Tid, som for,
springer os i Minde;
helst dog tør vi kendes ved
Kyholms Vagt for Landefred,
da hin Stund var inde.

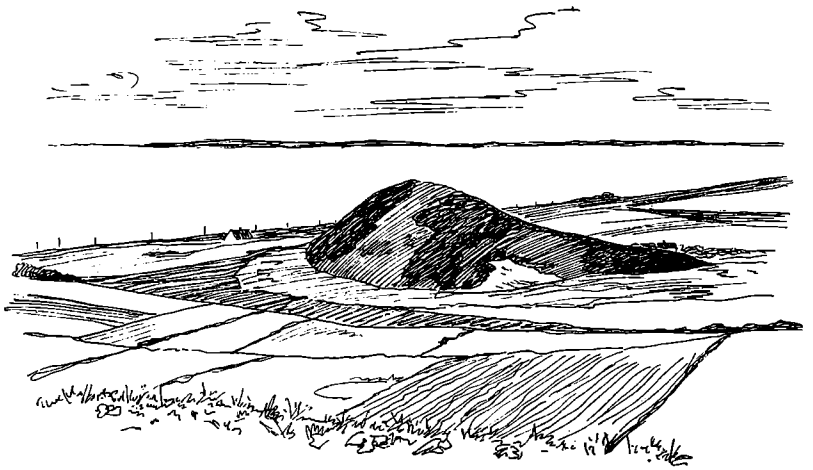

Muld og Hav i gammelt Mæle
Samsø-Sønners Drift og Kløgt:
Skippertogt fra Langørs Pæle,
duelig i Agrens Røgt.
Plov og Sejl er Frimands Dont
— brunet Kind og Blodet sundt —
vil sin Ven belønne.
Mildnet Sind i Hjemmets Læ,
Ambraduft og Hyldetræ,
Kvinderne saa skønne . . .

Kostrip i sin gyldne Trøje
muntert Foraarsbud har bragt.
Slaaen sner! Fra Sælvigs Høje
ser jeg Bugtens Linjepragt.
Kom vi fra, hvor Hveden stod
saftiggrøn af Ild og Mod,
nu det Vilde styrer;
stridigt Græs og Blomsterflor
her en saltet Havstokjord
underfuldt baldyrer.

Frugtbargjort i Seklers Virke
Maa og Mark spændt bølget ud
mellem Oldtidshøj og Kirke,
bugnende i Sommerskrud.
Brisen fragter Kløverduft,
højt fra Rummets Solskinsluft
Lærketoner daler.
Havet aander Bølgeskum
over Kystens Stene, som
ganske sagte maler.

Tusinder af Aar skred Livet
— Vinterfog og Somres Blæst —
Søn af segnet Haand fik givet
Land og Sprog, vort Hjerte næst.
Styrt og Stigen, Sejr og Saar
da som nu hver Skæbnes Kaar,
aldrig Haabet krøget.
Af en Trældoms mørke Nat
vundne Friheds dyre Skat.
Videns Fond forøget.

Gamle Former bliver borte.
Skiftespillets træge Strid.
Fremsynt Sind og Tanke Porte
aabner mod en Foraarstid.
Gyldent fra vor Oldearv
knyttet ind, hvor Nutids Tarv
virker, nybestraalet
af et solklart Viljesvæld,
løftende til Kraft og Held
Landet, som er Maalet.

Værd at elske, værd at dyrke,
værd at skænke næste Slægt.
Smidigt strækker det sin Styrke
som en ung, urolig Knægt.
Tumleplads for Vindes Trav,
Fuglesving og Sus af Hav.
Tonespil og Klange
fra en aaben, fri Natur
gav som Ekko, stemt i Dur,
Samsø Sind og Sange.

Jon Sigurd.

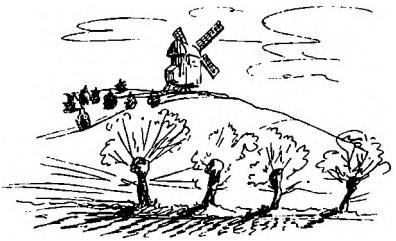

LANDBRUGET I ÆLDRE TID PAA SAMSØ

AF R. SCHIØTH

Samsø Bønder var Ejere af Bygninger, Haver og Tofter, men Fæstere af Agermarken, et Fæsteforhold, som er ukendt andre Steder i Landet.

I Landsbyerne laa Huse og Gaarde Side om Side, ja Sammenbygningen var ofte saa tæt, at Gaardene kun var adskilt ved en smal Gang (Smøge). Gaardene bestod af 4 sammenbyggede Længer med en eller to Porte. Bygningerne, der var rummelige, var opført af Bindingsværk med lerklinede Vægge, havde Straatag og var som Regel velholdte. Thura skriver i 1758, at „Bøndernes Huse her paa Landet have lige saa god Anseelse som Præstegaarde andetsteds".

Ved Huse og Gaarde laa pyntelige Blomsterhaver med Ambra, Lavendel, Pæoner og Buksbom; ogsaa en Abildgaard med Bikuber fandtes ved de fleste Samsøgaarde, skønt Interessen for Frugtavl ikke var særlig stor.

Bag Haven og Gaarden laa Toften (Vænget, „Ejendommen"), som Bonden kunde dyrke, som det passede ham; det var jo Ejendomsjord og derfor uden for Fællesskabet. Imellem Tofterne og Agermarken laa en smal Vej (Gyde) ligesom for at markere, hvor privat Ejendom og Fæstejorden mødtes.

Til hver Gaard hørte mange Agre (en Gaard i Brundby havde saaledes Korn i 58 Agre); det gjaldt jo om, at hver Gaard fik Part i baade god og daarlig Jord. I Agrene, der laa spredt over Byens forskellige Vange, kunde Udsæden udgøre fra 1 Td. til 1 à 2 Skp. Korn. Gaardene havde ikke lige store Jordtilliggender, og derfor var Agrene ikke lige brede.

Den almindelige Dyrkningsmaade var det saakaldte Trevangsbrug, hvor Byens Agerjord var delt i 3 Vange, der efter

Tur benyttedes til Rug, Byg og Græs. Der blev ikke saaet Græsfrø, saa der voksede kun vilde Græsarter. Man sagde, at Jorden laa i Hvile.

Udenfor Agermarken laa Overdrevet (Fælleden), der ikke blev dyrket. Her var fælles Græsgang for Byens Kvæg og Heste, der vogtedes af Byhyrden. Da der ikke altid var rigeligt med Græs paa Fælleden, lejede de velhavende Bønder Græsning til deres Ungkvæg og Plage paa Brattingsborg eller Bisgaard.

Hver Morgen gik Byhyrden gennem Landsbyen og tudede i sit Horn. Kvæget blev da sluppet ud af Staldene og samledes ved Byens Led, hvorfra en indhegnet eller inddiget Forte (Fædrift) førte ud til Fælleden. Om Aftenen drev Byhyrden atter Kvæget tilbage til Byen. Naar Høsten var tilendebragt, lod man Kvæget gaa over hele Agermarken. Af den Grund var man nødt til at faa Høsten i Hus samtidig. Bønderne vilde helst have deres Høst overstaaet, før end de skulde udføre Høstarbejdet paa Herregaardens Marker. Man talte om tidlig Høst (Bøndernes) og sildig Høst (Herregaardens).

Bønderne dyrkede Jorden i Fællesskab; men dette Fællesskab berørte kun Driftsforholdene, ikke Ejendomsretten. Hver Bonde skulde selv udføre Arbejdet paa sine Agre, og Udbyttet tilhørte ham alene; men alle Byens Bønder maatte udføre samme Slags Markarbejde samtidig.

Da Landsbyens Beboere havde mange fælles Anliggender, var det nødvendigt at have et Bystyre. Dette Styre havde man i Bystævnet, hvor Bønderne samledes for at forhandle om Byens Sager. Oldermanden ledede Forhandlingerne paa Bystævnet, førte Byens Regnskab og paasaa, at Byens Lov blev overholdt. (Den gamle Bylov for Nordby opbevares endnu).

Paa en aaben Plads i Byen eller paa en Høj inden for Byens Omraade, ofte under et Træ, stod i en Kreds saa mange Sten, som der var Gaarde i Byen; hver enkelt Sten bar en Gaards Bomærke. Paa disse Sten sad Bønderne under Mødet. Om Vinteren samledes Bønderne i Oldermandens Gaard. Værdigheden som Oldermand gik paa Omgang, og Funktionstiden var et Aar. Ved Skt. Poulsgildet valgtes Oldermand, og her oplæstes Byens Regnskab. Skt. Poulsgildet endte ikke altid fredeligt; thi der vankede godt med Øl og Brændevin.

Fællesskabet, der har sin Oprindelse langt tilbage i Tiden, var paa Grund af Jordfordelingen en Nødvendighed; men det var desværre en Hindring for Fremskridt i Landbruget. Hvis en ung Bonde vovede at foreslaa nye Driftsformer, skulde hans Byfæller nok belære ham om, at Opposition taaltes ikke. Foruden Fællesskabet medvirkede Hoveri og Stavnsbaand til Stilstand i Driftsformer og Teknik. Men det blev efterhaanden klart for Statsmænd og enkelte Godsejere, at det var nødvendift, at der skete en Forbedring af Jorddyrkning og Kvægavl for at fremskaffe større Indtægter af Landbruget.

Fæstebrev.

Naar en Bonde fæstede Jord til sin Gaard, udstedte Godsejeren et Fæstebrev. Dette indeholdt en Fortegnelse over Agrenes Antal, Størrelse og Beliggenhed samt Fæsterens Forpligtelser og Rettigheder. Efterfølgende Eksempel paa et Fæstebrev er taget fra Fr. Poulsens Bog om Samsø:

Jeg, Fredericia Lowisa von Kleist, Enke-Grev-Inde af Danneskjold Samsøe, stæder og fæster hermed til Hr. Frands Sørensen Lassen to Fjerdinger Jord paa Alstrup Byes Mark, som hans Moder Sl. Mdme Lassen forhen har haft i Fæste, der i Jordebogen under Nr. 1 er anført og bestaar af Hartkorn, nye Matrikel, Ager og Eng 5 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Bemeldte Hr. Frands Lassen paa lovlig Maade i sin Livstid maa nyde, bruge og i Fæste beholde paa følgende Conditioner:

1) At han aarligen deraf i rette Tider og paa sine vedbørligen Stæder yder og betaller alle Kongelige Skatter og Contributioner, som enten allerede paabuden er eller herefter paabydendes vorder.

2) Iligemaade Landgilden eller Jordebogens Afgifter med forordnet Opmaal, item Tiender efter Loven, og hvad Forening eller Akkord derom maatte vorde oprettet.

3) Betaler og forretter sit Hoveri upaaklagelig og saaledes som samme af mig vorder Foranstalted, og endelig for det

4) At han stedse er mig og min beskikkede Fuldmægtig hørig og lydig og i alt retter og forholder sig efter Hans Kongl. Majst. Allernaadigste Lov og Forordninger, alt under dette i sit Fæstes Forbrydelse.

Til Indfæstning af denne Jord haver Fæsteren betalt mig 60 Rdlr., som Forvalteren udi sit aflæggende Regnskab til 1ste Maj 1783 fører til Indtægt.

Dette til Bekræftelse under min Haand og Grevelige Segl.

Brattingsborg, d. 15. August 1782.

Fredericia Lowisa von Kleist,
Grevinde Danneskjold Samsøe.

Ligelydende Fæstebrev haver jeg bekommet og tilforpligter mig herved at opfylde og efterleve samme.

Fr. Lassen.

Senere kom Fæstebrevene til at indeholde flere og flere Punkter og blev efterhaanden fyldige Dokumenter.

Ejerne af Samsø boede ikke paa Øen, og det blev da Godsforvalteren, som paa Grevens Vegne besørgede Amtmandens Forretninger. Ham paahvilede det at sørge for, at Skatter og Afgifter blev indbetalt til Tiden. Det var ikke altid nogen nem Opgave, da Bøndernes Indtægter var smaa. Saafremt Bønderne ikke kunde betale, maatte Godsejeren udrede disse Penge af sin private Kasse. Godsejeren anmodede derfor Forvalteren om, „at udtænke alle tjenlige Midler til at holde Bønderne i den Tvang, at de i det mindste maa udrede Skatterne og det meste af Landgilden".

Man maa ikke heraf slutte, at Bønderne paa Samsø blev behandlet haardt, tværtimod hævdes det Gang paa Gang, at „Samsingerne har et mildt og naadigt Herskab". Paa Brattingsborg fandtes baade Træhest og Halsjern; men disse Strafferedskaber blev ikke meget anvendt.

Samsøbønderne var heller ikke daarlige Landmænd. Thura omtaler dem saaledes: „Samsingerne er i deres Agerdyrkning saa duelige, flittige og kløgtige, at de næst Guds Forsyn, ved deres utrættelige Flid i at behandle Jorden bringe en saa velsignet Høst tilveje, som de gemenligen faar". Pontoppidan skriver i „Danske Atlas", at „Samsøbønderne ikke spilder saa megen Jord, som en Vogn kan vende paa".

Eksempler paa Jordens Drift.

Paa en Gaard i Tranebjærg, 2 Fjerdinger Jord, blev aarlig saaet 24 Tdr. Byg, 6 Tdr. Rug, 10 Tdr. Ærter og 2 Tdr. Havre. Der holdtes 5 Køer, hvoraf 2 blev græsset i Haven og Toften. 7 Ungkreaturer var i Skoven paa Græs for Betaling.

En Gaard i Brundby har 1½ Fjerding Jord, 4 Tdr. Hartkorn. Udsæden udgør 4 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg, 4—6 Tdr. Ærter og 8—10 Skp. Havre; der holdes 6 Køer, 8 Heste, 12 Faar og 5 Svin, desuden i Skoven 1 Stud, 2 Kalve, 1 Plag og 2 Føl. Der pløjes med 4 Heste, men paa Bakkerne med 6 Heste. I Almindelighed avles 80—100 Tdr. Byg, undertiden noget mindre.

En Gaard i Nordby har 2 Tdr. Hartkorn; der saas aarlig 5 Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg, 1 Td. Ærter og ½ Td. Havre. Høavlen er ringe.

Paa Vadstrupgaard var Udsæden 1777: 11 Tdr. Rug, 32 Tdr. Byg, 15 Tdr. Ærter, 7 Tdr. Havre, 4 Skp. Vaarhvede, 1 Skp. Boghvede, 2 Skp. Hørfrø, Hamp for 1 Rdl. og Sennep for 2 Rdl. Høavlingen var 18 Læs.

Sølvmedaille for Landboflid.

Birkedommer Hans Christian Lips, der beklædte Embedet fra 1756—1777, beboede en Gaard i Tanderup og var en meget dygtig Landmand, der endogsaa flere Gange fik Landhusholdningsselskabets Belønninger, saaledes i 1773 en Præmie paa 50 Rdl. for den største Mængde Pil og Karbaand, og Selskabets større Sølvmedaille „for hans udmærkede Flid og Duelighed i nyttige Anlæg Samsøs Indbyggere til Eksempel".

Stavnsbaandets Løsning.

Oplysningstidens humane Anskuelser vandt stærkt frem i Danmark i Chr. d. 7.'s Tid, og mange højtstaaende Mænd drøftede Bondestandens Forhold og pegede paa Midler til Forbedring af dens Kaar.

Landbruget var jo Landets bærende Erhverv, og af dets Købeevne afhang de øvrige Erhvervs Vilkaar. For det danske Samfund var det derfor af den største Betydning, at der gennemførtes Landboreformer. Der fremkom ogsaa flere Forslag til Hoveriets Begrænsning, Fællesskabets Ophævelse og Stavnsbaan-

dets Løsning; men først da Kronprins Frederik i 1784 havde overtaget Regeringen, kom der Fart i Reformarbejdet.

I 1786 nedsattes den store Landbokommission, hvis Flertal var Reformtilhængere; disse hævdede, at „Stavnsbaandet var en Krænkelse af fri Statsborgeres naturlige Rettigheder". Den 8. Juni 1787 udkom Loven, der sikrede Fæstebondens Retsstilling. Den 20. Juni 1788 kom Loven om Stavnsbaandets Løsning, og derved blev den danske Bonde en fri Mand som Landets øvrige Borgere. Bønder over 36 Aar og Bøndersønner under 14 Aar blev straks fri, og ved Aar 1800 skulde Stavnsbaandet helt være forsvundet.

Paa Samsø Ting blev der den 31. Juli 1788 givet Samsingerne Meddelelse om Stavnsbaandets Løsning.

Den ene Forordning „til Bondestandens Velfærd og til Jordens Forbedring" fulgte efter den anden. 1790 kom Loven om skadeligt Vands Afledning, 1791 Loven om Hoveriets Fastsættelse, 1792 Loven om Udskiftningen og 1794 Loven om Hegnsætning og Markfred.

Udskiftningen.

Allerede i 1781 var der udkommet en Forordning om Udskiftning af Landsbyernes Jord, og i 1783 begyndte Udskiftningen paa Samsø, nemlig i Ørby, Tanderup, Selsinggaarde og Vadstrup; men af en eller anden Grund gik Arbejdet i Staa. 1793 udskiftedes i Pillemark, Alstrup og Stavns, og først i 1798 var Udskiftningsarbejdet tilendebragt.

„Kun de, der levede paa den Tid, kan forestille sig det Røre, som der var i Byerne, baade blandt Bønder og Husmænd, før Udskiftningen endelig gik for sig", skriver P. Michelsen, Nordby.

Naar en Landsbys Jorder skulde udskiftes, samledes Bymændene med en Landmaaler og Forvalter Friis for at finde et Grundlag for den mest hensigtsmæssige Udskiftning. Ved disse Sammenkomster kunde det ofte gaa haardt til, da Meningerne var stærkt delte.

Fr. Poulsen skriver om en saadan Sammenkomst: „Den 15. Septb. 1793 var Tranebjærg Bymænd samlede, og tillige var Birkedommer Astrup og Forvalter Friis kommen til Stede for at

drøfte Byens Udskiftning. Ved Forhandling om deres Markhandel opstod der Stid, og man delte sig i to Partier, hvoraf Birkedommeren holdt med det ene og Forvalteren med det andet. I Stridens Hede for Forvalteren ind paa Birkedommeren, gav ham et Par Øredask og smed ham baglænds ud af Døren, saa Parykken fløj af ham, og han selv rullede hen ad Stenbroen og fik en Næsestyver, saa Blodet løb, ret som det kunde være ud af en Tappe".

Udskiftningen paa Samsø betegnes af Professor Begtrup som maadelig. Aarsagen til den daarlige Udskiftning var, at Bønderne, der som før nævnt var Selvejere af Bygningerne, ikke vilde flytte disse ud. De maatte saa finde sig i at faa deres Marker paa 2—3 Steder, eller i en lang smal Strimmel fra Byen og ud til Markskellet.

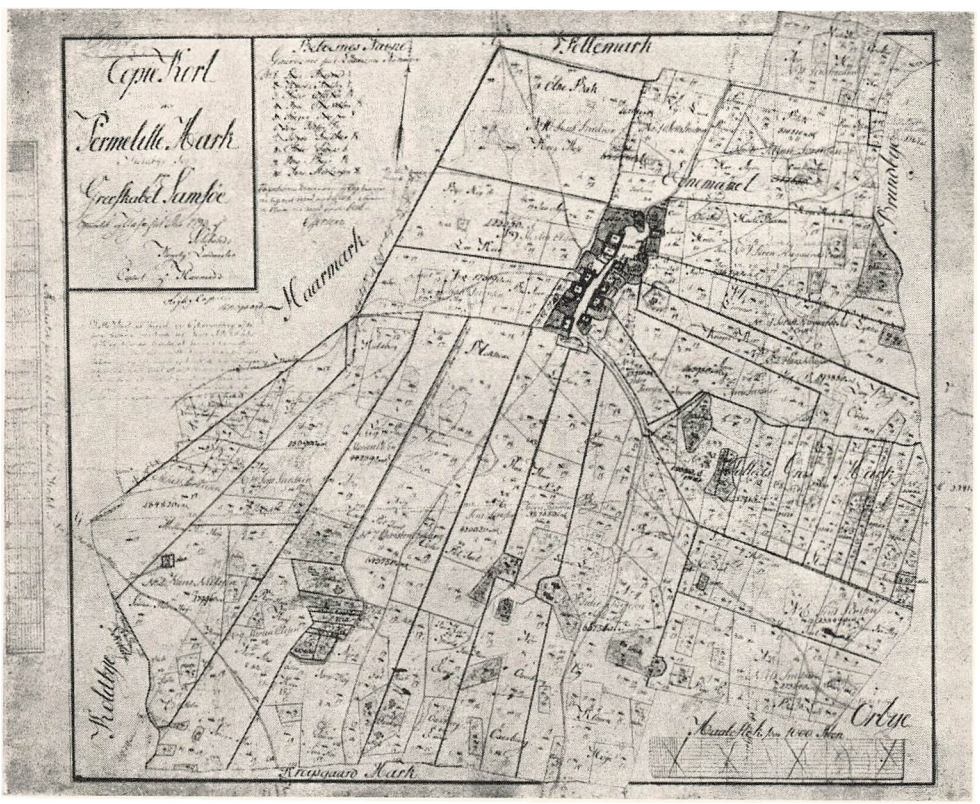

Udskiftningskort over Permelille By's Jorder 1793.

En Del Jord vedblev foreløbig at være Fælleseje, nemlig Gadejord, Lergrave og Tørvemoser; men Tørvemoserne blev dog snart udskiftede.

Selvejendom.

I 1797 tilbød Greven Samsø Bønder deres Jord til Købs; men det store Flertal af Bønderne turde ikke indlade sig paa et saa voveligt Foretagende. Resultatet blev, at der Aar 1800 udstedtes 17 Skøder paa Selvejendom, og Prisen var 250 Rdl. pr. Tønde Hartkorn. Købesummen kunde blive indestaaende i Ejendommen til en aarlig Rente af 4 pCt. og var uopsigelig fra Grevskabets Side. Af de 17 Selvejergaarde laa de 4 i Stavns, 1 i Onsbjerg, 4 i Langemark og 8 i Besser. Senere købtes Vadstrupgaard og 3 Gaarde i Besser, og hermed standsede Salget. En Højesteretsdom, som blev afsagt i 1799, gav nemlig Greven samme Rettighed over Øens Fæstegods som andre Godsejere efter Loven, uanset at Bønderne paa Samsø var Selvejere af deres Gaarde.

Hoveriet.

I Henhold til Loven om Hoveriets Fastsættelse blev der d. 7. Nov. 1797 fastsat følgende Regler for Hoveriets Ydelse til Brattingsborg:

„Tienden, som er bortakkorderet til Yderne, bortføre disse hver især.

Til Hovedgaarden er 96 Hoverigørende Bønder med 156 Fjerdinger Jord, hvoraf Selsinggaard og Tannerup 8 Gaarde med 20 Fjerdinger Jord intet Hoveri forretter, da det besørges af Godsejeren.

Af de saakaldte Fribønder i Tranebjærg og Brundby med 64 Fjerdinger Jord haves følgende Medhjælp i Hoveriet: 1) tage disse Andel i Hegnets Vedligeholdelse efter Fjerdinger Jord, 2) udføre Gødning en halv Dag af hver Fjerding Jord, 3) bortføre et Læs Sæd paa 4 Tdr. af Gaardens Avl til Skibsted, 4) befordre Bygningsmaterialer og afgive Haandlangere til Gaardens Vedligeholdelse, 5) at rense Vandsteder med de øvrige Bønder, og 6) afbefordre Herskabet; hvorimod disse Bønder for Hoveri-Friheden erlægge de bestemte Arbejds-Penge.

Hovedgaardens Jorder er inddelte i 10 Marker, hvoraf 5 aar-

lig drives med Sæd, nemlig en med Hvede eller Rug efter Brak, en med Byg til anden Halm, en med Rug eller Ærter til tredie Halm, en med Byg til fjerde Halm og en med Havre til femte Halm, som derefter udlægges med Kløver.

De Hoveripligtige er inddelt i 5 Roder, nemlig: Permelille med 38 Fjerdinger, Ørby med 27 dito, Koldby med 27 dito, Pillemark med 27 dito og Haarmark med 27 dito, hvoraf enhver Rode dyrker een af de 5 Marker, saaledes at den Rode, som behandler Brakmarken, behandler denne i 5 paa hinanden følgende Aar.

Til hver Fjerding bliver aarlig at dyrke $9984^2/_3$ □ Alen Jord, men hvad videre, der bliver i en Mark, er Bønderne uvedkommende. En saadan Lod pløjes to Gange til Hvede eller Rug i Brakmarken, nemlig en Gang om Sommeren, naar Gjødningen er udført, og en Gang til Sæd, eller 3 Gange til Byg, en Gang om Efteraaret og 2 Gange om Foraaret, eller en Gang til Rug og Ærter, nemlig om Efteraaret eller om Foraaret efter Sædens Beskaffenhed eller 3 Gange til Byg som ovenanført, eller en Gang om Foraaret til Havre, og desuden at brække Brakmarken, hvilket Herskabet desuden en Gang lader pløje og harve om Foraaret.

Jorddrotten er forbeholdt at veksle med Sædarterne efter Behag, naar Bønderne ikke derved faa mere Arbejde eller til andre Aarstider. Naar ny Jorder skal optages, brækker Jorddrotten dem første Gang.

Harvningen forretter Bønderne, efter at Sæden er udlagt, de udføre og udsaa Sædekornet, slaae Knot, rense for Sten, Rødder og Marehalm, derimod udsaa de ikke Kløver.

Enhver Fjerding mejer, opbinder, sætter i Hob, efterriver, og i ustadigt Vejr adskiller og igen samler, indager og modtager i Hus eller Stak Afgrøden af det Stykke Jord, som dyrkes. For mange maa ikke paa een Gang tilsiges at indage Sæd. Vejen efterrives af de sidste, som blive færdige, en Dag, og Budene forblive i Gulv eller Stak, til fælleds Hjælp, til Alle ere færdige.

Til Engenes Rensning forrettes en halv Gangdag.

Enhver Fjerding Jord har 13,500 □ Alen at slaa i Søen, Maen, Kløvermarken eller andre til Gaarden hørende, paa dens Marker værende Enge, hvormed omgaaes ved Bjergning og Indagning ex. som for Kornhøsten er anført.

Gjødningen af Gaardens Avl udføres ved Midsommers Tid af 136 Fjerdinger Hoverigørende og de 20 Fjerdinger af Herskabet, efter at Fribønderne have gjort den halve Dag. Vejen renses.

Alt det Hegn, som hidtil er vedligeholdt, vedligeholdes fremdeles paa forsvarlig Maade af 156 Fjerdinger. Fribønderne hegne som foranført.

De afpillede Sten samles af Bønderne i Renene og bortføres af Herskabet; derimod hente Bønderne de Stene, som behøves til Vejene, ved Stranden, og vedligeholde hver sit Hovedmaal af Vejene i Hovedgaardens Marker.

Følgende Spand- og Gangdage forrettes, nemlig: til at indbringe Kornstakke i Laden 1 Gangdag, til at udføre Halmen og sætte den i Stak samt at rydde Ladehusene ¾ Gangdag, til at rense Vandsteder ½ Spanddag og 1 Gangdag, til Gaardens Vedligeholdelse med at mynde Huse, kline Vægge, transportere Materialer m. v. ¾ Spand- og 1 Gangdag, til Brænde og Bygningstømmers Hjemkørsel 1 Spanddag og 1 Gangdag (3 á 4 Læs Brænde, til ⅓ Favn, regnes til 1 Spanddag, og Brændet skæres og hjemføres i haandelige Køvler).

Imod de sædvanlige Tærskepenges Erlæggelse er Bønderne fri for Tærskning. Til Kornets Rensning, 8 Tdr. i een Dag, forrettes ¼ Spanddag og 1¾ Gangdag.

Efter at Fribønderne have bortført deres foranbestemte Andeel af Gaardens Sæd, bortføre de 156 Fjerdinger Resten med 3 Tdr. Hvede, Rug eller Ærter, 4 Tdr. Byg og 5 Tdr. Havre, hver til et Læs.

Til Befordring for Godsejeren aarlig 1 Spanddag, som ogsaa kan bruges til Transport af Betjentenes Deputater, til Flytning for Forpagteren, naar han for bestandig forlader Gaarden, ½ Spanddag. Desuden betale Bønderne bestemte Arbejdspenge og Tærskepenge.

Forordningen af 25. Marts 1791 er Regel for Arbejdstiden. Arbejdet forrettes med fulde Dage. Intet af det anførte Arbejde maa anvendes til andet end det, hvortil det er bestemt.

Hoveri-Aaret begynder 1. Maj, og ingen Arbejde skrives til Restance.

I Anledning af Ildsvaade og nye Bygningers Opførelse til

Hovedgaarden eller Parceller bestemmer Amtmanden og Landvæsens Commissairerne det Hoveri, som hertil skal forrettes".

Bønderne i Nordby Sogn betalte en aarlig Afgift til Grevskabet i Stedet for at yde Arbejde. Besser Sogn samt Byerne Onsbjerg, Taftebjerg og Stavns havde Hoveripligt til Bisgaard.

De saakaldte Fribønder var Fæstere, som i Stedet for Arbejde ydede en aarlig Pengeafgift (Arbejdspenge), foruden at de dog skulde gøre nogle Kørsler og Rejser for Herskabet.

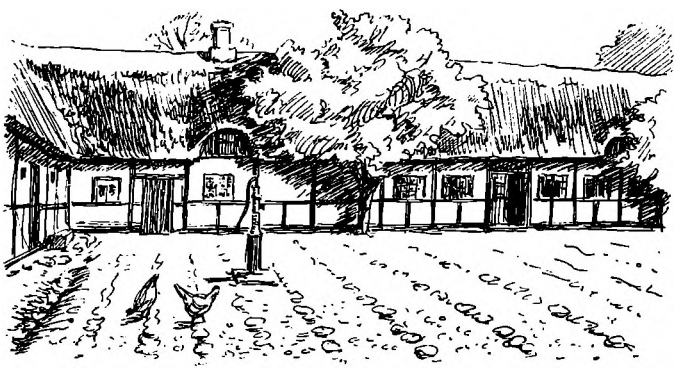

Gl. Samsø-Gaard.

Efter Udskiftningen.

Om Landbruget paa Samsø skriver Professor Begtrup i Aaret 1808 bl. a.:

„Samsingerne inddele deres Jorder i 8 Dele. Den lerede Jord drives med 6 Aars Brug og 2 Aars Hvile, nogle lader den hvile i 3 Aar. Den sandede Jord drives i 5 Aar og hviler i 3 Aar. Enkelte Stykker drives bestandig uden Hvile. Der gives Jorder ved Gaardene, som har baaret i 30 Aar bestandig Byg uden Afveksling med anden Sæd. Den herskende Sædfølge er: 1. Aar Byg, Bygstubben gødes og besaas med Rug, derefter Byg, saa Ærter, atter Byg, derpaa Havre med Kløver, og den hviler sædvanlig i 2 Aar med Kløver, hos nogle i 3 Aar og hos enkelte driftige Mænd kun i 1 Aar. Nogle har begyndt med 3 Aars Drift og 2 Aars Hvile, og Marken er inddelt i 10 Dele til dobbelt Drift. Bonden besaar af sin Jord de $^{6}/_{8}$; han brakker ikke; men han renser sin Jord med Ærter og udlægger den bestandig med Klø-

ver. Der saas meget tykt af Rug, Ærter og Byg en Skp. i 1000 □ Alen og vel tykkere. Man angiver til Forsvar for denne tykke Udsæd, at Sæden kan kvæle Ukrudtet og give sig selv Ly i Vaaren for de skarpe Vinde. Man høster i Almindelighed kun 4—5 Fold, men efter saa stærk en Drift, saa liden Hvile og saa tyk en Udsæd er det godt avlet!

Kløveren saas for det meste i Avner og lykkes fortrinlig godt.

Jordbehandling.

Samsingerne behandle deres Jord med megen Flid, de pløje ofte og net. Jorden trepløjes til Byg og med smalle Furer, som kun er 6 Tommer brede, og den harves overmaade fint. At brakke til Vintersæd bruges paa Brattingsborg og Bisgaard, og var meget at anbefale her paa Landet, da Sæden er i høj Grad fuld af Heire, Klinte, Agerkaal, Knop, Skrad og Brombær.

Tang som Gødning.

Til Gødningens Formerelse betjener man sig i Nordby Sogn af Blæretangen, der i Mængde opskylles paa Strandbredden. Hver Gaardmand opkører 50—100 Læs Tang aarlig. Tangen strøs paa Stenbroen i Gaarden og uden for Porten, hvor der falder Kørsel, at den kan blive kort, derpaa blandes den med Gødningen. I de andre Sogne bruges ogsaa en Del Tang.

Mergling.

At mergle har Pastor Hammer, Koldby, begyndt med, og i Sommeren 1807 opkørt 400 Læs.

Udsæd og Kreaturhold.

Da Sæden saas tykt saas paa en Gaard omtrent lige saa mange Tønder Sæd, som den har Tønder Land. Har en Gaard af Agerjord 70 Tdr. Land, saas aarlig 12 Td. Rug, 36 Td. Byg, 12 Td. Ærter og Vikker og 10—12 Td. Havre. Disse 72 Td. Sæd saas paa 54 Tdr. Land, og 18 Tdr. Land bliver til Græsning og Hø. Paa en slig Gaard holdes 10 Heste, 8 Køer, 6—8 Unghøveder og 12—16 Faar. Køerne holdes inde til Slutningen af Maj og Begyndelsen af Juni. De Køer, som ej have kælvet, holdes inde til ind

i Juli Maaned, ligeledes holdes Hestene inde af mange. Derved spares Græsning og Gjødning vindes. For Ungkvæget lejes Græsning hos Forpagterne eller hos de Bønder, som have Græsning i Bakkerne, og der gives 1 Rdl. for en Aaring, 2 Rdl. for en Toaaring og 3 Rdl. for et fuldvoksent Høved i Græspenge.

Nordby Præstegaard.

I Nordby er Præstegaardens Avl paa 66 Tdr. Land, naar Mosen fradrages. Jordarten er muldsandig. Underlaget er paa de fleste Steder Sand og behøver Regn, naar Sæden skal lykkes. Gaardens Udsæd er 10 Tdr. Rug, 34 Tdr. Byg, 7 Tdr. Ærter og ingen Havre. Besætningen er 8 Heste, 10—12 Køer, 18—20 Unghøveder, hvortil lejes Græsning, 24 Faar og 2 overfødte Svin. Driften er 5 Aars Brug og 3 Aars Hvile. Grønjorden optages til Byg, derpaa Rug, saa Byg, derefter Ærter, og til Slut Byg. saa udlægges med Kløver i 3 Aar; der saas 18 Pund Frø paa en Td. Land. Præstens Lod blev udskiftet 1797.

Tranebjærg Præstegaard.

Præstens Lod er paa 134 Td. Land Ager og Eng særdeles god Jord og drives efter Landets Skik, nemlig med 6 Aars Brug og 3 Aars Hvile. Besætningen er 12 Heste og 18 Køer, det fornødne af Ungkvæg og Faar. Den aarlige Udsæd er omtrent 14 Tdr. Vintersæd, 50 Td. Byg, 12—14 Td. Ærter og 16—20 Td. Havre. Af Kløversæd og Hø avles i et Middelaar 60 Læs.

Sædarter.

Kornvarerne fra Samsø er meget gode, men maa harpes vel. da de er meget skidne, i Særdeleshed megen Hejre i Rugen. Af Vinterhvede saas noget af Forpagterne og af Personer uden for Bondestanden. Af Vaarhvede saas lidet til eget Brug af Bønderne. Af østersøisk Rug fra Danzig er nogle Tønder saaede af Forpagteren paa Bisgaard i Aaret 1806; den stod ypperlig, var længere i Vippen og paa Straaet end den danske Rug. Af Byg saas mest; det er sædvanlig dansk Byg, endvidere noget toradet Byg. Pastor Hammer i Koldby saar flere Tønder af det toradede Himmelkorn, som er den bedste af alle Bygsorter. Riisbyg findes ogsaa her paa Landet. Byg er Hovedsæden paa Samsø, det

er temmelig vægtig og tyndskallet, og ansees derfor lige saa god, som det bedste Sjællandske. Af gule Ærter saas en stor Mængde, af Vikker noget af mange. Af Havre ej mere end til eget Brug, og i Forhold til de øvrige Sædarter mindre end andetsteds.

Hør, Hamp m. m.

Af Hør saar hver Mand et Par Skæpper, enkelte saar 4—6 Skp. Hørren saas i Grønjord efter en Plovfure og luges ikke. Af Hamp, Sennep og Kommen saas noget. Der avles kun faa Kartofler.

Heste.

Af Heste holdes en stor Mængde, man kan i det mindste regne 1½ Hest pr. Td. Hartkorn. Hestene er ikke store af Vækst og er urene af Ben, hvilket kunde afhjælpes med gode Stutterihingste; der burde være een Hingst i hvert Sogn.

Fodringsmaaden er god og usædvanlig. Hele Vinteren, saalænge Tærskningen varer, fodres hos Bonden 4 á 6 af de bedste Heste med smaat Foder, som Tærskeren ryster af Kærven, førend den lægges for Plejlen. De øvrige Heste nøjes i den Tid for det meste med Halm. Naar Tærskningen hører op, da fodres med Hælmter, hvilke Tærskeren saaledes daglig maa samle. Han tager Overfejningen, noget Smaafoder og et Par græssede Kærver, finskærer alt, lægger det i et Aflukke, hvor det da efterhaanden trædes sammen og bliver liggende urørt indtil Foraaret, da Foderkarlen herfra daglig henter det fornødne til Hestene. Med dette præparerede og fasttraadte Foder i „Hælmtbænken", hvori er nogen Kærne, som beholder sin Kraft og ej kan skæres af Utøj, fodres mod Foraaret i Pløjetiden og indtil Hestene kommer paa Græs. Først paa Vinteren fodres ogsaa med Hø og Ærtehalm.

Hornkvæg.

Hornkvæget er af en bekendt god Art som Malkekvæg betragtet. Kalve fedes ikke til Salg, da der ingen Afsætning er paa dem. Smørret er formedelst den gode Græsning meget godt og i høj Pris; det koster om Efteraaret 20—24 Sk. pr. Pd. Landets Sødmælksoste ere fortrinlig gode og betales med 14 Sk.

pr. Pd. Af Smør og Ost udføres lidet. Af Køer udføres til Sjælland henved 300 Stk. om Aaret, den gangbare Pris er paa Øen 18—24 Rdl. for en Ko paa 6—8 Aar. Køerne malker godt her paa Landet, de giver sædvanligvis 6 Kander Mælk daglig i Forsommeren, mange giver 9, enkelte 12—14 Kander.

Kvægracen udmærker sig ved et lidet Hoved med smukke, ikke store Horn, en fin Hals og temmelig klejn Knokkelbygning. Løden er mest broget eller skjoldet, med mindre den er blakket.

Faar.

Faareavlen er forbedret ved langhalede Faar fra Sjælland, Fyn og Jylland, især ved den gode Art fra Løvenborg i Sjælland, som Forvalter Friis har bragt til Øen og videre udbredt. Ulden betales med 32 Sk. Pundet.

Svin.

Af Svin holdes kun faa og blot til eget Husbrug. Arten er den Sjællandske eller Jydske fra Skovegnen, et overfødt Svin kan veje 8—10 Lispund og fedes med 2 Tdr. Ærter.

Fjerkræ.

Den Samsingske Bonde har mange Fjer-Kreaturer, og han sælger intet deraf, da det anses for en Skam, men fortærer det selv; og spørger man om Aarsagen, anføres, at de ej kan undvære sligt for Fjerenes Skyld.

Arbejdstempoet.

Alt Arbejde med Pløjning og Høst drives med usædvanlig megen Kraft og Ilfærdighed her. Pløjes til Byg, som er Hovedsæden her paa Øen, da lægges med een Plov med 4 Heste tre

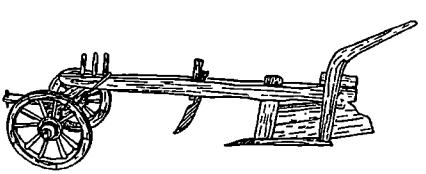

Tdr. Land om Dagen. Der pløjes uden Hvile fra Klokken 4 om Morgenen til Kl. 9 om Aftenen. Ploven hviler aldrig, men man skifter Heste fire Gange om Dagen, og eet Beed varer fire Timer. Paa denne Maade kan en Mand efter to Plove saa i to Dage 12 Tdr. Byg. Kjøresvenden har det strengest; thi han maa løbe, og er det ikke en stor Dreng, som kan udholde det, da maa han ride, da Hestene gaa bestandig i stærk Skridt for Ploven.

Med enhver Mejer følger en Optager og en Rivesvend, og hvor der er tre Mejere, da desuden een der sætter Kjærvene ind. I enhver Bondegaard er i det mindste tre Loer med Porte, som under Agningen staar aabne, der køres Læssene ind. Kjærvene kan paa begge Sider i Hast kastes af. Vogn og Heste rykkes igen ud for ny Hentning under bestandig Trav. „Ingen Holden om Høsten!"

Husmænd.

Grevskabet har 464 Husmænd; disse svarer i Arbejdspenge som en Grundskat 1 Rdl. pr. Hus aarlig, men i Nordby Sogn kun 4 Mk., og videre har de ej at svare til Herskabet.

Hvor Husmændene har Jord i Marken, svarer de til Gaardfæsterne en vis Pengeafgift af Jorden efter frivillig Forening, dog med Herskabets Samtykke.

Saaledes har i Onsbjerg Gaardmændene udlagt et Stykke sandet Udmarksjord paa 100 Td. Land til Husmændene mod en aarlig Afgift af 90 Rdl.; i Brundby er udlagt et Stykke Jord, omtrent 12 Skp. Land til hver Husmand, hvoraf der svares 16 Mark til Gaardbeboerne. I Ørby er udlagt til hvert Hus 1 Td. Land, hvoraf svares 8 Mk. I Pillemark er udlagt til hvert Hus et Stykke Jord, som anses for tilstrækkeligt til Græsning for 4 Faar eller en Ko, hvorfor Husmanden betaler til Gaardmanden aarlig 40 Skilling.

Fjerdinger og Ottinger.

Bønderne deler deres Jorder i Fjerdinger, halve Fjerdinger og Ottinger. Efter denne Inddeling nævnes Bønderne her paa Landet: to Fjerdingsmænd, 1½ Fjerdingsmænd o. s. v. Denne Ansættelse er ikke ens i de forskellige Byer:

En Gaard i Tranebjærg: Hartkorn 5 Tdr. 7 Skp. = 1½ Fjerding.
En Gaard i Brundby: Hartkorn 5 Tdr. 2 Skp. = 2 Fjerding.
En Gaard i Ørby: Hartkorn 4 Tdr. 2 Skp. = 1½ Fjerding.

Denne Ansættelse angiver ikke Jordens Kvalitet, men betegner Arealets Størrelse".

Skiftende Kaar.

I Aarene efter 1800 var det danske Landbrug i stærk Udvikling, og det gav sig Udslag i en forøget Frembringelse af de forskellige Landbrugsprodukter, for hvilke der i disse Aar var en rivende Afsætning til Udlandet paa Grund af Napoleonskrigene. Men i 1807 blev Danmark Krigsdeltager, og der blev da Brug for alle Slags Landbrugsvarer til Landets egen Forsyning og til Norge, hvortil der var stor Udførsel af Korn og Kornvarer. Prisen paa Korn steg til uanede Højder, ikke alene paa Grund af den stærke Efterspørgsel, men ogsaa fordi Pengene faldt i Værdi.

En Tønde Rug, som ifølge Kapitelstaksten 1807 blev betalt med 6 Rdl. 4 Mk., kostede i 1811: 15 Rdl. 4 Mk. og i 1813: 131 Rdl. For de øvrige Landbrugsvarer betaltes der lignende Priser.

Krigen med England ødelagde Landets Handel, og Statens Gæld voksede. Da Staten ikke kunde laane Penge, og da Befolkningen ikke var i Stand til at udrede de store Skatter, foretog Regeringen Udstedelsen af Pengesedler i store Mængder, hvis Værdi sank fra Dag til Dag, fordi de ikke kunde indløses. Følgen blev, at Staten maatte erklære sig fallit.

Den 5. Januar 1813 ophævede man alle de gamle Banker, og i Stedet traadte en Rigsbank med Eneret til at udstede for 46 Millioner Rdl. Seddelpenge. Til deres Sikkerhed beslaglagde man 6 pCt. af Værdien af Landets faste Ejendomme. Indtil Beløbet var indbetalt, skulde Ejerne svare en aarlig Rente af 6½ pCt. Rigsbankens Oprettelse bragte ikke Orden i vort Pengevæsen; det skete først, da denne Bank gik over til at blive en privat Bank, Nationalbanken.

I 1818 kom der et umaadeligt Fald i Priserne paa Landbrugsprodukter. Efter Napoleonskrigenes Ophør søgte nemlig hvert Land i Europa at forsyne sig selv med Livsfornødenheder. Kapitelstaksten for Rug var i 1818: 14,93 Kr., i 1824: 3,94 Kr. Smør-

prisen var i 1818: 43,80 Øre pr. Pd., i 1822: 18,80 Øre. Flæskeprisen faldt i samme Periode fra 34,40 Øre pr. Pd. til 10,40 Øre. Dette Fald i Priserne paa Landbrugsvarer medførte et meget stærkt Fald i Ejendomspriserne, og mange Landmænd gik fallit. Lidt efter lidt bedredes Forholdene, og der blev atter Fremgang for det danske Landbrug.

Samsø Landbrug havde været stærkt hemmet under Krigen 1807—14, fordi det meste af Øens Mandskab blev udtaget til Landeværnet eller maatte gøre Vagttjeneste. Naar de unge Karle og Husmændene var til Eksercits eller paa Skansearbejde, og Bønderne selv maatte køre Vognene i Ægtkørsel, ja saa blev Markarbejdet forsømt, og Følgen blev, at mange Samsøbønder blev forarmede. Da Krigen endelig var endt, kom saa Følgerne af Statsbankerotten; men sejgt arbejdede Bønderne paa at komme gennem Vanskelighederne. Saa snart det lysnede for Landbruget, indførte man Forbedringer i Driften og anskaffede nye Redskaber, og Samsø Landbrug naaede atter frem i forreste Række.

Høstbillede fra Haarmark.

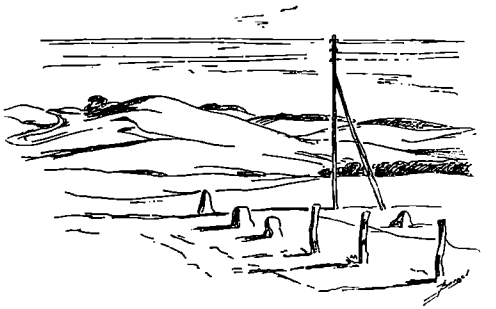

SAMSØ LANDBOFORENING

AF J. S. JENSEN

1842—1857

Efter at Samsø Velfærdsselskab ved et Møde i Onsbjærg den 22. Februar 1842 var stiftet og en Lovkomité udnævnt, afholdt Selskabet sit første ordinære Møde i Pillemark samme Aar, hvor følgende blev forhandlet:

1.

Lovkomitéen fremlagde Udkast til Selskabets Love. Dette Lovudkast blev oplæst, og dets indeholdende Paragraffer taget til Bedømmelse og sat under Afstemning. — Lovudkastet blev vedtaget med nogle faa Vedføjelser, hvorpaa det fik Lovkraft ved de tilstedeværende Medlemmers Underskrift.

2.

Et Udkast til Bestemmelse for en Sparekasse blev oplæst og foreløbig taget under Bedømmelse.

3.

Ligeledes blev et Udkast til Bestemmelse for en Kvægassurance taget under foreløbig Overvejelse.

4.

Valg af 4 Direktionsmedlemmer blev foretaget, og Valget faldt paa Herr Birkedommer Bay, Herr Inspektør Kruse, Herr Pastor Heegaard og Herr Forpagter Lassen. Det passerede bekræftedes ved Direktionens Underskrift.

Hansteen, Kruse, Brorsen, Egeris.

Saaledes staar der skrevet paa første Side i Samsø Landboforenings gamle, velførte og indholdsrige Forhandlingsprotokol, og dermed er Foreningens historiske Data fastslaaet. En Virksomhed var indledet, der nu i 100 Aar har haft til Formaal at støtte Øens Erhvervsliv og at bidrage til at vise Veje til Fremgang og Udvikling for alt, hvad der kunde være til Gavn for Øens Befolkning.

Hundrede Aar er ikke noget langt Tidsrum i et Lands eller i et Folks Historie, men at et Selskab, — en Forening har været i uafbrudt Virksomhed i 100 Aar, er ikke saa lidt. I det følgende skal anføres nogle af de Sager, der har været paa Dagsordenen i Aarenes Løb, og Navnene paa nogle af de Mænd, der under skiftende Kaar har været Foregangsmænd, og som har ofret Tid og Tanker i Foreningens Tjeneste. Vi synes vist alle, at der er sket en mægtig Forandring og Udvikling paa mange Maader i de forløbne 100 Aar, hvad der iøvrigt ogsaa er; men ser vi nøjere efter, er det i Virkeligheden de selv samme Problemer, der tumles med nu som for 100 Aar siden.

Love for Samsøes Velfærds-Selskab, stiftet den 22de Februar 1842.

§ 1. Samsøes Velfærds-Selskab har til Formaal 1) at tilveiebringe, saavidt muligt, Eenhed og Overeensstemmelse i de Anliggender og Foranstaltninger, som kunne henhøre til Communernes fælles Vel, og derved at skaffe Communal-Anordningerne den fornødne Kraft og Virksomhed; 2) at ophjælpe og befordre Alt, hvad der udenfor Communal-Væsenet kan henhøre til det fælles Vel, saasom Landbovæsenet i dets hele Omfang, Handelen, Industrien og enhver anden gavnlig Virksomhed; 3) at oprette og bestyre en Sparekasse, en Qvægassurance-Forening, eller hvilken anden Forening, der kunde have et gavnligt Formaal. Ifølge heraf deler Selskabets Virksomhed sig i 3 Retninger.

§ 2. Selskabets Medlemmer bestaae deels af Sogneforstanderskabernes samtlige Medlemmer, deels af optagne Medlemmer. De nuværende Sogneforstandere have Ret til at forblive Medlemmer af Selskabet, ogsaa naar de efter Tour udtræde af deres respective Sogneforstanderskaber, og deres respective Eftermænd have ligeledes Ret til, uden Valg, at være og vedblive at være Medlemmer af Selskabet. Enhver Anden, som ønsker at optages som Medlem af Selskabet, maa bringes i Forslag af et andet Medlem, og i næste Forsamling indvoteres med i det mindste ⅔ af de til-

stedeværende Medlemmers Stemmer. De nye Medlemmers Udnævnelse meddeles skriftlig af Selskabets Direction. Ethvert Medlem bekræfter Lovene med sin Underskrift. Udmeldelse af Selskabet skeer skriftlig til Directionen, senest ¼ Aar førend næste Generalforsamling.

§ 3. Hvert Medlem har Ret til at foreslaae nye Medlemmer optagne i Selskabet; men Ingen maa foreslaas, som ikke er i en saadan s e l v s t æ n d i g og u a f h æ n g i g Stilling, at han kan antages at kunne gavne Selskabets Virksomhed. Det tilkommer Generalforsamlingen at bestemme Selskabets Antal efter Forsamlings-Localets Størrelse. Som Bidrag til Selskabets Fond erlægger hvert Medlem aarlig 1 Rbl.; den som forsømmer i 2 paa hinanden følgende Aar at betale Contingent, er derved udelukket af Selskabet.

§ 4. Selskabets Bestyrelse overdrages til en Direction af 7 Medlemmer, hvortil Sogneforstanderskabernes Formænd have Adkomst uden Valg; de øvrige Directeurer vælges af en Generalforsamling, og fungerer i 1 Aar fra den ene Generalforsamling til den anden i næste Aar. Samtlige Directeurer udvælge iblandt sig en dirigerende Formand, en Viceformand og en Kasserer, som hver fungerer i 1 Aar, og derefter kunne vælges paa ny. Formanden, eller i hans Sted Viceformanden, har Forsædet i og Bestyrelsen af Forhandlingerne i Selskabets Møder; een af Directeurerne fører Forhandlingsprotocollen.

§ 5. Selskabet afholder 4 ordinaire Møder, eet i hvert Qvartal; men kan ogsaa forsamles til Extra-Møder, saafremt vigtige Anliggender gjøre det fornødent, hvilket maae bedømmes af Directionen, som kan sammenkaldes af Formanden, saa ofte han finder det fornødent. Sammenkaldelsen til Selskabets Møder skeer betimeligt ved et Circulaire, som udstedes af den dirigerende Formand, og hvori han meddeler Underretning om de Sager, som blive at forhandle og i hvilken Orden. Directionen sørger for et passende Forsamlingssted.

§ 6. I en Generalforsamling, som afholdes den 28de Mai paa et passende Sted, meddeler Directionen en fuldstændig Efterretning om Selskabets Foretagender og Virksomhed i det afvigte Aar, og aflægger Regnskab for dets Indtægter og Udgifter. Paa Generalforsamlingen kan foretages Forandringer i Lovene, tages Beslutning om Anvendelsen af Selskabets Pengemidler, saa og nye Medlemmer optages, Bestyrere udvælges og Contingent erlægges til Kassereren.

§ 7. Forslag og Andragender til Selskabet skee enten skriftlig eller mundtlig. De skriftlige Andragender sendes til den dirigerende Formand, som paa selve Andragendet antegner Modtagelsens Datum. Sagerne blive at forhandle efter den Tidsorden, hvori de ere indkomne, med mindre Formanden og Proponenten blive enige om at afvige fra denne Orden.

§ 8. Dersom et Andragende er betids indsendt og af sær Vigtighed, kan den dirigerende Formand, hvis han finder det fornødent og især hvis Proponenten selv har begjært det, lade det circulere blandt Directeurerne, førend der i næste Directionsforsamling tages Beslutning derom og i Selskabets næste Møde afgives Betænkning derover. Ogsaa kan Directionen danne en Comitee og paa Formandens Forslag tilkalde andre sagkyndige Mænd af Selskabets Medlemmer til at deeltage i Comiteens Forhandling, som derefter meddeler Selskabet en skriftlig Betænkning om Sagen. Hvis Comiteens Medlemmer ikke kunne blive enige, kunne de, som afvige fra de Flestes Mening, særskilt angive deres afvigende Mening og dens Grunde i Betænkningen.

§ 9. Selskabets Møder aabnes af den dirigerende Formand, som af Forhandlingsprotocollen meddeler Forsamlingen Underretning om, hvilke Sager der i afvigte Qvartal ere behandlede, hvilke der ere indkomne og blive at behandle i Mødet. Ved enhver Sags Behandling kan Proponenten selv foredrage og oplæse sit Andragende, hvorpaa Formanden oplæser den skriftlig affattede Comitee-Betænkning, eller og meddeler Directionens Mening om Sagen, hvoraf det Væsentlige tilføres Forhandlingsprotocollen. Derefter kan ethvert Medlem begjære Ordet, for at udtale sin Mening, forlange Oplysninger af Proponenten, eller meddele sine og gjøre Forslag til Forandringer og Tillæg, hvilke da tilføies Forhandlingsprotocollen. Naar ingen flere vil tale om Sagen og denne er behørigt drøftet, sætter Formanden den under Afstemning, enten heel eller deelviis efter de under Forhandlingen fremkomne Forslag. Naar den Sag er tilendebragt, skrides til den næste og saaledes fremdeles.

§ 10. Dersom Directionen finder, at en Sag, hvorom der ikke har været afgivet skriftlig Comitee-Betænkning, ikke er blevet tilstrækkelig drøftet i Forhold til dens Vigtighed, eller Forhandlingerne ikke have tilveiebragt et fyldestgørende Resultat, kan den foreslaae, at den skal gaae tilbage til en Comitee (§ 8) for at behandles og derefter foredrages i næste Møde.

§ 11. Naar de skriftlige Andragender saaledes ere behandlede til Ende, og Tiden endnu tillader det, kan Enhver fremkomme med mundtlige Andragender og Forslag. Finder den dirigerende Formand dem af Vigtighed, kan han opfordre Proponenten til at lade dem indføre i Forhandlingsprotocollen, for at komme under Forhandling i næste Møde, eller og opfordre ham eller en Anden til deraf at tage Anledning til derom at indgive skriftligt Andragende.

§ 12. Det er den dirig. Formands Pligt at styre Forhandlingernes Gang saaledes, at Sagernes Behandling fremmes og Tiden ikke spildes til unyttig og uvedkommende Digression. Han maa derfor nøje vaage over, at enhver Taler nøie holder sig til Sagen, og afbryde Discussionen, naar den har taget en anden fra Sagen afvigende Retning. Skulde nogen i Ta-

lens Løb komme til at yttre noget Upassende eller for en Anden Krænkende, bør den dirig. Formand gjøre ham opmærksom derpaa, og give ham Anledning til at tilbagekalde eller berigtige sin Yttring.

§ 13. For at god Orden under de mundtlige Forhandlinger kan vedligeholdes, bør Enhver, som vil tale, reise sig fra sin Plads, eller træde frem og henvende Ordet til den dirig. Formand, som kan, saa ofte han finder det fornødent og passende, indføre sine Bemærkninger under Foredraget; men ingen Anden maa afbryde Taleren. Naar denne har talt, kan en Anden paa samme Maade tage Orden; men aldrig bør to eller flere tale paa eengang. Skulde dette indtræffe, tilkommer det den dirig. Formand at kalde til Orden ved at henvise til denne § i Lovene. Først naar den dirig. Formand har erklæret, at Forhandlingerne ere til Ende, kan Forsamlingen gaae over til den almindelige Samtale.

§ 14. Afstemningen skeer ved at oprække Haanden, naar man antager, og ved at holde den tilbage, naar man forkaster en Sag. Men den kan ogsaa skee ved Kugler, naar Nogen forlanger det, og denne Afstemningsmaade bør især bruges, naar nye Medlemmer skulle indvoteres.

§ 15. Naar en Sag er bleven behandlet i et Møde, og dens Resultat ved Forsamlingens Beslutning medfører, at der derom skal gjøres Andragende og Forslag til Amtsraadet, eller Petition, Ansøgning indgives til en Autoritet, er det den dirig. Formands Sag, enten selv at affatte det overeensstemmende med den tagne Beslutning, eller den afgivne Comitee-Betænkning, hvis denne har fundet Forsamlingens Bifald, eller anmode Proponenten eller Concipisten af Comitee-Betænkningen om at affatte det, hvorefter Formanden stiller det til Underskrift enten af Directionen, Sogneforstanderskaberne eller Selskabets Medlemmer, alt efter den derom tagne Beslutning og Sagens Beskaffenhed.

§ 16. Alt, hvad der med Hensyn til Communalvæsenet er blevet besluttet i Forsamlingen, og som er af den Natur, at det af ethvert Sogneforstanderskab kan iværksættes, udfærdiges af den dirigerende Formand og de øvrige Forstanderskabers Formænd, som en Foranstaltning, der anbefales Sogneforstanderskaberne til Iværksættelse. Ogaa kan Directionen ved et Circulaire til samtlige Sogneforstanderskaber bekjendtgøre den tagne Beslutning, anmode om at iværksætte den og at give Underretning derom i næste Møde.

§ 17. Hvad der, henhørende til Communalvæsenet, er besluttet at andrage om, ansøge om eller at bringes i Forslag, udstedes og udfærdiges i Sogneforstanderskabernes Navn og forsynes med dere Underskrifter.

§ 18. De Beslutninger, som ikke angaae Communalvæsenets egentlige Anliggender, udfærdiges af Directionen i Velfærds-Selskabets eget

Navn og bør forsynes med Directionens eller tillige med Medlemmernes Underskrifter ifølge § 15.

§ 19. Hvis en eller anden Indretning eller Foranstaltning af Selskabet skulde behøve en særskilt Bestyrelse eller et vedvarende Opsyn, tilkommer det Selskabet, især paa Generalforsamlingen, at udvælge de Mænd, som ifølge en tagen Beslutning skulle overtage denne Forretning; dette angaaer især de under § 1 Nr. 3 omtalte Foreninger.

§ 20. Saa ofte Forretningerne i Selskabet og Tiden tillader det, kunne Medlemmerne holde Foredrag, meddele deres Erfaringer, eller Andres Iagttagelser om vigtige og gavnlige Anliggender, især henhørende til Landbovæsenet. Saadanne Foredrag kunne ogsaa forud anmeldes, ligesom andre Forhandlinger, og da kommer § 7 i Anvendelse ogsaa paa dem.

Disse Love bleve eenstemmigt antagne i Selskabets Møde i Pilemark den 16de Mai 1842.

Directionen for Samsøes Velfærds-Selskab.

Hansteen. Kruse. Lassen. Brorson. Bay.

Heegaard. Dolberg.

Baggrunden for Oprettelsen af de landøkonomiske Foreninger, hvoraf der fremstod en Del i 1830 og 40'erne, maa søges i de Begivenheder, der fandt Sted i Slutningen af det 18. og i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Først og fremmest Stavnsbaandets Løsning i 1788 og en Forordning om Udskiftning af Jorden i 1792, men dertil kom en Række andre vigtige Reformer, der alle havde til Formaal at bedre Kaarene for Bondestanden og skabe Betingelser for bedre Udnyttelse af Jorden og andre Driftmidler. Naar der forløb et halvt Aarhundrede fra disse Reformers Gennemførelse, til der spores Fremgang i nævneværdig Grad og til disse Selskabers Oprettelse, saa hænger det sammen med, at der altid skal Tid til at overvinde Vanskelighederne ved det nye, især naar Forandringerne var saa gennemgribende, som det her var Tilfældet. Reformarbejdet blev i særlig Grad hæmmet af de Krigsbegivenheder, Landet var indviklet i de første Aar efter Aarhundredskiftet og den deraf følgende Uorden i Landets Pengevæsen, der endte med Statsbankerotten i 1813 og en alvorlig Landbrugskrise, hvor mange af de saakaldte Selv-

ejerbønder maatte gaa fra Gaardene, og Fattigdommen bredte sig i alle Samfundslag. Foreteelser som vort Slægtled heller ikke er ukendt med.

Omkring 1828 regner man med, at Krisen er overstaaet, og det begynder at lysne. En Række gode Høstaar samtidig med stigende Priser paa Landbrugets Produkter bidrager til, at der bliver Balance mellem Landmandens Indtægter og Udgifter. Bondemanden begynder, omend langsomt, at rette sin brede Ryg og slaa Øjnene op.

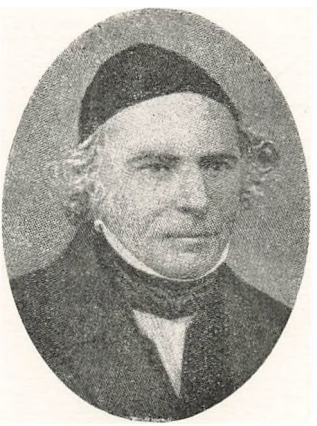

Pastor Hansteen, Tranebjærg,
Sognepræst i Tranebjærg fra 1818-58.
Formand for Samsø Velfærdsselskab 1842-49.

Samsø Landboforening, eller som den oprindelig hed, Samsø Velfærdsselskab, var en af de første af den Art og Størrelse her i Landet og er vel Øens ældste Forening. — I Navnet er antydet, at det ikke alene er rent landbrugsfaglige Opgaver, man vil søge at løse, men hvad der kan tjene til Øens Gavn og Velfærd.

Man lægger Mærke til, at Sogneforstanderskabernes Medlemmer var selvskrevne, ifølge Lovene, til at være Medlemmer af Foreningen, og Sogneraadsformændene var fødte Medlemmer af Bestyrelsen, et Udtryk for, at det var Almenvellet, man vilde gavne. Nærværende Uddrag af Forhandlingerne skulde ogsaa antyde Foreningens alsidige Virke.

Foreningens første Formand var *Pastor Hansteen* i Tranebjærg. Her, som andre Steder, var Præsterne Foregangsmænd

paa Landbrugets Omraade i disse Tider. Der hørte som Regel store Jordarealer til Præstegaardene, saa de har jo haft Forstaaelsen af Betydningen af, at der kom noget ud af Driften, som de var direkte interesseret i.

Pastor Hansteen har, efter hvad der meddeles, været en meget dygtig Landmand og Økonom. Han har sikkert været en god Vejleder for sine Sognebørn paa det materielle Omraade. Inspektør Kruse, der var Viceformand, var en initiativrig og særpræget Mand, og det er uden Tvivl ham, der har øvet den største Indsats i Foreningens Virke i dens første Aar. I Bestyrelsen sad endvidere Øens Birkedommer, Bay. Det var Embedsmændene, der prægede Selskabet. Dette fremgaar ogsaa af Referater fra Møderne, saaledes som det er beskrevet i Foreningens Forhandlingsprotokol. Det ses af den Maade, hvorpaa denne Protokol er blevet ført, at der har været embedsmandsmæssig Stil og Orden over Forhandlingerne, der staar et Sted:

„Medlemmer, der ønsker at udtale sig, rejser sig fra sit Sæde" Naa! det er da ogsaa god Skik i vor Tid, men den Gang var det paabudt ved Lov. Ved Udgangen af det første Aar bestod Foreningen af 46 Medlemmer.

Paa det første Møde blev der, som nævnt, fremsat Forslag om Oprettelse af en Sparekasse. Tiderne var ret gode, og det var ønskeligt, at Sparesansen kunde vækkes, og at der kunde være noget at staa imod med, naar Konjunkturerne igen maatte forandre sig. Til at bestyre Sparekassen valgtes følgende 5 Mænd: Godsinspektør Kruse, Forpagter Lassen, Sognefoged Egeris, Gaardejer Jens Holm, Ørby, og Gaardejer Lars Jakob Jensen, Pillemark.

Til at varetage det landbrugsfaglige blev der valgt en Bestyrelse, der kom til at bestaa af følgende: Forpagter Lassen, Grd. Jens Holm, Ørby, Grd. Morten Petersen, Permelille, Grd. Søren Povlsen, Østerby, Grd. Morten Petersen, Vadstrup, og Grd. Ole Holm, Thorup. Denne Bestyrelse fik til Opgave at bestyre en Kreaturforsikring. Endvidere blev Medlemmerne opmuntret til at iværksætte Grundforbedringer i Marken. — Vandafledning, Mergling, Brak og at indføre Svingploven i Stedet for den klodsede Hjulplov. Formanden, Pastor Hansteen, indledede ved et senere Møde en Forhandling om Sædskiftet.

Gang efter Gang rettes der Henvendelse til Sogneraadene om at foretage Forbedringer af Øens Veje, især Vejen til Langøre. Havnen ved Langøre var dengang Øens eneste virkelige Havn, herfra foregik det meste af Samsøs Eksport og Import. Postvæsenet og Forbindelserne med Omverdenen var Genstand for Forhandlinger Gang efter Gang, et Problem der altid er aktuelt for mindre, isolerede Øer.

Et Par Aar efter Foreningens Stiftelse blev der ved et Møde fremsat Forslag af Forpagter Lassen om at præmiere veldrevne Husmandslodder. Ingen anden Sag har gennem Tiderne været skænket saa megen Opmærksomhed. Aar efter Aar har det været et fast Punkt paa Dagsordenen at forbedre de mindre Jordbrugeres Kaar.

Den 28. Maj 1844 holdt Selskabet Generalforsamling i Brattingsborg Skov, hvor Formanden aflagde en udførlig og interessant Beretning om, hvad der var udrettet i de 2 første Aar, Foreningen havde bestaaet. Formanden udtalte bl. a.: „Nu maa det kunne skønnes, om Foreningens Navn kun er en tom Lyd, eller om det i nogen Maade svarer til Hensigten, at virke til Befolkningens Gavn og Velfærd".

Paa Husdyrbrugets Omraade blev der ogsaa gjort en Indsats ved Indkøb af Avlsdyr udefra. Saaledes foreslaar Grd. Lars Jakob Jensen, Pillemark, ved et Møde, at der indkøbes en Hingst af ren jydsk Race; dette førte til, at der blev dannet et Aktieselskab til at indkøbe denne Hingst.

Ved et Møde den 31. Juli 1845 meddeler Bestyrelsen, at Hertugen af Augustenborg efter Forestilling af Inspektør Kruse havde foræret Selskabet 2 Tyre af Airchire Racen, disse 2 Tyre kom til at hedde „Albert" og „Goliath". „Albert" blev opstaldet hos Grd. J. P. Gylling i Tranebjærg (nuværende William Gyllings Gaard), og „Goliath" hos Grd. Morten Petersen, Permelille (nuværende Alfred Olsens Gaard).

Disse Tyreholdere paatog sig at holde Tyrene i en passende Foderstand og at føre Kontrol med de tilførte Køer. Som Vederlag herfor havde de fri Adgang til at holde deres egne Køer til Tyrene, og naar Tyrene engang gik af til Slagtning, tilkom der Foderværten Halvdelen af Værdien. Paa dette Tidspunkt var der 60 Medlemmer i Foreningen, og hvert Medlem havde Ret

til at føre 3 Køer til Tyren. For Kontrollens Skyld blev der udstedt Billetter, som skulde forevises, hver Gang en Ko blev holdt til Tyren. — Et Aar efter blev der aflagt Beretning om Tyrenes Benyttelse, det fremgaar heraf, at Resultatet har været noget af en Skuffelse, der havde været ført 50 Køer til „Albert" og 62 Køer til „Goliath", ialt 112, man havde regnet med 180. Man skønner da ifølge Beretningen, at den mindre gode Tilslutning skyldes, at én og anden har manglet Tillid til en saa blandet Krydsning, det fremgaar nemlig af Tyrenes Stamtavler, at det drejer sig om ¼ Blod af Airchire og ¾ af Angler, og Kalvene, der fødes, naar disse Tyre parres med Samsøkøer, vil blive $^1/_8$ Airchire, $^3/_8$ Angler og $^4/_8$ af Samsø Kvægraces Blod. Dette skulde ifølge Erfaringer fra andre Lande være en højst usikker og ufuldkommen Forædling. Men, tilføjes det i Beretningen, „Hvor der intet tilforn er gjort for Kvægavlens Forbedring, er lidt bedre end intet"!

Man har iøvrigt ingen Meddelelser om disse Tyres Afkom, men helt sporløst har Virkningen vist ikke været, i hvert Fald hvad broget Lød angaar. Efter dette ikke helt vellykkede Forsøg til Forbedring af Øens Kvægbestand, tales der ved Møderne om Indkøb af Tyre, men det skal være af ren Race.

Nu har man haft tilstrækkelig Erfaring for Krydsningsavlens Følger. Det var ellers i en Tid, da Krydsningsavlen florerede livligt rundt om i vort Land, baade i Heste- og Kvægavlen, og her paa Samsø tog det ogsaa Tid, inden Renavlsprincipperne sejrede.

Ved et Møde i Aaret 1846 blev der fra Bestyrelsen rettet Henstilling til Øens Sogneraad om at overveje Betimeligheden af at faa vedtaget noget i Retning af en Kornordning, man mener nemlig, der er Fare for, at Øen skal komme til at mangle Brødkorn, Høsten har rimeligvis været lille, og der førtes ret store Partier Rug bort fra Øen, og Prisen var høj.

Fra Foreningens Side blev der ogsaa opfordret til at oprette Husflidsskoler, saa de unge og de ubemidlede kan blive beskæftiget ved nyttigt Arbejde. Foreningens Bestyrelse tilbød at faa de forarbejdede Varer solgt. Man ønskede ogsaa at uddele Præmier for lang og tro Tjeneste, men her stødte man paa en Vanskelighed, som senere Tiders Bestyrelser heller ikke er ubekendt

med. Selskabets Pengemidler kunde ikke strække til til alle de gode Formaal, man gerne vilde fremme.

Den 28. Januar 1848 blev der nedsat et Udvalg, der skulde rette Henvendelse til Generaldirektoratet for Postvæsenet om en Forbedring af Øens Postvæsen og Samfærdsel med andre Landsdele ved Dampskibsruten Kalundborg—Aarhus, der nu var oprettet. Trafikudvalget kom til at bestaa af Pastor Bang, Onsbjærg, Pastor Scharling, Kolby, Forpagter Lassen, Bisgaard, og Forpagter Müller, Sannholm.

Pastor Bang, Onsbjærg,
Residerende Kapellan i Besser og Onsbjærg fra 1845—52.
Formand fra 1849—50.

Hørskætteri.

Ved samme Møde foreslaar Inspektør Kruse at faa oprettet noget i Retning af et Hørskætteri, ganske vist i mindre Stil, der skulde indrettes et Lokale, hvor Høravlere kunde faa deres Hør behandlet. Sagen blev afgjort saaledes, at der skulde melde sig saa mange interesserede, at der kunde blive stadig Arbejde for en Mand. — Nogen stor Aflastning af Arbejdsløsheden kunde der altsaa ikke blive Tale om.

Inde i Krise.

I Aarene fra 1848—1857 var Foreningen inde i en Krise. Den 28. Maj 1849 holdtes et Møde, hvor Pastor Hansteen trak sig tilbage som Formand, og i hans Sted valgtes *Pastor Bang,* Onsbjærg.

Pastor Bang var, efter hvad der meddeles, en Broder til Politikeren P. G. Bang, der var Premierminister og Indenrigsminister under Kong Frederik VII, og Bang var i Slægtskab med N. F. S. Grundtvig, hvis Moder var født Bang. Pastor Bang var kun Formand i 2 Aar, og det var som nævnt nogle kritiske Aar, hvor der endogsaa var Forslag fremme om at ophæve Foreningen, mange Medlemmer meldte sig ud. Aarsagen til Krisen har formentlig været 3-Aarskrigen og de efterfølgende Efterkrigsvanskeligheder.

Godsinspektor Kruse, Ørnslund. Brattinsborg.
Formand fra 1850—57.

Inspektør Kruse var den, der baade før og efter tog Initiativet og fik den vaklende Forening rettet op igen, han overtog Formandsposten i nogle Aar og fik pustet nyt Liv i Selskabet.

1857—1877

Aar 1857, den 31. Marts, holdt Selskabet en Generalforsamling, hvor Foreningen paa en Maade blev rekonstrueret. Foreningen fik Navneforandring, og den kom til at hedde „Samsø landøkonomiske Selskab", og der blev valgt delvis ny Bestyrelse, nemlig følgende:

Pastor Krebs, Kolby.
Sognefoged J. Haarmark, Ørby.
Forpagter Lassen, Bisgaard.
Grd. Jens Olsen, Haarmark.
Inspektør Kruse, Ørnslund.

Pastor Krebs blev Formand, og Kruse blev Vice-Formand. Der kom en Del nye Medlemmer til fra alle Øens Byer, og der blev paa en Maade indledet et nyt Afsnit i Foreningens Tilværelse. Gaardmændene begyndte at slutte op i Rækkerne saavel i Bestyrelsen som i Medlemskredsen.

Den 15. Juni 1857 fremsætter Inspektør Kruse Forslag om at lade afholde et Dyrskue efter Høst, og det blev vedtaget at afholde Foreningens første Dyrskue i September samme Aar. Bestyrelsen blev bemyndiget til at foretage det fornødne til Sku-

Pastor Krebs, Koldby.
Sognepræst i Koldby. Formand fra 1857 60.

ets Afholdelse, og der blev valgt 2 Mænd til at bistaa Bestyrelsen i denne Sag, nemlig Forpagter Beissenherz og Gdr. Jens Sørensen, Østerby. Der blev bevilget 50 Rd. af Foreningens Midler til Præmier. Nogle Dage før Skuets Afholdelse blev der holdt et Møde, hvor man vedtog Plan og Regler, og saa forhandlede man om, hvorvidt man skulde sætte noget ind paa at vedligeholde den samske Kvægrace og da hvorledes. Det blev vedtaget, at den *skulde* vedligeholdes, og man vilde nu ved Dyrskuet uddele et Par store Præmier til de 2 bedste Tyre af denne Race.

Til at fungere som Dommere ved Dyrskuet valgtes følgende:

For Heste:

Forpagter Beissenherz.
Grd. Jens Olsen, Haarmark.
Grd. Jens Snedker, Permelille.

For Kvæg og Faar:

Købmand Rasmussen, Ballen.

Forpagter Lassen, Bisgaard.

Grd. M. J. Sørensen, Besser.

Der foreligger, saa vidt det skønnes, ingen Præmieliste fra det første Dyrskue, men derimod fra det næste, der blev afholdt den 24. Juni 1859, og her skal da anføres denne Præmieliste. Fra Staten var modtaget 80 Rd., og af egne Midler anvendtes 100 Rd. Bedømmelsen blev foretaget efter et Pointsystem med et Maksimum paa 25.

Præmieliste:

Tyre.

Grd. Søren Jørgensen, Østerby. En rødbroget Tyr, 5 Aar, takseret til 22 mod 25, Kongepr. 15 Rd.

Gdr. Ole Thuse, Maarup. En rød Tyr, 3 Aar, takseret til 18 mod 25, 2. Pr. 6 Rd.

Flere Tyre var der ikke fremstillet, og Bestyrelsen besluttede da at overføre nogle af de Præmier, der var tiltænkt Tyre, til Køer og Kvier.

Køer og Kvier.

Forpagter Lassen, Bisgaard. En rødhjelmet Ko, 4 Aar, takseret til 21 mod 25, tilkendt 1. Pr. 12 Rd. Kongepræmie.

Samme. En Ko med hvide Pletter, 4 Aar, takseret til 21 mod 24, tilk. 2. Pr. 10 Rd.

Lars Jakob Jensen, Pillemark. En graa Ko, 9 Aar, takseret til 21 mod 25, tilk. 3. Pr. 8 Rd.

Toldforvalter Tofte. En blakgjeret Ko, 7 Aar, takseret til 20 mod 25, tilk. 4. Pr. 7 Rd.

Pastor Langhof, Østerby. En rød Ko, 8 Aar, takseret til 20 mod 25, tilk. 5. Pr. 6 Rd.

Købmand Gylling, Tranebjærg. En rødbroget Ko, 6 Aar, takseret til 20 mod 25, tilk. 6. Pr. 5 Rd.

Forpagter Lassen, Bisgaard. En rødbroget Kvie, 4 Aar, takseret til 20 mod 25, tilk. 7. Pr. 5 Rd.

Grd. Ole Ladefoged, Kolby. En rødbroget Ko, 5 Aar, takseret til 20 mod 25, tilk. 8. Pr. 5 Rd.

Købmand Rasmussen, Ballen. En sortstjernet Ko, 6 Aar, takseret til 19 mod 25, tilk. 8. Pr. 4 Rd.

Heste.

Gdr. Kl. Holm, Vadstrup. En brunstjernet Hingst, 10 Aar, takseret til 19 mod 25, tilk. Kongepr. 20 Rd.

Gdr. Petersen, Selsinggaard. En Hingst, 5 Aar, takseret til 17 mod 25, tilk. 2. Pr. 16 Rd.

Samme. En brunstjernet Hoppe, 4 Aar, takseret til 20—25. Kongepræmie. 15 Rd.

Gdr. Søren Holm, Stauns. En brunstjernet Hoppe, 6 Aar, takseret til 19 mod 25, tilk. 2. Pr. 6 Rd.

Gdr. Kl. Holm, Vadstrup. En brunl. Hoppe, 4 Aar, takseret til 18 mod 25, tilk. 3. Pr. 8 Rd.

Gdr. Niels Sørensen, Alstrup. En brun Hoppe, 9 Aar, takseret til 17 mod 25, tilk. 4. Pr. 4 Rd.

Gdr. Petersen, Kolby. En rødbl. Hoppe, 3 Aar, takseret til 17 mod 25, tilk. 5. Pr. 3 Rd.

Væddere.

Gdr. Søren Jørgensen, Østerby. En Vædder, takseret til 25 Maksim. Kongepr. 8 Rd.

Gdr. Lars Jakob Jensen, Pillemark. En Vædder, 2 Aar, takseret til 24 mod 25, tilk. 2. Pr. 8 Rd.

Gdr. Søren Jørgensen, Østerby. En Vædder, 4 Aar, takseret til 23 mod 25, tilk. 3. Pr. 7 Rd.

Gdr. P. C. Jensen, Søholm. En Vædder, 3 Aar, takseret til 22 mod 25, tilk. 4. Pr. 5 Rd.

Præmierne blev udbetalt kontant.

(Underskrifter)

Krebs, Kruse, Lassen, J. Haarmark.

Ungdomsskole.

Ved et Møde den 15. Juni 1857 fremsatte Købmand Villum Jensen, Ørby, Forslag til Oprettelse af en Læreanstalt for den voksne Ungdom. Forslaget blev vel modtaget af Forsamlingen, og der blev straks nedsat et Udvalg til at arbejde videre med Sagen. Udvalget kom til at bestaa af følgende:

Forslagsstilleren, Købmand Villum Jensen, Ørby.

Skolelærer Blegvad, Thorup.

Pastor Krebs, Kolby.
Pastor Brammer, Tranebjærg.
Inspektør Kruse, Ørnslund.
Sognefoged J. Haarmark, Ørby.
Skolelærer Johansen, Brundby.

Lærer Blegvad blev Udvalgets Formand. Den 14. September samme Aar fremlagde Udvalget et udarbejdet Forslag til en højere Almueskole. Forslaget gik ud paa, at Skolen skulde ligge i Pillemark eller Tranebjærg. Forsamlingen holdt paa Tranebjærg. Man vedtog endvidere at anmode Lehnsgreve Danneskjold-Samsø og Skoleraadet om at støtte en saadan Skole.

Fæstes Overgang til Selveje.

Ved et Møde den 1. September 1857 fremsatte Gmd. Lars Jakob Jensen Forslag om at anmode Lehnsbesidderen om at overdrage Fæsterne Gaardene som Selveje. Det blev overdraget Formanden at fremme denne Sag. Næste Aar er Sagen atter til Behandling, og det blev da bestemt, at der skulde arbejdes energisk og maalbevidst, indtil denne Sag var bragt i Orden. En Deputation rejste derefter til Gisselfeld for personlig at forhandle med Lehnsbesidderen.

Vandmangel.

Aar 1858 har nok været et tørt Aar. Ved et Møde den 27. September samme Aar fremsattes Spørgsmaalet: „Hvad kan der gøres for at raade Bod paa den generende Vandmangel paa Øen?" Inspektør Kruse foreslog, at man løste Spørgsmaalet Byvis, ved at grave dybe Brønde som almindelige Bybrønde, og der blev rettet Henvendelse til Sogneraadene om at iværksætte saadanne Arbejder. Ved et senere Møde oplyses det, at der i flere Byer var gravet saadanne dybe Brønde og Vandingssteder, og Vandmangelen var dermed nogenlunde afhjulpet. Man drøfter ogsaa Betimeligheden af at faa et Sygehus paa Øen. I det hele taget er Foreningen meget aktiv i disse Aaringer, og selv om ikke alle Spørgsmaal, der tages op, bliver til Virkelighed, saa har det sin Betydning, at Problemerne bliver drøftet; det skaber Liv og Røre i Bedrifter og Hjem, og Kræfter sættes i Bevægelse.

1860 blev Købmand Rasmussen, Ballen, valgt til Foreningens Formand. Købmand Rasmussen var en landskendt Mand, der i sin Tid øvede god og varig Indflydelse paa Udviklingen her paa Øen, ikke alene erhvervsmæssigt, men ogsaa kulturelt, han var bl. a. med til at oprette Foredragsforeningen og til at faa bygget Forsamlingsbygningen i Tranebjærg og m. a. I Taknemlighed for hans Virke her paa Øen satte Befolkningen ham en Mindesten udenfor Forsamlingsbygningen i Tranebjærg. 1860erne var gode Landbrugsaar. Grundforbedringer, der var indført i den

Købmand L. Rasmussen, Ballen.
Formand fra 1860—64.

første Periode af Foreningens Bestaaen, gav sig Udslag i større Udbytte af Kornmarken, og Priserne paa Korn var i Stigen. Korneksporten var dengang Landbrugets største Indtægtskilde, men ogsaa Kreatureksporten var af stor Værdi, hvorimod Smør og Flæsk endnu kun spiller en ringe Rolle. Ejendomsprisen er ogsaa i stærk Stigen i denne Periode. Her skal ifølge F. a. j. L.'s Beretning anføres Gennemsnitsprisen paa 1 Td. Gaardhartkorn: angivet i Kr. (Besætning og Inventar medregnet):

I Aarene 1845—49 Kr. 2268.
1860—64 Kr. 4374.
1865—69 Kr. 4732.
1870—75 Kr. 5845.

I disse Aar er der en Stigning paa omkring 150 pCt.

I Midten af 1860erne begyndte man dog allerede at spore

Virkningen af den ensidige Korndyrkning. Paa Møderne fremsattes Spørgsmaal: „Hvad kan der gøres for at raade Bod paa Jordens aftagende Frugtbarhed". Gødningsspørgsmaalet blev aktuelt. Man er ved at erkende den gamle Sandhed: „Mergling giver en rig Fader, men en fattig Søn". Sandheden i den gamle Erfaring skyldes jo, at Kalken, der tilføres, frigør bundne Næringsstoffer i Jorden, som saa efterhaanden bliver opbrugt, hvis der ikke tilføres ny Forsyning Man føres da naturligt ind paa Drøftelse af en bedre Fodring af Besætningerne: Rodfrugtdyrkningen faar Interesse, og man tænker paa et lille Tilskud af Oliekager, men stort mere end til at tale om det blev det ikke foreløbig, og det var ofte de Landmænd, der havde været de dygtigste Kornavlere, der havde sværest ved at befare Overgangen til noget andet. Men som Aarene gaar, bliver det klart for Landboforeningens Ledelse, at der maa gøres noget effektivt. Ved et Møde i denne Periode drøfter man meget indgaaende Gødningens rette Opbevaring og Anvendelse, og for første Gang ser man, at den flydende Gødning er bleven omtalt som noget, der ogsaa har Værdi. Der foreslaas at staldfodre en Del af Sommeren, det vil øge Gødningsmængden, og der anbefales ved Besaaning af Marken at tage Hensyn til, at der til de forskellige Tider paa Sommeren kan være egnet Grøntfoder til Staldfodring, saasom grøn Rug, Vikkehavre eller Kløver. Og saa maa Besætningen udvides, navnlig Malkekøernes Antal maa forøges.

Dyrskuerne, der som Regel afholdes hvert Aar, vinder større Interesse og Tilslutning, idet man her mener at have et godt Middel til Husdyrbrugets Fremme. Faareavlen, der spiller en stor Rolle, forbedredes ved Indkøb af Avlsdyr fra Næsgaard ved Grenaa. Der blev købt 2 Vædderlam og 4 Gimmerlam.

Den 25. September 1864 afholder Foreningen et Diskussionsmøde, hvor Forpagter Frederiksen indleder, og det var store Sager, der var paa Dagsordenen. Det første Emne, der drøftedes, var Kvægavl og Opdræt. Indlederen gør opmærksom paa Betydningen af at have en god Tyr. „Tyren er den halve Hjord". Frederiksen peger tillige paa, at det er af Betydning, at Moderkøerne er af god Bygning. Som det sikreste Malketegn fremhæves det dog at være, om man ved Prøvemalkning konstaterede

Køernes Ydelse. Der blev gjort opmærksom paa, at de bedste Køer at lægge til paa er de, der giver den fedeste Mælk, og af disse er der nogle i enhver Besætning. Her spores Trangen til Kontrolforeningen; der skulde dog gaa 30 Aar endnu, inden man fandt den rigtige Form for disse.

Fællesmejeri.

Dernæst forhandles om Oprettelse af et Fællesmejeri, idet man var inde paa, at der kunde bringes meget mere ud af Mæl-

Forpagter Friderichsen, Vadstrup.
Formand fra 1864—74.

ken, og især vilde de mindre Brugere have Fordel heraf; men, fremhæves det, den største Anstødssten for at faa denne Sag fremmet, vil man møde hos Husmødrene, der ikke vil afstaa Mælken, men man regner dog med, at Hindringen hurtigt vil overvindes, naar der kommer flere Penge til Huse.

Mejeriet blev dog ikke til noget i denne Omgang, men, berettes der, saa gælder det om, at der er et godt Mejeri i hver Gaard, saa Fruentimmerne med lige saa megen Stolthed kan fremvise deres Malkestuer som deres Kisters Indhold.

Endelig drøftede man Grundforbedringsplanerne, det fremhæves her, at en passende Vandafledning er den første Betingelse for at faa et godt Høstudbytte, og kun naar Vandafledningen er i Orden, kan den tilførte Gødning gøre sin Virkning.

Købmand Rasmussen var Formand til 1864, i hans Sted valg-

tes *Forpagter Frederiksen, Vadstrup.* — Forpagter Frederiksen havde været et meget aktivt Medlem af Bestyrelsen i nogle Aar og havde flere Gange holdt indledende, belærende Foredrag ved Diskussionsmøderne.

Her som andre Steder var det Ejerne og Brugerne af de større Gaarde, der var Foregangsmænd i denne Periode; Præsterne og Embedsmændenes Tid som saadanne var omme. Det er især paa Husdyrbrugets og paa Mælkeribrugets Omraade, der sættes ind i disse Aar.

Det er i denne Periode, at Th. R. Segelche bliver ansat som Mejeribrugskonsulent under Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, han fik overordentlig stor Betydning for vort moderne Mejeribrugs senere Udvikling.

Det kan i denne Forbindelse fremhæves, at de store Gaardes Ejere og Brugere siden da altid beredvilligt og gæstfrit har stillet deres Markbrug og Husdyrbrug til Raadighed for landøkonomiske Forsøg, Foranstaltninger der gennem Aarene har haft stor Betydning for vort Landbrugs Fremgang og Udvikling. Blandt disse store Forsøgsgaarde indtager Brattingsborg en smuk Plads.

Planteavlsudstilling.

I September 1864 holdt Foreningen sin første Planteavlsudstilling. Udstillerne var følgende:

Fmd. Forpagter Frederiksen, Vadstrup:	Kolbehvede.
Graver A. Jensen, Besser:	Køkkenurter og Blomster.
M. P. Nielsen, Agerup:	Æbler.
Ole Klejs, Besser:	Runkelroer.
Lærer Nielsen, Thorup:	Gulerødder.
S. Jørgensen, Østerby:	Kartofler.
Smed N. S. Rasmussen:	En Plov (ny Konstruktion).

Udstillingen var stillet stort og festligt an, over Indgangen var anbragt Fr. VII's og Kr. IX's Navnetræk og Valgsprog, og Dannebrog vajede, der blev betalt Entré. Kulørte Lamper var anbragt rundt om, og Udstillingen sluttede med en flot arran-

geret Fællesspisning, hvor der blev holdt flere patriotiske Taler og udbragt Skaaler for Konge og Fædreland, overalt herskede en gemytlig Stemning.

En Landbrugsskole.

Ved et Møde, der blev holdt i Kolby den 15. Febr. 1865, blev det vedtaget efter en forudgaaende Forhandling at søge en Landbrugsskole oprettet her paa Øen, og en Kreds af Mænd tilbød at ville arbejde for Sagen og for at skaffe Elever til Skolen. Disse var:

Forpagter Petersen, Kolby.
Gmd. Jens Snedker, Permelille.
„ S. Sønder, Brundby.
„ Lars Madsen, Pillemark.
„ Cl. Holm, Vadstrup.
„ M. J. Gylling, Tranebjærg.
„ Anton Jensen, Østerby.
Lærer Nielsen, Thorup.

Nogle Aar i Forvejen havde der været Planer om Oprettelse af en Højskole, og nu en Landbrugsskole; det er Beviser paa, at man ogsaa dengang har haft Forstaaelsen af den Betydning, Ungdommens Dygtiggørelse og skolemæssige Uddannelse har for en god og lykkelig Fremtid, og der er ingen Tvivl om, at hvis Omraadet havde været noget større, saa havde Samsø haft baade en Højskole og en Landbrugsskole; adskillige unge rejste ogsaa i denne Periode paa Højskole uden for Øen, enkelte rejste endog til selve Kristen Kold i Dalum.

Den 21. Maj 1866 blev der ved et Møde i Tranebjærg taget Bestemmelse om Kongehøjens Indvielse, efter at der i Forvejen var gjort et Arbejde for at faa rejst et værdigt Minde over den folkekære Konge, Fr. VII, „Grundlovens gode Giver". Indvielsen blev fastsat til Grundlovsdagen den 5. Juni Kl. 10 Formiddag, samme Eftermiddag skulde der arrangeres en storslaaet Fest i Brattingsborg Skov. Der blev nedsat en Komité til at ordne Festen, nemlig følgende:

Gmd. L. J. Jensen, Pillemark. M. J. Gylling, Tranebjærg. Daniel Hansen, Ørby. Jens Sønder, Kolby. O. S. Nielsen, Tan-

derup. Lars Madsen, Pillemark. S. Hansen, Pillemark, og Garver Poulsen, Brundby.

Om Indvielsen foreligger der iøvrigt intet Referat udover hvad Kendsgerningerne viser. Et Mindesmærke staar der, med Kongens Relief i Bronce, rundt om fra Øen blev der kørt Sten til Hegn om Mindesmærket. Landboforeningen har siden værnet og fredet Pladsen, og paa Kongens Fødselsdag og Grundlovsdagen vajer Dannebrog fra Højens Top.

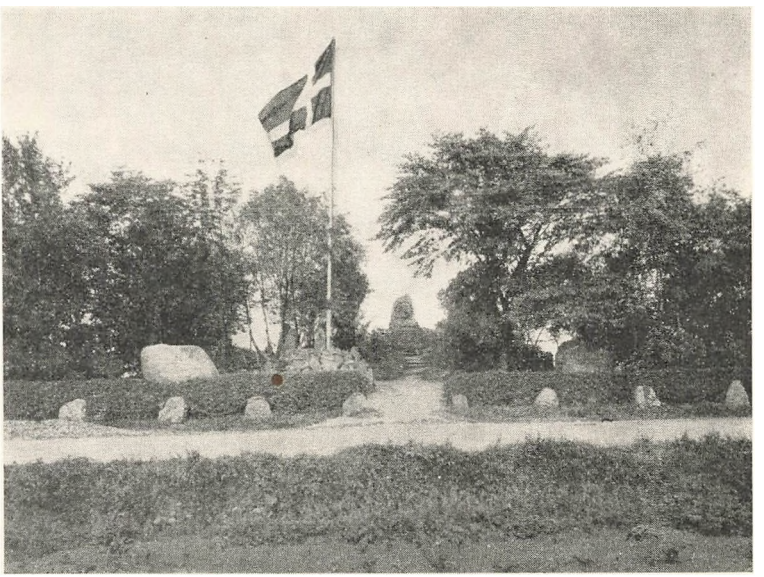

Kongehøjen paa Samsø.

I disse Aaringer agiteres der ogsaa stærkt for Plantningen, ikke alene til Hegn og Læ om Gaarde og Huse, men ogsaa Smaa-Plantninger, hvor der var Plads til en saadan, og særlig blev der plantet Frugttræer i Haverne. Landboforeningen indkøbte hvert Aar Frugttræer og uddelte disse til billig Pris blandt Foreningens Medlemmer.

Et Aar, da Høsten havde været meget lille efter en tør Sommer, drøftede man ved Møderne, hvorledes man bedst skulde økonomisere med Foderet for at slippe over Vinteren; samtidig henstillede man til de mest velstillede Gaardmænd om at bidrage til at afhjælpe Arbejdsløsheden ved at lade Arbejde ud-

føre, og der rettedes Henvendelse til Lehnsgreven om at tænke paa de daarligst stillede.

Ved et Møde i 1866 foreslaar Fuldmægtig Garde, at man søger at komme i Forbindelse med Landbosparekassen i Aarhus, der vil kunne faa stor Betydning baade for Udlaan og for Opsparing. Forslaget blev tiltraadt af Forsamlingen, og det blev overdraget Garde sammen med et Par solide Mænd at bringe denne Sag frem. Ved samme Lejlighed foreslaar Fuldmægtig Garde, at man burde søge at faa de mange tomme Ejendomsgrunde i Byerne, hvor Udflyttergaardene har ligget, opmaalt og kortlagt, ogsaa denne Sag blev overdraget Garde at faa ordnet og at ansøge Ministeriet om Hjælp til at faa disse indviklede Forhold bragt i Orden.

Sidst i 1860erne er Kvægracespørgsmaalet atter brændende. Landboforeningen har modtaget en Forespørgsel fra de sjællandske Landboforeninger om, hvorledes det staar til med den *berømte Samsørace,* man beklager at maatte svare, at den omtrent var forsvundet ved Krydsning med andre Racer. Kampen mellem Racerne blev staaende til henimod 1890, da de røde helt slog igennem. Malkningens gode Udførelse er paa Dagsordenen, man hævder, at det gælder om, at Kvinderne faar lært dette vigtige Arbejde til Gavns — og unge Piger sendes hen til gode Læresteder for at faa lært det rigtige Greb.

Man kunde ikke dengang tænke sig, at Mænd skulde beskæftige sig med Malkning. 1867 er Kvægtuberkulosens Bekæmpelse første Gang paa Dagsordenen, og man ansøger Amtet om at sende en Dyrlæge herover for at undersøge Forholdene i Besætningerne.

1867 faar Foreningen igen Navneforandring og kommer til at hedde:

Samsø Landboforening.

Forpagter Frederiksen var Formand for Foreningen i 10 Aar til 1874 og øvede en stor Indsats i Foreningslivet. Ved næsten hvert Møde i hans Formandstid indledte han et eller flere Spørgsmaal til Drøftelse, og paa en god Maade kom Landboforeningen i Kontakt med landøkonomiske Selskaber uden for Øen, saa som Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, Det danske

Hedeselskab m. fl., ligesom Formanden repræsenterede Landboforeningen ved Landmandsforsamlinger og andre store Stævner.

Den 12. Decbr. 1874 blev *Lehnsgreve Danneskiold-Samsøe* valgt ind i Bestyrelsen og blev samtidig valgt til Formand for Samsø Landboforening. Grev Danneskiolds første Indsats var at søge Reformer indført paa Mejeribrugets Omraade og anbefalede især at indrette Koldtvandsmejerier paa Gaardene og tog Initiativet til at faa ansat en mejerikyndig Mand her paa Øen til at give Undervisning i Mælkens og Smørrets Behand-

Lehnsgreve C. F. Danneskiold-Samsoe.
Formand fra 1874—77.

ling. Den første Mejerikonsulent, el. Mejeriassistent, som de kaldtes, der blev ansat, var den endnu levende landskendte Sjællænder Niels Hansen, Risegaard, Faarevejle, der havde lært Mejeribrug hos Etatsraad Holm paa Lerkenfeldt. N. H. R. har sine 86 Aar til Trods, efter vor Anmodning velvilligst sendt os en meget interessant Beretning om sit Virke og sine Oplevelser her paa Øen. Det fremgaar heraf, at Niels Hansen kom her til Øen som Mejeriassistent 1877 og arbejdede paa den Maade, at han opholdt sig paa en Gaard 14 Dage ad Gangen, eller rettere, der var 2 Nabogaarde under Behandling samtidig. Assistenten underviste i Mælkens Behandling og Smørlavning og gav Vejledning i Indretning af Mælkestuer med Bassin til Mælkens Afkøling, saaledes at Vandet let kunde skiftes, og Afløbsforholdene blev bragt i Orden. Hansen Risegaard anfører i sin Beret-

ning, at han mødte Interesse og Venlighed overalt, hvor han kom, og kunde det i den varme Sommertid undertiden knibe med at undgaa Surhed i Mælken, saa mødte han aldrig Surhed hos Befolkningen i de Aar, han virkede her. Disse Foranstaltninger, der paa denne Maade blev truffet til Fremme af Hjemmemejeribruget, var til megen Nytte og var i Anvendelse, indtil Mejerierne kom frem og overtog Produktionen. I mange Gaarde ser man endnu Bassinerne staa ubrugte. Hansen Risegaard omtaler i sin Beretning ogsaa Krydsningsavlen i Kvægbruget, der fremdeles blev fortsat, og at Samsøs Landmænd i disse Aaringer var mere interesserede i Heste end i Kvæg. Hansen Risegaard fremhæver ogsaa, at Samsingernes Levemaade var bedre og Selskabeligheden livligere end paa Sjælland i disse Tider.

Formanden, Grev Danneskiold-Samsøe, anbefalede stærkt Renavl, i hvert Fald maatte det anses for forkasteligt at benytte Blandingstyre til Avl og fremhævede bl. a., at den gamle Samsøko var nøjsom, haardfør og stærkt malkende, hvorimod Stude af denne Race ikke egnede sig til Fedning, hertil var Airchirekoen at foretrække.

I en Aarrække var der cirkuleret landøkonomiske Skrifter blandt Foreningens Medlemmer, i Grev Danneskiolds Formandstid blev dette Arbejde yderligere udvidet med Bøger fra Formandens egen Bogsamling.

1877—1886

I Aaret 1877 nedlagde Lehnsgreve Danneskiold-Samsøe sit Mandat som Formand for Samsø Landboforening, og *Gaardejer Ole Øster, Haarmark,* blev valgt; hermed rykker Bonden frem til Formandspladsen. Gaardmændenes Tid er nu inde.

Ole Øster kunde glæde sig ved en sjælden Tillid fra Standsfællernes Side. I over 40 Aar sad Ole Øster i Foreningens Bestyrelse, i 4 Aar som Formand og i en lang Aarrække, indtil sin Død i 1912, som Næstformand.

I de følgende Aar blev Arbejdet fortsat bl. a. med Indkøb af Avlsdyr udefra, dette gjaldt baade Hingste, Tyre, Væddere og undertiden ogsaa Hundyr. Præmiepløjninger blev afholdt, og der blev indkøbt Saasæd fra gode Avlssteder til Fornyelse af de hjemlige Sorter; disse nye Sorter blev saa bortsolgt til Med-

lemmer ved Auktion, der kunde kun købes 1 Td. ad Gangen, Prisen laa omkring 14—15 Kr. pr. Td.

Til Aaret 1878 knytter der sig et Par Begivenheder, der landbrugshistorisk er værd at nævne. Der afholdtes den Sommer Landmandsforsamling i Svendborg, og for første Gang blev en Bonde tilkendt Kongepræmie for en Samling røde Malkekøer, nemlig Gdr. Jens Hansen, Holev, Fyn; dette vakte betydelig Opmærksomhed, hidindtil var Fløjpladserne besat af Dyr fra de større Gaarde.

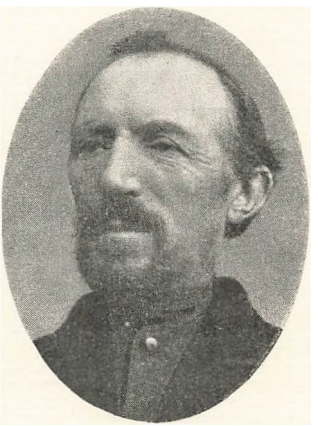

Gdr. O. J. Øster, Haarmark.
Formand fra 1877—81.

Sammen med adskilligt andet var dette Varsling om, at en ny Stand var ved at arbejde sig frem til at kunne indtage ledende Stillinger i vort Samfund. Den anden Begivenhed, der skal nævnes, er sket indenfor Maskinindustrien. Konstruktør L. C. Nielsen, Maglekilde Maskinfabrik, Roskilde, opfandt en brugelig Mælkecentrifuge; denne Opfindelse blev af revolutionerende Betydning for Landbruget og dermed for hele Samfundet, idet der nu var skabt Mulighed for en mere rationel Udnyttelse af Mælkeproduktionen, saadan som det især er gaaet igennem Andelsmejerierne. Centrifugen kom dog først til praktisk Anvendelse i 1880.

I Sommeren 1879 afholdt Foreningen et Dyrskue i Onsbjærg, der skal anføres, hvad der var udstillet af Dyr i denne Periode.

4 ældre Hingste.
2 yngre Hingste.
17 ældre Hopper (med Føl).
12 yngre Hopper (2 og 3 Aars).
6 ældre Tyre.
11 yngre Tyre.
80 Køer.
30 Kvier
9 Væddere.
12 Faar (med Lam).
2 Orner.
9 Søer.

Et stort Skue efter Samsø Forhold.

Den ene af de unge Hingste var den bekendte „Samsø I", en af de mest typiske og bedste jydske Hingste, Øen har haft; blandt dens Afkom var mange gode Avlshopper, de kom til at danne Grundstammen i den jydske Hesteavl her paa Øen.

Plantningssagen.

Ved en Generalforsamling den 22. Dec. 1879 blev der for Alvor taget fat paa at forberede en almindelig Plantning af Træer langs Øens Landeveje. Efter en grundig Drøftelse af Sagen blev der rettet Henvendelse til Øens Sogneraad om at iværksætte Plantning ved alle Kommunevejene, og samtidig skete der Henvendelse til Lodsejerne om hver paa sit Omraade at være med til at fremme denne Sag. Resultatet af denne Agitation blev, at der blev plantet Pil og Poppel i stor Stil. Disse hurtigtvoksende Træer har i Aarenes Løb præget og forskønnet Landskabet og været til overordentlig stor Nytte for Befolkningen ved at afgive en Mængde godt Brænde. De elektriske Traade og Kravet om større Vejbredde til Motorkøretøjerne har ført med sig, at disse Træer nu snart er forsvundne. Erindringen om denne Enighed og Grundighed, hvormed dette Arbejde blev udført, og om den Nytte, det har bragt, burde være en stærk Opmuntring til det nuværende Slægtled om at erstatte det, der nu er fjernet, og til Støtte for dem, der netop nu igen har taget Arbejde op til Plantningssagens Fremme. Samsø Avis, Øens eneste lokale Blad i 80'erne, støttede energisk Plantningsforanstaltningerne ved stadig at fremhæve Mottoet: „Hvor Ploven ej kan

gaa, og Leen ej kan slaa, der bør et Træ at staa". Ogsaa nu mærkes det, hvad Selvforsyning af Brænde er værd.

Fællesindkøb.

I Aarene omkring 1880 er Landbruget paa Vej ind i en trang Tid. Faldende Priser paa Landbrugets Produkter, udpinte Marker og sultefodrede Kreaturer skaber trange Kaar. Landboforeningens ledende Mænd sætter da de 2 Spørgsmaal paa Dagsordenen, Markens Gødskning og en bedre Fodring af Kreaturerne. Ved et Møde i Juni 1880 vedtog man i Fællesskab at indkøbe et Parti Foderstoffer og et Parti Kunstgødning. Man indrykker Annoncer i „Nationaltidende", „Aarhus Avis" og „Samsø Avis" for at faa Tilbud paa 22,200 Pd. Palmekager, 19,300 Pd. Rapskager, 2500 Pd. Linkager, 10,000 Pd. Klid, 2200 Pd. Bakke-Guano og 1400 Pd. sur fosforsur Kalk.

Der indkom Tilbud fra følgende:

Adolf Carl & Co., København.
Jakob Holm & Sønner, København.
Vilh. Kolding, Kalundborg.
Grd. S. Sønder, Tranebjærg.
J. P. Gylling, Tranebjærg.
Købmand Hansen, Onsbjærg.

De to sidstnævnte Tilbud blev antaget, saaledes at de hver leverede en Part. Prisen paa Foderstoffer laa fra 5,50 Kr.—8,75 Kr. pr. 100 Pd.

Dette første Forsøg paa Fællesindkøb maa være faldet heldigt ud; thi man fortsatte med nye Indkøb.

Bekæmpelse af Ukrudt.

Det er enhver Landmands Erfaring, at naar Kulturplanterne er trykket enten af Tørke eller Mangel paa Næring, saa breder Ukrudtet sig. Først i 1880'erne, da Jorderne var meget udpinte, har det nok været Følfoden, der har generet mest. Landboforeningen iværksatte en Kampagne til dens Bekæmpelse, Kampen foregik paa den Maade, at man søgte at kvæle den i Fødslen ved at afplukke de spæde Skud, der blev sat en Afplukning og Indsamling i Gang, og en Mand i hver By paatog sig at modtage og tilintetgøre de afplukkede Planter, samt at betale Samlerne for

deres Arbejde. Afregningen foregik efter Vægt; denne Indsamling blev fortsat i nogle Aar. I vore Dage volder denne Ukrudtsplante kun lidt Skade her paa Øen, men det turde dog være tvivlsomt, om det skyldes den Udryddelsesproces, der her foregik. Efterhaanden som Vandafledningen kom i Orden, en bedre Jordbehandling og mere og bedre Gødning blev tilført, saa Kulturplanterne fik Grokraft, fik Følfoden trange Levevilkaar.

1881 blev Cl. Holm, Vadstrup, Formand, efter at han havde siddet i Bestyrelsen i nogle Aar. Han havde særlig sammen med

Gdr. Cl. Holm, Vadstrup.
Formand fra 1881—83

Naboen, Forpagter Frederiksen, taget livligt Del i Arbejdet og bl. a. været en af de største Udstillere ved Foreningens Dyrskuer. — Hvad der kunde gøres for at mildne Krisen for Landbruget, var det, der prægede Foreningens Arbejde i denne Periode. Rodfrugtdyrkningen begyndte at blive aktuel og dermed bedre Fodring af Kreaturerne.

Samme Efteraar, i December 1881, kom M. S. Holm ind i Bestyrelsen. M. S. Holm var lige kommet hjem fra Landbohøjskolen og havde overtaget Madebjerggaard i Besser. Her blev snart indrettet et Mejeri til Behandling, først af Gaardens Mælk, men lidt efter lidt fra en større og større Kreds fra hele Øen.

I Bestyrelsen sad tillige et andet betydeligt Medlem, Dyrlæge Andr. Petersen; disse to skolemæssigt uddannede Mænd

supplerede godt hinanden, og der blev taget kraftigt fat paa de Reformer, der skulde til for at faa den nødvendige Tilpasning efter de ændrede Produktionsvilkaar. M. S. Holm tog sig særlig af Planteavlen, Jordens Behandling og Planternes Ernæring, og Dyrlægen talte lige saa ivrigt om en Bedring af Husdyrenes Fodring og for at faa mere System i Avlen. Dyrlæge Petersen fordømte Krydsningsavlen og anbefalede rene Linier. Nu var man jo ogsaa i Stand til at henvise til N. J. Fjords og P. Nielsen, Tystoftes, Forsøgsresultater paa henholdsvis Husdyrbrugets

Dyrlæge A. Petersen, Pillemark,
Formand fra 1883—85.

og Planteavlens Omraade. — *Fra 1883 var Dyrlæge A. Petersen Formand,* og P. C. Jensen, Søholm, var Næstformand. Foruden det nævnte Reformarbejde i Mark og Stald gik Dyrlægen stærkt ind for en anden Opgave, nemlig en Kystbeplantning Øen rundt, og i den Anledning blev Oberstløjtnant Dalgas fra Det danske Hedeselskab kaldt herover, og ved et stort Møde paa Bøgebjærg holdt Dalgas et Foredrag, og efter Foredraget blev der rettet mange Spørgsmaal til Foredragsholderen; bl. a. deltog Pastor Meulengracht, Onsbjærg, og Pastor Fjelstrup, Kolby, meget interesserede i Diskussionen. Foredraget og hele Mødets Forløb er refereret meget nøje i „Samsø Avis" af 14. Juni 1883, og et Eksemplar heraf er indklæbet i Foreningens Forhandlingsprotokol. Man kan den Dag i Dag faa Udbytte og Vejledning af at læse Dalgas' Anvisninger om Plantning.

Dalgas havde sammen med Formanden været en Tur rundt her paa Øen, og der var særlig to Steder, hvor Dalgas mente, at en Plantning vilde være paa sin Plads, nemlig en Strækning Nord for Ballen og langs med Sælvigbugten, men ogsaa Smaaplantninger havde Dalgas anbefalet. Der blev ogsaa efter dette Fremstød foretaget Plantninger adskillige Steder omkring paa Øen, disse er med til at give Landskabet Præg, ogsaa nu i vore Dage.

Foredragsvirksomhed.

Med dette Møde havde Foreningens Bestyrelse indviet et nyt Middel i Oplysningens Tjeneste, nemlig Foredragsvirksomhed med fremmede Talere. Hidtil havde man klaret sig med lokale Kræfter, men nu, da Landbrugsskolerne voksede frem og de landøkonomiske Forsøgsresultater forelaa og Konsulenter blev ansat rundt om, var der Emner nok at tale om, og der var Folk nok til at behandle dem.

Aaret efter, 1. September 1884, afholdtes et 2-Dages Møde med 4 fremmede Ordførere, nemlig Jacob Hansen, Forsinge; Jørgen Petersen, Dalum; S. P. Petersen, Aarhus, og igen Oberstløjtnant Dalgas. Jacob Hansen behandlede Emnet: Kvægavl og Opdræt; Jørgen Petersen: Kvægets Fodring og Mejeribrug; S. P. Petersen: Landbrugsforhold i Udlandet; Dalgas: Plantning. Møderne, der havde stor Tilslutning, begyndte Kl. 10 om Formiddagen og varede til ud paa Aftenen, var ikke mindst bemærkelsesværdige derved, at man her for første Gang drøftede Oprettelsen af en Kvægavlsforening. Man havde nu faaet Øjnene op for, at en saadan Ordning var Vejen frem, men var uenige om Maalet. Nogle holdt paa den gamle Samsørace, enkelte endnu paa Airshirekoen og endelig nogle paa rød dansk Race.

Aaret efter, altsaa 1885, blev der dannet en Forening for rødt Kvæg, der omfattede Medlemmer fra hele Øen, og der blev indkøbt en Tyr fra Jens Hansen i Holev; dermed var Retningslinien for rationel Kvægavl paa Samsø endelig fastlagt. I nogle Aar derefter vedblev der dog at møde Dyr af gammel Samsørace ved Foreningens Dyrskuer, men omkring 1890 har de „Røde" helt erobret Pladsen.

Den 31. Maj 1885 døde Samsø Landboforenings Formand, Dyrlæge Andr. Petersen. Det var et smerteligt Tab for Foreningen og for hele Øen i det hele taget. Dyrlæge Petersen var meget afholdt og paaskønnet, ikke alene for sit Virke i Landboforeningen, men ogsaa for hans mangeaarige Virksomhed her paa Øen som Dyrlæge. I Anledning af Dyrlægens Død blev der samme Dag indkaldt til Møde, hvor den fungerende Formand, P. C. Jensen, Søholm, holdt en smuk Mindetale for den afdøde. Medlemmerne paahørte Talen staaende.

Gdr. P. C. Jensen, Søholm.
Formand fra 1885—86.

En kostbar Krans lagde Landboforeningen paa Formandens Kiste, og ved Jordefærden, der foregik fra Kolby Kirke, var Følget saa stort, som det ikke før var set paa Øen. Senere rejste Landboforeningen en Mindesten paa Dyrlæge Petersens Grav paa Kolby Kirkegaard.

Efter Dyrlæge Petersens Død valgtes Næstformanden, *P. C. Jensen, Søholm,* til Foreningens Formand. P. C. Jensen havde i en Aarrække været meget aktiv, gav ofte vægtige Indlæg i Diskussionen ved Møderne; han var en meget dygtig, praktisk Landmand, der drev sin gode Gaard mønsterværdigt. Af Natur var han paa en Gang fremskridtsvenlig og yderst konservativ; især kæmpede han mod alt nyt, der gik ud paa at indføre nye Sæder og Skikke i Husførelse og Levemaade, men den nye Tids Strømninger var ikke til at standse. Spinderokken og Væ-

ven blev sat paa Loftet eller paa Musæet, og de hjemmegjorte, uopslidelige Klædestykker var ikke længere gangbart Udstyr.

I P. C. Jensens Formandstid foretog Foreningen sin første udenøs Fællestur, der gik til Refsnæs. Man aflagde Besøg hos den kendte Landmand Proprietær Lawaetz, Refsnæsgaarden; nogle Aar senere gjorde Refsnæs Landboforening Genvisit her paa Øen. Ved denne Lejlighed havde Samsø Landboforening arrangeret en festlig Sammenkomst, hvor ca. 1000 Mennesker var forsamlede. Lawaetz holdt Foredrag, og som Tak for den gode Vekselvirkning, der var mellem Samsø Landboforening og Lawaetz, blev han udnævnt til Æresmedlem af Samsø Landboforening. Efter Lawaetz' Død for nogle Aar siden sendte Sønnen, Godsejer Carl Lawaetz, et Billede af sin Fader i forgyldt Ramme til Landboforeningen. Billedet skulde tilhøre den, der beklædte Formandsposten i Landboforeningen.

Politik og Dyrlægepraksis.

Samsø Landboforening har gennem Tiderne søgt at holde Politik ude ved Sammenkomsterne og fra Foreningens Virkeomraade; men i de bevægede Provisorieaar kneb det en Del. Det var i denne Kamptid, Dyrlæge Petersen døde, og da Øen skulde have en ny Dyrlæge, holdt Landboforeningen et Møde for at drøfte denne Sag. En ung Dyrlæge var kommet til Stede som Aspirant til Stillingen. Landboforeningen var vel ikke kompetent til at bestemme, hvem der skulde ansættes; men det maa anses for klogt, at den nye Mand prøvede paa at faa ledende Mænds Støtte. Dyrlægen, der var til Stede, var P. A. Mørkeberg, den senere Statskonsulent i Husdyrbrug.

Formanden — og vel andre i Forsamlingen — ønskede dog at vide noget om hans politiske Trosbekendelse, og da Mørkeberg ærligt og redeligt erklærede, at han var Højremand, udtalte Formanden, at saa havde hans Ansættelse ingen Interesse. Formanden skulde i hvert Fald ikke have sine Kreaturer behandlet af en Højremand. Mørkeberg forlod Øen igen, en Oplevelse rigere, som han godt senere med et Smil kunde fortælle om.

Det var ret almindeligt ved den Tids Landbomøder, at en Kreds af Deltagerne blev sammen om Aftenen til selskabeligt

Samvær. Der lød baade Tale og Sang. Det var i Punchebollernes og de sølvbeslagne Merskumspibers Tid, og der er ingen Tvivl om, at Gæstgiver Frederik Madsens Lokaler ved saadanne Lejligheder var indhyllet i Røg og Damp.

P. C. Jensen var Formand et Aar, til 1886. Ved sin Afgang viste han sin Interesse og Kærlighed til Landboforeningen ved at stifte et Legat til Fordel for Foreningen. Renterne heraf skulde anvendes til Husdyrbrugets Fremme paa Øen. Ved en senere Lejlighed blev der holdt en Fest til Ære for P. C. Jensen, for hans store Indsats og Trofasthed i Foreningens Tjeneste i mange Aar.

Som nævnt før, har Landboforeningen søgt at være neutral i politisk Henseende, hvad den iøvrigt ogsaa bør være. Men ellers har de nationale Stemninger og Følelser været levende nok i vore Fædres Sind.

I mange Aar efter 5. Juni 1849 holdt Foreningens Medlemmer Grundlovsfest i Brattingsborg Skov eller paa Bøgebjerg; her kunde man nok baade i Tale og Sang mærke „Aanden fra 1848".

Nederlaget og Tabet i 1864 har her paa Samsø som andre Steder i Landet fremkaldt en national og folkelig Rejsning under Mottoet: „Hvad udad tabes, skal indad vindes!" Og da Junigrundloven i 1866 blev revideret til Ugunst for Menigmand, var Bønderne her paa Øen heller ikke ligegyldige Tilskuere; ved Møder og Sammenkomster begyndte og sluttede man med Sange som: „Brat af Slaget rammet", „Det suser i Nordens Skove", „Fædreneland ved den bølgende Strand" o. m. fl. Efter hvad der oplyses, var Købmand Rasmussen, Ballen, Forsanger ved slige Lejligheder.

1886—1915

Den 6. Oktober 1886 valgtes *M. S. Holm, Madebjerggaard*, til Foreningens Formand, og denne Tillidspost beklædte han indtil sin Død i 1915. M. S. Holm havde siddet i Bestyrelsen i nogle Aar, og Formandsvalget betød ikke noget Systemskifte. Arbejdet blev ført videre ad de gode gamle Baner og efter de samme Traditioner. Men alligevel vil M. S. Holms Virke her paa Øen og især hans Indsats gennem Landboforeningen komme til at staa som et Kapitel for sig i Foreningens Historie. I en

Menneskealder var han den fødte Fører og Foregangsmand paa vor Ø. Hans Energi og agitatoriske Evner var langt over det almindelige. Naar han stillede Forslag til en Reforms Gennemførelse, stillede han ofte Sagen paa Spidsen for at vække sine Standsfæller til Eftertanke, Overvejelse og Handling. — Maalene blev sat højt, og som Regel ogsaa saa højt, at kun Formanden selv naaede Toppen, den jævne Mand naaede maaske kun halvvejs; men netop saadan befordredes paa en god og sund Maade Fremskridt og Udvikling. Naar M. S. Holm

Gdr. M. S. Holm, Madebjerggaard. R. af D.
Formand fra 1886—1915.

fik saa stor Indflydelse paa Landbrugets Fremgang og Udvikling, som Tilfældet var, saa hænger det først og fremmest sammen med, at han talte ud fra egen Erfaring og kunde henvise til Resultater i sin egen Bedrift. Det var ikke teoretiske Luftkasteller, han stillede op — hans Tale blev ofte opfattet som saadanne, men saa indbød han til et Besøg paa Madebjerggaard, saa Tilhørerne selv kunde se efter. I stort Omfang blev Indbydelserne fulgt; fra alle Egne i vort Land kom interesserede Landmænd til Madebjerggaard, og alle maatte indrømme, at der laa Realiteter bag Ordene. Det skabte Tillid, saa det kunde forslaa noget, naar den, der skulde være Vejleder og Raadgiver for andre, ikke alene kunde fortælle, hvordan det skulde være, men ogsaa henvise til sin egen Praksis.

Om Modsætningen har Bjørnson sagt: „— hvo ej kan bygge

sit eget Hus, hvad stort, han bygger, gaar og i Grus". Da M. S. Holm overtog Formandsposten i Landboforeningen, var danske Landmænd i økonomisk Henseende dybt nede i Bølgedalen. — Samsø noterer i 1887 som Gennemsnitsudbytte af Kornavlen kun 7 Fold, og Priserne paa alle Landbrugets Varer var meget smaa. Men nu var en ny Tid ogsaa ved at bryde frem.

Fra Vestjylland, hvor det første Andelsmejeri blev oprettet i 1882, bredte Andelsbevægelsen sig til alle Egne af vort Land, og paa mange Maader blev Sammenslutningen efter Andelsprincippet den Løftestang, der hjalp Landbruget frem til bedre Kaar, og dermed en Faktor, der samfundsmæssigt har haft den største Betydning for vort Folk i de forløbne 50 Aar. Herom kan der ikke diskuteres.

Tanken om Oprettelse af et Andelsmejeri var ogsaa naaet til Samsø, og ved et af de første Møder, Landboforeningen holdt efter at M. S. Holm var blevet Formand, blev Spørgsmaalet drøftet. Der var paa dette Tidspunkt en 3—4 Fællesmejerier paa Øen, bl. a. hos Formanden paa Madebjerggaard og hos Holger Schiøth i Pillemark, et i Brundby og vist ogsaa et i Taftebjærg.

Ved disse Mejerier havde Mejeriejerne selv taget Ansvaret og Risikoen, men de havde ogsaa taget Chancen for Fortjeneste. Ved Andelsmejerierne blev det solidariske Ansvar indført, og der var mange, der til at begynde med var betænkelige ved at gaa ind under dette. Resultatet af Forhandlingen blev, at nogle Mænd i Permelille løb Risikoen, og med Tilslutning af nogle Mælkeproducenter i andre af Kolby Sogns Byer indrettedes der i P. Snedkers Gaard et Mejeri efter Andelssystemet, og da der var gaaet et Aars Tid og Leverandørerne ikke alene fik en pæn ugentlig Afregning samt 90 pCt. skummet og kærnet Mælk tilbage til Kalve og Grise, men ogsaa ved Aarets Slutning fik Overskud udbetalt, var Vanskelighederne overvundne. I 1888 blev Øens Andelsmejerier bygget, og over hele Landet blev 1888 det store Gennembrudsaar for Oprettelsen af Andelsmejerier.

Med Andelsmejerierne begyndte en Opgangsperiode for Landbruget, for selv om Priserne paa Landbrugets Salgsprodukter var smaa, saa var Udgifterne tilsvarende, og for dem, der

forstod at bruge Tiden paa rette Maade, var det lettere at faa Balance mellem Indtægter og Udgifter.

Nu blev der for Alvor Brug for Oplysning og Vejledning i alt det nye, der brød frem. Samsø Landboforening tog da ogsaa i de følgende Aar et Oplysningsarbejde og en Foredragsvirksomhed op i høj Grad. Bestyrelsen tog med Formanden i Spidsen Initiativet til ny Fremstød. Fremmede Ordførere kom herover, og Formanden rejste med disse rundt i Byerne og holdt Møder i Skolerne. Det gjaldt baade Planteavlen og Husdyrbruget; Samsø fik i disse Aar sin landøkonomiske Vækkelse. I 1887 oprettedes en Hesteavlsforening, som Edv. Gylling var Formand for til sin Død i 1924.

1890 kom Øens Kvægavlsforeninger med Indkøb af røde Avlstyre fra Fyn. Disse Foreninger fik Støtte fra Staten i Henhold til Husdyrloven af 1887.

1890 fik Samsø Landboforening sin første Konsulent i Husdyrbrug, nemlig Dyrlæge M. Lauridsen. Konsulenten skulde bistaa Kvægavlsforeningens Bestyrelse med Indkøb af Avlstyre, Kaaring af Køer og Stambogsføring. Disse nye Foranstaltninger bidrog i høj Grad til at skabe Interesse og Fremdrift baade i Mark og Stald, og Produktionen og Rentabiliteten steg fra Aar til Aar.

1892 var et Jubilæumsaar — Landboforeningen havde bestaaet i 50 Aar. Begivenheden blev fejret ved en Fest paa Hotellet i Onsbjerg, hvor Formanden M. S. Holm holdt Festtalen og mindede om, hvad der var naaet i de forløbne Aar samt udtalte Mindeord om de bortgangne Foregangsmænd, der havde ofret Tid og Tanke i Foreningens Tjeneste. Festen sluttede med Fællesspisning og Dans. 1892 var ogsaa paa andre Omraader et Mærkeaar i Landboforeningens Historie. Samsø hører jo til Holbæk Amt og var derfor i landøkonomisk Henseende nærmest hørende til den sjællandske Samvirksomhed; men M. S. Holm fik udvirket, at Samsø dette Aar blev tilsluttet Foreningen af jydske Landboforeninger, da vi paa mange Maader landbrugsmæssigt havde mere Tilknytning til Jylland og dets Hovedstad. Bestyrelsen søgte ogsaa at orientere sig med Hensyn til den bedste Afsætning af Øens Svineproduktion. I den Anledning talte Formanden for Holbæk Andelssvineslag-

teri, Povl Sams, Svendsbjerg, ved et Møde om Tilslutning til et saadant Slagteri.

Den 18. Marts 1893 var Formanden for Horsens Andelssvineslagteri, Forstander P. Bojsen, og Direktør Hansen herovre og gjorde Rede for, paa hvilken Maade Samsø kunde faa Leverance til dette Slagteri. Resultatet blev, at de fleste Samsinger blev Andelshavere i Horsens Slagteri. Slagteriet stillede i Udsigt, at et Skib en Gang om Ugen afhentede Svinene, naar der kunde blive 2000 Stk. aarligt. Skibet skulde anløbe Kolby-Kaas og Sælvig og tillige Maarup Havn, hvis der blot var 5 Svin i Gennemsnit om Ugen. Horsens Andelsslagteri havde paa dette Tidspunkt 22.000 Svin aarligt.

Her har vi en Maalestok for Udviklingen, naar vi véd, at dette Slagteri har været oppe paa over 150.000 Slagtninger og at Samsø nu har sit eget Slagteri med i 1932 24.000 Slagtninger.

Husmandssagen.

Som tidligere beskrevet har Samsø Landboforening fra første Begyndelse indset Betydningen af, at Landarbejderne har egen Jord at arbejde med og at der gøres en Indsats til Forbedring af Husmændenes Kaar.

Hvert Aar blev der uddelt Præmier for veldrevne Husmandsbrug, og alle nye Foretagender blev tilrettelagt saaledes, at enhver, store og smaa, kunde være med paa samme Linie. Denne Interesse gav sig Udslag i et positivt Forslag, der blev drøftet paa et Møde i Onsbjærg d. 7. Dec. 1892. Paa Initiativ af Fmd. indl. Chr. Sørensen om Emnet: „Hvorledes kan der skaffes Jord til Landarbejderne?" Indlederen pegede paa det uheldige i, at mange forlod Landbruget; de unge tog Plads i Byerne eller udvandrede til Amerika. Det var ofte den bedste Del af Landboungdommen, der drog bort, fordi Fremtidsmulighederne var saa ringe her i Landet. Chr. Sørensen anbefalede Udstykning af Jord og at man støttede unge, dygtige Folk, der ønskede at komme i Besiddelse af Jord; men, fremhævede Chr. Sørensen stærkt, Besiddelsesformen skal være fri Jord i fri Mands Eje. Foruden Formanden, der ogsaa anbefalede Sagen paa det varmeste, deltog bl. a. Skolebestyrer Blegvad i Diskussionen og var interesseret i en Videreførelse af Tanken.

Paa Forslag af M. S. Holm blev Spørgsmaalet indsendt til Behandling paa Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde i Oktober 1893. Her blev Spørgsmaalet indledet af Blegvad og anbefalet af M. S. Holm. Efter hvad der oplyses, skal denne Indsats fra Samsø have givet Stødet til Husmandsloven af 24. Marts 1899. I samme Forbindelse kan det nævnes, at Landboforeningens Interesse for denne Sag ikke alene blev Talemaader, men paa Forslag af Blegvad vedtoges det paa et Møde den 17. Maj 1893, at Landboforeningen optog et Laan paa 5000 Kr. i Samsø Sparekasse til Udlaan til unge, dygtige Husmænd, der ønskede at komme i Besiddelse af Jord, men manglede Driftkapital. Beretningen om denne Sag lyder saaledes:

Unge, stræbsomme Mænd, som dels har og dels vil anskaffe sig en Jordlod, men mangler den fornødne Kapital til at bringe denne i Drift, kan, saa vidt de fra Sparekassen til Landboforeningen stillede Midler strække til, erholde Laan indtil 500 Kr., mod at de afdrages i 10 Aar og forrentes med 1 Procent.

Hovedkautionisterne for Laanet var Gdr. Søren Sørensen, Permelille, og Gdr. A. M. K. Egede, Østerby; men som Garanter staar 30—40 Medlemmer bagved.

1894 stillede Landboforeningen Rejseunderstøttelse til Raadighed for 5 Husmænd, der rejste til veldrevne Husdyrbrug paa Fyn og i Østjylland. Disse 5 var: M. L. Winther, Mads Pedersen og R. J. Søndergaard, Østerby, Jens Ladefoged og M. H. Mikkelsen, Langemark.

Samsø Landboforenings Interesse og Arbejde for Husmandssagen fortsattes Aar efter Aar, indtil Husmandsforeningerne i Begyndelsen af det ny Aarhundrede selv ønskede at styre deres egne Sager, og de overtog nu selv Administrationen af Statens Tilskud. Det var med en vis Vemod, Landboforeningen, og især dens Formand, M. S. Holm, gav Afkald paa dette Arbejde, der i over 50 Aar havde været Landboforeningens Opgave. Som Afslutning indbød Landboforeningen den 20. Oktober 1908 alle dalevende 1. Præmietagere til en festlig Sammenkomst i Onsbjærg. Hver af Præmietagerne fik overrakt Bogen: „Hædrede Husmænd".

Siden da har de to Landbrugsorganisationer Samsø Landbo-

forening og Samsø Husmandsforening staaet i et godt Samarbejde paa alle faglige Omraader.

1894 afholdt Landboforeningen sit aarlige Dyrskue i Nordby. Der var en ret fyldig Udstilling af Heste og Kvæg fra Nordby Sogn, og en Del Heste og unge Tyre fra Syd-Samsø. 1000 Mennesker fra Sydlandet besøgte Skuet. Et Par Gange senere er Foreningens Dyrskuer blevet afholdt i Nordby.

Samme Aar arrangerede Foreningen en Fællestur til Landmandsforsamlingen i Randers.

Der blev ogsaa i 1894 slaaet et Slag for Plantningssagen, og i den Anledning talte Forstander Schrøder, Askov, og Skovrider Hansen fra Hedeselskabet ved et stort Møde i Onsbjærg.

Tuberkulosens Bekæmpelse.

En af de mest betydelige Sager, Samsø Landboforening har beskæftiget sig med, er Kvægtuberkulosens Bekæmpelse. Saa tidligt som i Aaret 1867 tog man Spørgsmaalet op til Drøftelse, men det var først, da Professor Bang omkring Aaret 1890 opfandt sin Metode med Tuberkulinindsprøjtning, at man inden Dyrene blev smittefarlige kunde faa de rene og de smittede Dyr adskilt. Samsø Landboforening tog i 1895 Sagen op, og i mange Besætninger blev Metoden anvendt, og efter mange Aars Forløb var mange Besætninger rensede, deriblandt Besætningen paa Brattingsborg. M. S. Holm var den utrættelige Agitator for denne Sag, ikke alene her i hans egen Landsdel, men ogsaa f. Eks. ved de jydske Landboforeningers Delegeretmøder var han en varm Talsmand for at komme dette Onde til Livs. Der blev naaet en Del paa dette Omraade i M. S. Holms Tid, men han naaede ikke at se Maalet naaet: Samsø helt renset for Tuberkulose; det blev hans Søn, Jens Gylling Holm, der førte denne betydningsfulde Sag til en lykkelig Afslutning ved at faa Kampagnen ført gennem Andelsmejerierne. I adskillige Aar har Øen nu haft stor Fordel af at være renset for denne Kvægsygdom.

Husholdningsforening.

I Forstaaelse af, at veltilrettelagt Foreningsarbejde kan betyde en økonomisk Fremgang, indbød Samsø Landboforening

den 12. Marts 1895 til et Møde i Onsbjærg, hvor Kvinderne ogsaa var med. Det var Meningen at faa oprettet en Husholdningsforening til at varetage de Interesser, der knytter sig til en Husmoders Gerning. Der førtes en meget interessant Forhandling, d. v. s., det ses ikke af Referatet, at Kvinderne har sagt noget. Foreningen blev imidlertid dannet, og Bestyrelsesvalget foregik paa den Maade, at en Mand fra hver By foreslog en Kvinde fra vedkommende By til at være Medlem af Bestyrelsen.

Redaktør Raunkjær, Foreningens Konsulent i Aarene 1907—10, omtaler i et Skrift denne Begivenhed og er inde paa, at en saadan Valgmaade vilde Nutidens Valgretskvinder protestere imod. Husholdningsforeningen, der i nogen Maade var oprettet for at bevare de gamle Traditioner i Levemaade og Husførelse, fik svært ved at gennemføre det, der var Hensigten. Den hjemlige Husflid: Vævning, Spinding og Tilberedning af Klæder og Udstyr, havde Tiden imod sig, ligesom Bagning, Brygning o. s. v. i Hjemmene heller ikke blev anset for tidssvarende mere. Det er igennem Mejeribrugets Modernisering og Industriens Mekanisering, at Tiden fik en helt anden Karakter. Foreningen fik saaledes ikke nogen lang Levetid under den Form; men i den Tid, den virkede, var den med i en Sag, der fik varig Betydning for Fremtiden; her tænkes paa Oprettelsen af Samsø Musæum.

Produktudstilling.

I Oktober Maaned 1896 lod Samsø Landboforening og Samsø Husholdningsforening afholde en Produktudstilling i Onsbjærg. Alle Arter af Landbrugsprodukter og Husholdningssager samt gamle og nye Redskaber, Husflidssager o. m. a. Ved Indgangen var anbragt en Pyramide af Roer og Smørdritler, Symbolet paa Tidens Løsen. Det, der vakte mest Opmærksomhed ved Udstillingen, var dog et gammelt og et nyt Bondehjem, som var indrettet for at vise Forskellen. Udstillingen varede en lille Uges Tid og var besøgt af mange Mennesker, ogsaa en Del udenøs.

Interessen for disse gamle værdifulde Møbler og Husgeraad blev her vakt, og Beslutningen om at faa disse Sager bevaret blev taget. Oprettelsen af et Samsømusæum i gammel Bondegaardsstil blev sat paa Landboforeningens Dagsorden og blev i 1917 til Virkelighed.

Den Mand, der mere end nogen anden i Forbindelse med Musæumssagen har været Samleren og Værneren af de gamle, værdifulde Ting, er Købmand Chr. Frederiksen, Brundby. Frederiksen havde indrettet et Par Stuer i sin Lejlighed, hvor de gamle, smukke Ting opbevaredes, indtil de overgik til Musæet. Frederiksen er endnu Formand for Musæet.

Aaret 1896 var ogsaa paa andre Omraader et Nydannelsens Aar. Der blev oprettet en Fjerkræavlsforening med Tilslutning til D. A. Æ., og der blev endvidere oprettet en Fællesforening

Jørgen Sørensen,
Redaktør og Sekretær.

for Indkøb af Foderstoffer. Denne Sammenslutning bestod til 1912, den blev da delt i flere lokale Foreninger med Tilslutning til Jydsk Andels Foderstofforretning.

Præmiemalkning blev afholdt for unge Karle og Drenge; her har vi ogsaa et Tidens Tegn. Man erindrer, at der for 25 Aar tilbage ogsaa havde været Tale om et Malkekursus, men da var der kun regnet med de unge Piger.

1898 døde Landboforeningens *Sekretær, Jørgen Sørensen,* Østerby. Mere end nogen anden skyldes det J. Sørensens omhyggeligt førte Pen, at vi nu kan følge Landboforeningens Virke gennem Aarene. Ligesom det ogsaa skyldes hans Optegnelser og Samlearbejde, at Landboforeningen sammen med Haandværkerforeningen og Foredragsforeningen i 1899 kunde udgive Samsøs Kulturhistorie og Slægtsnavne ved cand. Povl-

sen, Brundby. Sekretær Jørgen Sørensens Minde vil blive bevaret i Samsø Landboforening til sene Tider.

De landøkonomiske Forsøg.

Omkring 1880 begyndte vor geniale Forsøgsmand, Docent N. J. Fjord, sine landøkonomiske Forsøg. Det ejendommelige ved disse Forsøg var jo, at de blev anlagt ude i det praktiske Landbrug, og Husdyrene gav selv Svarene paa Spørgsmaalene. Noget tilsvarende praktiserede P. Nielsen, Tystofte, paa Planteavlens Omraade. Omkring Aarhundredskiftet tog Landboforeningerne et Forsøgsarbejde op ved de saakaldte lokale Markforsøg. Samsø Landboforening anlagde de første Gødningsforsøg under Ledelse af Forsøgskonsulent M. O. Klejs. Saadanne Forsøg er siden da blevet fortsat af vore Planteavlskonsulenter. Aar efter Aar er nye Spørgsmaal taget op til forsøgsmæssig Undersøgelse. Et Planteavlsudvalg har sammen med Konsulenten ledet dette Arbejde. Resultaterne fra disse Forsøg har været til overordentlig stor Nytte for Planteproduktionen. Under disse Udvalgs Arbejde maa ogsaa henregnes de aarlige Markvandringer til veldrevne Landbrug, der hver Sommer har stor Tilslutning.

I Aaret 1902 indbød Landboforeningen til en 3-aarig Konkurrence mellem hele Markbrug med gennemført Regnskab over de forskellige Grene i Bedriften. Disse Markkonkurrencer blev til megen Opmuntring og Vejledning for Deltagerne. Efter Konkurrencens Afslutning i 1905 udarbejdede Dommerne en Oversigt over de deltagende Landbrug, belyst ved Regnskaberne. — Denne Beretning, der blev udarbejdet af Dommerudvalgets Formand, Overforvalter Thomsen, Brattingsborg, vakte megen Opmærksomhed. Disse Regnskaber blev benyttet meget ved faglige Møder og i Landbrugspressen. Dommerne ved denne Konkurrence var foruden Overforvalter Thomsen, Brattingsborg, Gdr. Johs. Andersen, Langemark, og Gdr. P. Hjulmand, Tannerup.

En ny 3-aarig Konkurrence fortsatte fra 1905—08. Dommerne ved denne Konkurrence var daværende Konsulent i Aarhus, Th. Madsen Mygdal, Gdr. Johs. Andersen, Langemark, og I. S. Bryder, Taftebjærg. Det ejendommelige ved disse Konkurrencer

var, at de konkurrerende ingen Præmie fik, hvorimod Dommerne fik overrakt værdifulde Sølvgenstande som Tak for deres Arbejde.

Af andre Opgaver maa nævnes, at Landboforeningen lod afholde Husholdningskursus i alle Øens Sogne. To Husholdningskonsulenter, Frk. Ragnhild Warming og Frk. Gudrun Lykke, underviste, og Landboforeningens Konsulent besørgede Administration og Regnskabsføring vedrørende Kursuset. Kursus for bosiddende Landmænd begyndte i 1907; det første 14-Dages Kursus blev afholdt i Teknisk Skole i Tranebjærg, senere blev disse Kursus afholdt med Husmandsforeningen rundt om i Forsamlingsbygningerne.

Til Støtte for Plantningssagen blev der i 1907 oprettet en Planteskole hos Jens Gylling, Oldtidsminde. Der udgik herfra en Mængde Naaletræer til Hegn og Smaaplantager rundt paa Øen. Gdr. Kr. Søholm var Plantesagens første Mand i disse Aar og fik udrettet et stort Arbejde.

Efter Forslag af Landboforeningen oprettedes i 1906 Samsø Kreaturforsikring.

Elektricitet.

Ved Generalforsamlingen den 4. December 1907 fremsatte Formanden Forslag om Oprettelse af et Højspændingselektricitetsværk for hele Øen. Det er det største Projekt, Samsø Landboforening har beskæftiget sig med. Et Udvalg blev nedsat til at arbejde videre med Sagen. Formanden for Udvalget var Gdr. M. H. Jensen, Alstrup. Man henvendte sig til Professor Poul la Cour, Askov, der udarbejdede Plan og Overslag, og der blev tegnet Andelshavere. Tilslutningen var meget stor over hele Øen, og det saa ud til, at Værket var sikret, men saa døde la Cour, og dermed standsede Arbejdet. Professor Rung arbejdede videre med Planerne og kom til det Resultat, at Anlægget vilde blive noget dyrere end først beregnet. Saa kom Frafaldet, og Planen maatte opgives.

Fra 1910—14 kom saa de mindre Værker omkring paa Øen.

I Aaret 1910 blev Samsø Landboforening indmeldt i Danske Landboforeningers Frøforsyning.

Den 6. Oktober 1911 var det 25 Aar siden M. S. Holm valgtes

til Formand for Samsø Landboforening. I den Anledning havde den øvrige Bestyrelse arrangeret en Festaften i Onsbjærg for M. S. Holm og Familie. Redaktør Chr. Raunkjær, Landboforeningens tidligere Konsulent, havde udarbejdet et lille Festskrift, hvori M. S. Holms Virke belystes med Landboforeningens Forhandlingsprotokol som Kilde. Der var mødt saa stor en Forsamling, som Lokalerne kunde rumme. Overforvalter Thomsen holdt den egentlige Festtale og overrakte Jubilaren et Guldur med Kæde som Paaskønnelse for hans Arbejde i de forløbne 25 Aar. Af udenøs Gæster var mødt Forstander Brink Lassen, Tune, og Forstander Th. Madsen Mygdal, Dalum. Fra alle Sider blev der bragt M. S. Holm Hyldest og Tak for hans Indsats til Gavn for Land og Folk.

Ungdomsskole.

Samsø Landboforening tog paa et tidligt Tidspunkt et Arbejde op for at faa en landbrugsfaglig Aftenskole i Gang for den konfirmerede Ungdom. Det var i 1906, at Sagen blev drøftet i Bestyrelsen; man var klar over, at Sagen kun kunde løses i Samarbejde med Øens Skolelærere. Efter Forslag af M. S. Holm blev Spørgsmaalet indledet af Landboforeningens daværende Konsulent ved et Lærermøde i Tranebjærg. Forslaget gik ud paa, at Samsø Landboforening skulde medvirke ved de Aftenskoler, der blev afholdt i nogle af Øens Skoler om Vinteren, og hvortil der som Regel var god Tilslutning før Jul, men Forsømmelser og helt Frafald efter Jul. Det vigtigste var selvsagt, at Eleverne lærte Regning, Skrivning og Dansk, men herudover skulde der saa holdes nogle landbrugsfaglige Foredrag.

Lærerne havde Sympati for Sagen, og der blev ogsaa gjort Forsøg i nogle Skoler Vinteren efter; men det var først, da Landboforeningen sammen med Husmandsforeningen i 1916 indbød til Aftenskole (Vinterkursus) i Teknisk Skole i Tranebjærg — et Kursus for hele Øen, og der skulde betales noget af Eleverne —, at der kom System i Arbejdet. Skolen har nu holdt 25 Aars Jubilæum; den har været besøgt af ca. 50 Elever hver Vinter, og mange er taknemlige for det Udbytte, de har haft af denne Skolegang.

Som Lærere ved Skolen har virket daværende Realskolebe-

styrer, nu Sognepræst i Kolby, *M. Grell,* Lærerne Bent Rasmussen og R. Schiøth, Landboforeningens Konsulenter m. fl. *Lærer*

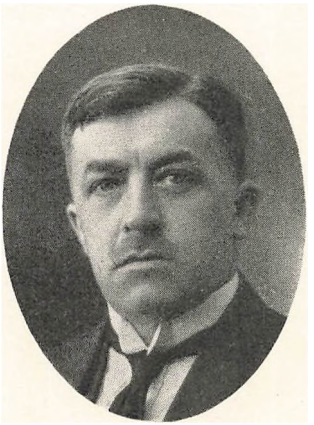

Pastor Mich. Grell, Kolby.
Første Forstander for Samsø Vinterkursus.

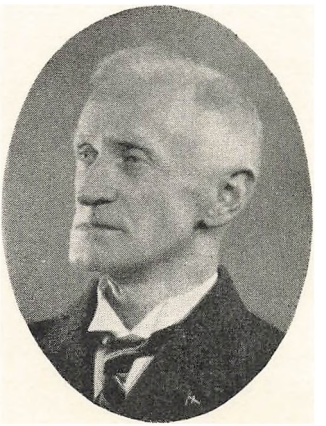

Lærer Bent Rasmussen, Tranebjærg
Forstander for Samsø Vinterkursus.

Bent Rasmussen har været med i alle Aarene og fik ved 25 Aars Dagen overrakt et Konsolur som Paaskønnelse for hans Virke ved Skolen.

Samsø Landboforenings Konsulenter.

Som før nævnt var Dyrlæge M. Lauridsen Landboforeningens første Konsulent, fra 1890—92, derefter valgtes *Mejeri-*

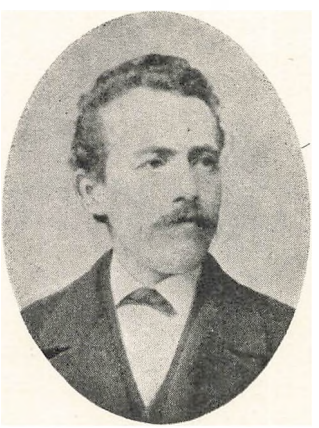

Mejeribestyrer H. J. Hansen,
Trolleborg. Konsulent fra 1892—94.

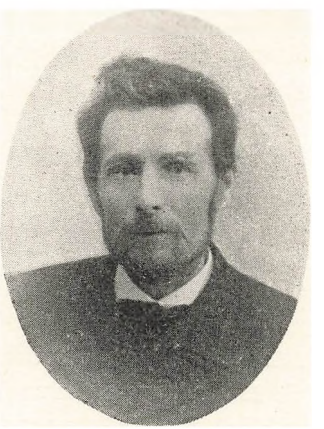

Gdr. Karl Buhr, Filipsdal.
Konsulent fra 1892—94.

bestyrer Hans Jørgen Hansen, Trolleborg, fra 1892—94. I Hansens Tid anskaffede Landboforeningen de officielle Stambøger, der paa dette Tidspunkt var udkommet for at støtte Konsulenten i hans Arbejde. *1884 var Karl Buhr, Filipsdal,* Landboforeningens Konsulent og virkede som saadan til sin Død 1904. Karl Buhr grundlagde de første Familiestambøger i de Besætninger, der skønnedes at have størst Avlsværdi, lige som han medvirkede ved Oprettelse af den første Kontrolforening; dette skete i 1896, og næst efter Vejen og Omegns Kontrolforening

Gdr. Jens S. Jensen, Permelille.
Konsulent fra 1904—07.

Landbrugskand Kr Raunkjær
Konsulent fra 1907—10.

var det den første her i Landet. Vejen og Omegns Kontrolforening var blevet oprettet i 1895. Efter Karl Buhrs Død blev *Gdr. Jens Søren Jensen,* Permelille, Foreningens Konsulent til 1907.

Fra	1907—10	Landbrugskandidat	*Chr. Raunkjær.*
„	1910—11	„	Hans Thomsen.
„	1911—16	„	A. M. Frederiksen.

Den 1. Marts 1917 blev P. Riis Vestergaard ansat som Foreningens Konsulent og vil saaledes kunne fejre sit 25 Aars Jubilæum omtrent sammen med Foreningens 100 Aars Jubilæum.

Da Landboforeningen for nogle Aar siden kom i Samarbejde med Husmandsforeningen om fælles Konsulenthold, blev P. Riis Vestergaard Konsulent i Planteavl for begge Forenin-

gerne, medens Gdr. Jens Gylling Holm, Østerby, blev begge Foreningers Konsulent i Husdyrbrug indtil 1941, da han blev afløst af Landbrugscand. J. R. Hansen.

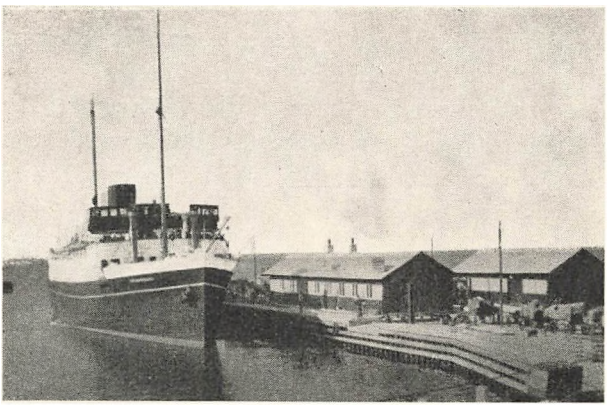

Kolby Havn.

Trafikudvalg.

Den 12. Marts 1912 indbød Landboforeningens Bestyrelse Øens Sogneraad, Bestyrelserne for Øens Mejerier, Handelsfor-

Istransport.

eningen, Husmandsforeningen, Haandværkerforeningen og Fiskeriforeningen til et Møde for at faa nedsat et Udvalg, der til enhver Tid skulde varetage Øens Interesser vedrørende

Post- og Trafikvæsen og holde vaagent Øje med, at Øen fik Del i de Fremskridt, der maatte komme paa Aarhus—Samsø—Kalundborg-Ruten, saa den daglige Forbindelse med Omverdenen kunde blive bedst mulig. Det blev vedtaget, at Formændene for de nævnte Institutioner skulde danne Trafikudvalget.

Det er ikke saa helt faa Opgaver, Udvalget har øvet gavnlig Indflydelse paa i de forløbne 30 Aar, og især under Isvintre og andre vanskelige Forhold har der været Brug for Udvalgets Bistand. Formand for Udvalget har siden dets Oprettelse været Landboforeningens Formand.

Den 21. April 1915 døde M. S. Holm under et Besøg hos sin Familie paa Stubberupholm. Det var et smerteligt Tab for Øens Befolkning, og for Samsø Landboforening var det et uerstatteligt Tab. I en Menneskealder havde M. S. Holm været den fødte Fører og Foregangsmand, anset og agtet af alle, og uden for Øens Grænser blev hans Navn regnet blandt de ypperste i vort Land.

Faa Dage efter M. S. Holms Død afholdt Landboforeningen et Møde, hvor den fungerende Formand, J. S. Jensen, Permelille, i Følge Referat i Foreningens Forhandlingsprotokol, holdt Mindetalen og bl. a. udtalte:

Det er med dyb Sorg, vi i Dag er samlet til Møde i Landboforeningen, da vor Formand, M. S. Holm, ikke er til Stede iblandt os. I en lang Aarrække har han været Samlingsmærket her i Landboforeningen, og vi glædede os, hver Gang vi skulde til Møde sammen med ham. Jeg tænker, at mange har det som jeg, vi følte det, som var vi til Fest, naar vi var sammen med M. S. Holm. Han forstod at skabe Feststemning, ogsaa naar det var faglige Ting, vi samledes om, og vi fik Udbytte af Samværet.

Men selv om vi tilfulde føler Tabet, vi har lidt, saa er der Grund til at glædes over, hvad han fik Lykke til at udrette for Land og Folk, for det var jo ikke alene her paa Samsø, man høstede Gavn af M. S. Holms rige Evner. Samsø var i Virkeligheden for lille et Omraade til at rumme M. S. Holm. Hans Indflydelse kan spores langt uden for Øens Grænser. Men det er særlig her paa Samsø, vi har Grund til at mindes Afdøde; vi vil mindes ham for hans Arbejde i Samsø Landboforening gennem 30 Aar. Ved hans Jordefærd forleden udtalte hans nære

Ven og Arbejdsfælle. And. Nielsen, Svejstrup Østergaard: M. S. Holms Liv var et lysende Eksempel paa, hvorledes et jævnt, muntert, virksomt Liv kan leves". Mere træffende Ord kunde ikke siges om den Mand. Men Takken for, hvad M. S. Holm har virket og været, gaar videre til Hjemmet paa Madebjerggaard, for vi véd, at ved Siden af den omfattende Virksomhed udadtil, var M. S. Holm en Hjemmets Mand. Hjemmet paa Madebjerggaard var det centrale i hans Tilværelse, herfra hentede han Fornyelse og Kræfter til den Gerning, han øvede, her tog han Initiativet til Fremdrift, her prøvede han Planerne, før de blev ført videre frem, og han delte ud med rund Haand af sine Idéers og Erfaringers rige Forraad. Jeg tager ikke fejl, naar jeg siger, at Drivkraften i M. S. Holms Virke var Trangen i ham til at være noget for sine Standsfæller.

Hans Tale og hele Færd var anlagt paa det jævne, og det var især den jævne Befolkning, han ønskede at udrette noget for. Det hænger sammen med, at af de Sager, M. S. Holm havde arbejdet med i Landboforeningen, var der ingen, der laa ham saa stærkt paa Sinde, som Forbedringen af de mindre Jordbrugeres Kaar. — Han var Demokrat til Gavns. — En anden Ting var ogsaa karakteristisk for M. S. Holm: han var altid stærkt optaget af at bevare Forbindelsen mellem Fortid og Nutid, derfor laa Musæumssagen ham stærkt paa Sinde, og det var mærkeligt, at netop denne Sag var den sidste, han beskæftigede sig med. Han, der levede saa stærkt med i Nutidslivet og ofte var Banebryder for nyt Fremtidsarbejde, havde erfaret, at det gjaldt om at bevare Traaden fra Slægt til Slægt, saa Meningen og Sammenhængen i Udviklingen ikke skulde briste. Fortidens Minder var for ham en Kilde til Vejledning og Opmuntring i Arbejdet for en fremadskridende Kultur. Selv om vi saa nu erkender, at hans Plads her i vor gamle Forening vanskeligt kan fyldes, saa lover vi, at vi efter Evne vil søge at løfte den Arv, han har efterladt os. M. S. Holms Navn vil aldrig glemmes paa Samsø, og saa lang Tid, Samsø Landboforening bestaar, vil hans Minde blive bevaret og holdt i Ære".

Kort Tid efter M. S. Holms Død tog Landboforeningen Initiativet til Rejsning af et *Mindesmærke* for ham. Hele Øens Befolkning var enige om, at for denne Mand maatte der rejses

et varigt og værdigt Minde. Paa en Høj i Nærheden af det Sted, hvor M. S. Holm havde haft sit Hjem og øvet sin Manddomsgerning, blev under Ledelse af Billedhugger Ølsgaard, Aarhus, anlagt en smuk og original Mindeplads omkranset af smukke Natursten med vilde Roser plantet imellem. Hele Pladsen er hegnet med tunge Ankerkættinger, der var sendt fra Beboerne paa Læsø som Tak for M. S. Holms Virke paa denne Ø.

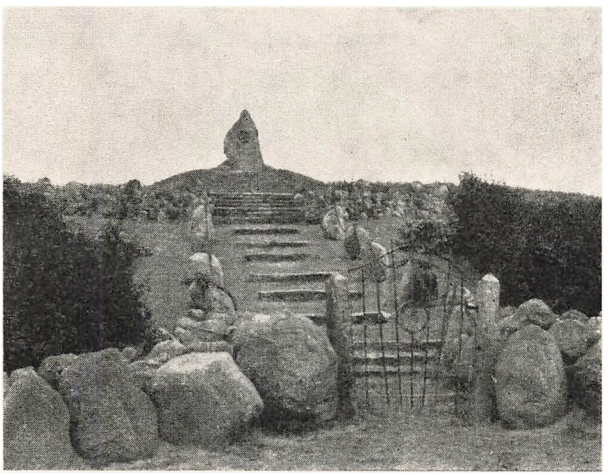

M. S. Holms Mindesmærke.

Paa Bakkens Top staar Bautastenen med M. S. Holms Relief i Bronce og med følgende Indskrift:

M. S. Holm,
R. af D.,
født 2. Juli 1854, død 21. April 1915.
Formand for Samsø Landboforening fra 1886—1915.
Ildned med sit Ord til Daad,
viste Vejen ved sit Virke.

Afsløringen af Mindesmærket fandt Sted 6. Juli 1916. Foruden Landboforeningens Formand talte Gdr. Møller Egede, Østerby, Pastor Schørring, Tranebjærg, og Statskonsulent Fr. Hansen, Askov. Et begivenhedsrigt Afsnit i Landboforeningens Tilværelse er dermed afsluttet.

1915—1942.

AF J. GYLLING HOLM

Den 3. Maj 1915 blev *Gaardejer Jens Søren Jensen, Permelille,* valgt til Formand for Samsø Landboforening. Dette Valg var saare naturligt, idet J. S. Jensen havde været mange Aar i Landboforeningens Tjeneste, først i nogle Aar som Konsulent og siden som Næstformand havde staaet i et meget nært Samarbejde og i god Forstaaelse med den afgaaende Formand. Han var i Besiddelse af særdeles gode Forudsætninger for at lede Landboforeningen. — Det viste sig ogsaa, at han magtede at

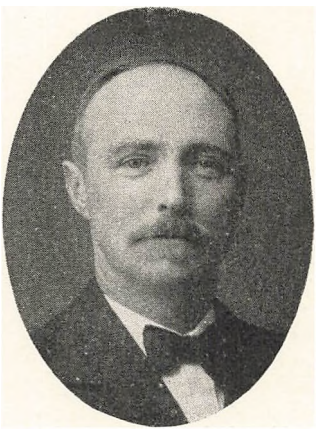

Gdr. Jens S. Jensen, Permelille.
Formand fra 1915—35.

føre de mange Sager frem til en god Løsning, Krigstiden og den efterfølgende Periode nødvendiggjorde. Samtidig holdt han den Linie i Foreningens Arbejde, som hidtil var fulgt med Afholdelse af Foredragsmøder og ved Konsulentvirksomheden, som virkede fremmende paa de faglige Omraader. Men ogsaa en Sag som Musæumssagen, der saa ofte havde været behandlet ved Landboforeningens Møder, blev nu taget frem, og efter at forskellige Vanskeligheder var overvundet, blev denne Sag bragt til heldig Afslutning med Dannelse af en Musæumsforening, hvis første og vigtigste Opgave var Opførelsen af en Samsøgaard som Rammen om de gamle Samsøminder.

Musæumssagen.

Spørgsmaalet om Opførelse af en gammel Samsøgaard havde ofte været paa Dagsordenen ved Landboforeningens Bestyrel-

sesmøder. Flere Gange havde man gjort Tilløb til en Løsning, saaledes i 1908, da man afholdt en Musæum-Fastelavnsuge over hele Øen, og alt, hvad der kom ind ved Fastelavnsoptog og Fester, blev henlagt til et Musæumsfond. Der skulde dog endnu hengaa nogle Aar, inden Sagen var moden. En Musæumsforening blev dannet paa Landboforeningens Initiativ, og denne Forening forberedte nu under skiftende Ledelse Køb af Samlinger og planlagde Gaardens Indretning og drøftede sammen med Øens øvrige Foreninger og Institutioner, hvorledes tilstrække-

Musæumsgaarden.

lig økonomisk Grundlag for den ret omfangsrige Plan kunde skaffes til Veje. M. S. Holm virkede energisk for Virkeliggørelsen af Musæumsplanen, og som Næstformand og siden, efter M. S. Holms Død, som Formand virkede Lærer Bertel Madsen, Brundby, med stor Energi og Forstaaelse for at udforme Planen.

Men da det stadig kneb med at finde den rette Form for at fremskaffe de fornødne Penge, var det Gdr. *S. Holm Gylling, Besser,* der ved sit praktiske Greb paa Pengesager og med sit Kendskab til Folk over hele Øen, der slog det store Slag. Hovedsummen til Bygningens Opførelse og til Betaling af Chr. Frederiksens Samling blev fremskaffet ved Aktietegning paa mindst 200 Kroner. Dette blev gjort efter, at man i samtlige Øens Foreninger paa Opfordring af Musæumsforeningen og Landboforeningen havde lovet at foretage Tegning inden for hver Forening uden Resultat. Efter Lærer B. Madsens Død blev Købmand Chr. Frederiksen Formand for Musæet.

Musæumsgaarden har stedse modtaget gamle Genstande til Udsmykning eller Opbevaring fra Øens Beboere enten som Gave eller ved Køb, og derved er mange værdifulde Ting blevet bevaret for Øen og mod Undergang. Det maa erkendes som en stor Fordel, at Musæet blev saa godt økonomisk stillet, at det har kunnet vedligeholde saavel Bygninger som Samling, og har endogsaa i 1941 været i Stand til at udføre fornøden Indretning til at modtage og paa værdig Maade indstallere en meget stor og værdifuld Samling Oldsager fra Stenalder og Broncealder,

Gdr. S. Holm Gylling, Damgaard. R. af D. Landbof. Næstfmd. i en Aarrække.

der blev skænket af Lensgreve Aa. Danneskiold-Samsøe. Samlingen, der bestod af Fund fra Samsø, er af Lensgreve C. F. Danneskiold-Samsøe delvis erhvervet ved Køb af Inspektør Kruses Samling. — Ogsaa Køb og Sikring for Øen af den gamle Stubmølle paa Kolhøj har Musæumsforeningen kunnet magte at yde et væsentligt Bidrag til.

Planteavl.

Som før nævnt var der allerede ved Aarhundredskiftet paabegyndt et Forsøgsarbejde indenfor Landboforeningen. I 90erne og de første Aar af dette Aarhundrede foretog Forsøgsleder L. Helweg sine bekendte ambulante Forsøg rundt om i Landet for at klare Dyrknings- og Opbevaringsproblemer for de forholdsvis nye Kulturplanter, Roerne. Mange og langvarige Forsøg

blev foretaget paa Madebjærggaard og flere andre Steder paa Samsø. Som Medhjælper ved disse Forsøg benyttede L. Helweg foruden sine egne faste Assistenter Forpagter M. O. Klejs, Besser, der i mange Aar var ansat ved disse Forsøg og som derved opnaaede en vis Færdighed og noget Kendskab til Forsøgsteknik, saaledes at han kunde forestaa noget Forsøgsarbejde paa egen Haand, som navnlig efter Ansættelse af Th. Madsen-Mygdal som Konsulent i Planteavl i Foreningen af jydske Landbo-

Helwegs Forsøg med Opbevaring af Roer
paa Madebjerggaard omkring Aar 1900.

foreninger, under hans Ledelse fik en ikke ringe Betydning. Disse Forsøg kom dog først ind i en planmæssig Skure, da Konsulent A. M. Frederiksen var kommet til Øen som Konsulent, og M. O. Klejs blev da Formand for et Planteavlsudvalg. Man tog nu fat paa baade Sorts-, Stamme- og Gødningsforsøg i ret stor Udstrækning, og dette Forsøgsarbejde har saa udviklet sig i Lighed med det tilsvarende i andre lokale Landboforeninger Landet over.

Disse lokale Forsøg, der er prægede af en vis Ensretning fra Foreningen af jydske Landboforeningers Side, har haft stor Betydning for Kendskabet til Sorter, Stammer og Gødningsanvendelse m. m.

I den første Periode spillede Forsøg med Bekæmpelse af

Frøukrudt en meget fremtrædende Rolle, og det er sikkert den, der har givet Stødet til, at Ukrudtsharven i sin første anvendelige Form blev konstrueret af en Samsing, nemlig P. K. Holm, Agerupgaard.

Det var naturligt, at Kendskabet til disse Forsøg og til Ukrudtsharvens Anvendelse udgik fra Samsø.

Der er i Aarenes Løb udført et meget stort Antal af disse almene Forsøg og ligeledes en Række varige Forsøg, der har besvaret Sædskiftespørgsmaal i Forhold til Gødningsanvendelsen, og nogle af disse Forsøg har haft afgørende Betydning for Udviklingen og Vurderingen af de nu saa vigtige moderne „Tal" for Kalk, Fosfor og Kalitrang.

Et af de mange Forsøg, der har vakt Opmærksomhed langt udenfor Øens Grænser, er det første Forsøg med Ajlenedfældere, som først af alle paaviste Nedfældningens store Fordele — saa stor, at man indtil videre ikke vovede at tro paa Resultatet, men senere udførte Forsøg baade her og andre Steder i Landet kunde kun bekræfte.

Andre Forsøg, der har haft til Opgave at løse mere tidsbestemte Spørgsmaal og af mere lokal Art, har faaet stor Indflydelse paa Øens Økonomi. Af disse skal særlig nævnes Undersøgelser af Tangens Gødningsværdi — og Virkning og Forsøg vedrørende Avl af tidlige Kartofler, der har haft en forholdsvis stor Plads i Forsøgsarbejdet, særlig i de senere Aar, samt Forsøg, der klarlægger de vigtige Spørgsmaal om Virussygdomme hos Kartofler. Forsøgsarbejdet har saaledes udviklet sig fra de mere primitive, propagandistiske Ukrudts- og Gødningsforsøg — over Sorts- og Stammeforsøgene, paa hvilket Omraade navnlig *Konsulent A. M. Frederiksen* gjorde et fortjenstfuldt Arbejde og skabte derved Interesse hos Medlemmerne paa dette Felt — over varige Grundforbedrings- og Gødningsforsøg, anlagt paa langt Sigt til Klarlæggelse af de i Konsulent P. Riis Westergaards Periode udførte meget vigtige Grundforbedringsarbejder — til de mere specielle og direkte vejledende Dyrkningsforsøg med Kartofler og andre Afgrøder.

I A. M. Frederiksens Konsulenttid følte s Savnet af en Forsøgs- og Forevisningsmark. I 1915 købte man en halv Td. Ld. og lejede et tilsvarende, tilstødende Areal af Murermester J. J.

Jensen, Tranebjærg. — Efter en rensende Afgrøde benyttedes den i nogle Aar, dels som Demonstrationsmark og dels i de første Aar til nogle af A. M. Frederiksens udførte Stammeforsøg. Men da disse ikke blev fortsat, og Forevisningsmarken ikke svarede til de stillede Forventninger, navnlig ved en mindre Interesse fra Medlemmernes Side end der svarede til den med Anlægets Pasning og Renholdelse forbundne Udgift og Ulejlighed, blev Marken afhændet i 1921 ved Udlejning og i 1926 ved Salg til Murermester J. J. Jensen igen.

Landbrugskand. A. M. Frederiksen
Konsulent fra 1911—17.

I den sidste Menneskealder er Forsøgsvirksomheden blevet det vigtigste Led i den Kæde af Virksomheder, der udgør Landboforeningens Arbejder.

Grundforbedring.

Et for Planteavlen paa Samsø meget vigtigt Arbejde — systematisk Undersøgelse af Jordernes Trang til Grundforbedring paa hele Samsø — blev udført i Aarene 1919—21. Efter at det i Forvejen var vel overvejet af Planteavlsudvalget, blev det fremført af dets Formand, *Gdr. J. Buhr Holm,* Onsbjærg. Hans store Interesse for og Indsigt paa dette Omraade gjorde sig gældende ved paa overbevisende Maade at faa denne Sag tilrettelagt, saa at man i Landboforeningen og Husmandsforeningen ved Ansættelse af en Assistent tog Sagen op i Fællesskab.

Under Konsulent P. Riis Vestergaards Ledelse i Samarbejde med Statens Planteavls Laboratorium, Statens Grundforbedringsvæsen og Danmarks geologiske Undersøgelser blev denne Sag løst paa en for Øen betydningsfuld Maade.

Disse Undersøgelser resulterede i en udstrakt Kalkning af de trængende Jorder, saaledes at Kalktrangen i Løbet af faa Aar blev afhjulpet de fleste Steder, og dette skete i det væsentligste ved Indkøb af Gødningskalk, der blev sejlet til Øen og losset ved Øens Havne paa de for Lodsejerne bedst belejlige Pladser.

Gdr. Jens Buhr Holm, Onsbjærg.
Formand for Planteavlsudvalget i en Aarrække,
samt mangeaarig Næstformand i Landboforeningen.

Kun i faa Tilfælde blev der anvendt Mergel, da der kun faa Steder paa Øen findes gode Mergellejer og ingen saa gode, at en Udnyttelse i større Stil er lønnende. Paa Syd-Samsø viste det sig, at kun 32 pCt. af Prøverne viste Kalktrang, derimod i Nordby Sogn 82 pCt.

Med Hensyn til Jordens Vandafledning viste Billedet sig at være saadan, at 23 pCt. maatte betegnes som vandlidende paa Syd-Samsø, medens kun 7 pCt. fik denne Betegnelse i Nordby Sogn. I Modsætning til Afhjælpningen af Kalktrangen, der som omtalt straks blev paabegyndt, saa det i første Omgang ikke ud til at være Mulighed for at faa gennemført de skitserede Afvandingsforanstaltninger. Disse, der i Hovedsagen gik ud paa en Regulering af Hovedafledningerne, krævede Samarbejde mel-

lem et større Antal Lodsejere, maatte ofte henlægges. Men Tid efter anden blev Spørgsmaalet de fleste Steder taget op, og ved *Konsulent P. Riis Vestergaards* tekniske Dygtighed paa dette Omraade og i Forbindelse med hans praktiske og sunde Sans blev disse Arbejder udført til stor Forbedring af Jordernes Dyrkningsværdi, saaledes at der nu ikke er nævneværdigt af Samsø Jorder, der kan betegnes som vandlidende. Foruden disse almindelige Dræningsarbejder er der foretaget nogle Vandstandssænkninger af større i Forvejen inddæmmede Arealer, hvoraf

Landbrugskand. P. Riis-Vestergaard
Konsulent fra 1917.

Stauns Made vel nok maa siges at have været en Skuffelse, idet den indvundne Jords Beskaffenhed ikke har svaret til Forventningerne, hvorimod Besser Made har givet forventet godt Resultat. — I det store og hele maa det siges, at det Arbejde, som var det første store Fællesarbejde, som Husmandsforeningen og Landboforeningen tog op, har givet gode Frugter.

Fremavl af Sædekorn.

Allerede paa et tidligt Tidspunkt indføres der paa Landboforeningens Initiativ Sædekorn til Fornyelse, dels af allerede dyrkede Sorter, men ogsaa nye og mere yderige Sorter af de forskellige Sædarter, og man kom under Verdenskrigen 1914—18 ind paa at avle Fremavlskornet ved at lade enkelte Fremavlere paa Øen indkøbe Stamsæd ude fra og efter Planteavlsudvalgets

Kontrol paa Markerne udbyde denne fremavlede Sæd til Medlemmerne. Men Afsætningen gik i de første Aar ret trevent, og først, da man ændrede Salgsmaaden, saaledes at Fremavlskornet blev udbudt ved Bortsalg, kom der Gang i denne nødvendige og forholdsvis billige Fornyelse af Sædekornet.

Frøhandel.

Straks efter Oprettelsen af „Danske Landboforeningers Frøforsyning" sluttede Samsø Landboforening sig hertil og oprettede Salgskredse med nogle af Bestyrelsen godkendte Forhandlere eller Indsamlere af Bestillinger. Paa denne Maade steg D. L. F.'s Salg til Medlemmer af Samsø Landboforening jævnt, og Stillingen blev ret snart saadan, at Foreningen blev fremdraget som en af de Landboforeninger, der aftog mest Frø pr. Medlem. Ved Landbo- og Husmandsforeningernes Nyordning om fælles Konsulent gik man i begge Foreninger samtidig over til at lade Foreningens Frøsalg administrere ved Konsulent P. Riis Vestergaard. Ved Frøsalgets Omordning og nye Overenskomst med Fællesforeningen af Danmarks Brugsforeninger gik Samsø ind under Nyordningen, saaledes at hele Frøsalget fra L. H. F. nu ledes af et Frøudvalg, der er sammensat af Repræsentanter for Landbo- og Husmandsforeningen, samt Øens Brugsforeninger med Konsulent Vestergaard som Sekretær. Derved er L. H. F.'s Salg af Frø til Samsø yderligere steget, og 87 pCt. af samtlige Landbrugere paa Øen køber nu Frø ad denne Vej.

Alle disse Planteavlsforanstaltninger er gennemført af Planteavlsudvalgene, der har været ledet af de udnævnte Formænd, og fra 1935, da Kl. Gylling Holm blev valgt til Formand for Landboforeningen, blev han afløst af Gdr. Jens Jensen, Søholm, der meget energisk leder Forsøgs- og Fremavlsarbejdet og i Samraad med Konsulent Vestergaard stadig drager nye Spørgsmaal frem til Løsning og nye Sorter til Afprøvning.

Planteavlsudstillinger.

Som allerede nævnt har Landboforeningen af og til afholdt Produkt- og Planteavlsudstillinger.

Da der i 1924 havde været en lang Pause paa dette Omraade, blev der sammen med den lokale Afdeling af Østifternes Have-

selskab afholdt en Planteavlsudstilling i Forbindelse med en Frugtudstilling.

Derefter er lignende Udstillinger med faa Aars Mellemrum gentaget i Samarbejde med Husholdningsforeningen og Husmandsforeningen. Disse Udstillinger er anlagt som oplysende og belærende Demonstrationer ved Hjælp af Udsnit fra Marken med Prøver af Kulturplanter, samt ved Tavlemateriale, der velvilligst er stillet til Raadighed af Statens Planteavlsudvalg og Foreningen af jydske Landboforeningers Planteavlskontor. Hver Udstilling har haft sit særlige Ansigt. Man har taget et Hovedemne op til Klaring ad Gangen.

De samtidig afholdte Husholdningsudstillinger har været anlagt under samme Synsvinkel.

Udstillingerne har været godt besøgt og er blevet studeret med stor Interesse.

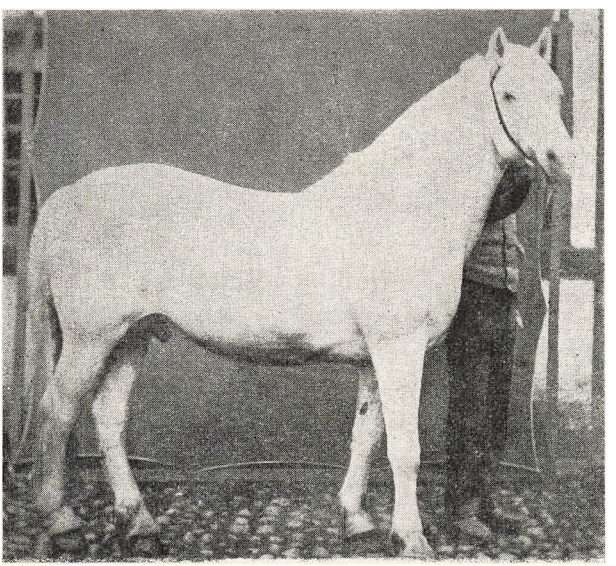

Hingsten „Aslak",
født hos Søren Holm, Stauns, 1860.

Hesteavlen.

Om Hesteavlen paa Samsø i sidste Del af det 19. Aarhundrede maa det siges, at den blev drevet ret planløst, og Hestene, der fandtes, var lette og uensartede. I Landboforeningen drøf-

tede man ofte, hvad der burde gøres for at forbedre Bestanden. Dette resulterede i Dannelsen af Samsø Hesteavlsforening i 1887.

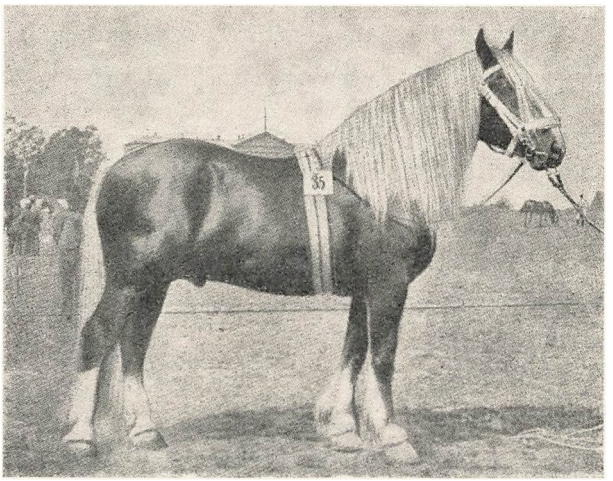

„Samsø Munkedal", Stb. 785.

Man købte i Jylland den 4 Aar gamle røde Hingst „Guldfax", Stb. 515. Denne fik dog ikke nogen særlig stor Betydning for

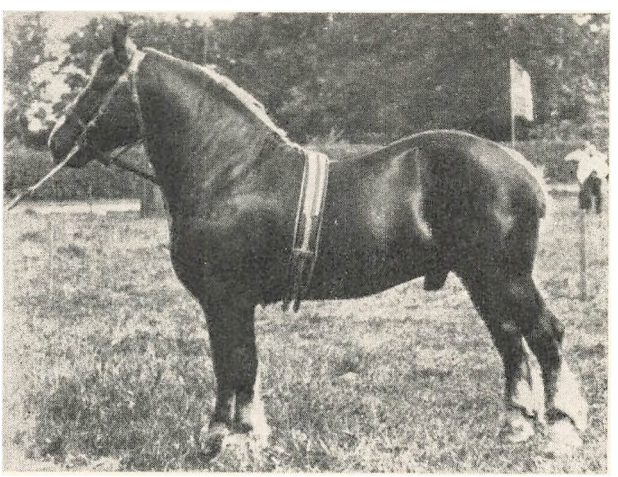

„Valbjørn", Stb. 1374.

Avlen, hvorimod den næste, *„Samsø Munkedal", Stb. 785,* rød m. Blis, fik stor Betydning for Hesteavlen paa Samsø. Der findes

71 Døtre efter den i Stambogen. — Efter den fulgte „Peder Skram". Stb. 995, født 1897, rød med Blis, der ogsaa fik en god og varig Indflydelse paa Hoppe-Bestanden paa Samsø. Den var frugtbar og virkede i 11 Aar. Efter denne blev der indkøbt mange Hingste af særdeles god Afstamning, og det, der navnlig i denne Periode gjorde sig gældende i Forbindelse med den stærkt øgede Interesse for godt Hestehold, er, at der blev indkøbt mange gode jydske Hopper fra den jydske Hesteavls bedste Egne. Som den betydeligste af alle Foreningens Hingste maa

„General de Thinnes", D. B. Stb. 234.

nævnes *„Valbjørn", Stb. 1374,* der blev købt som 2-aarig, men da den kun fik 2 Avlssæsoner at arbejde i, inden den døde i Vinteren 1913, fik den desværre for lidt Afkom, men det, der blev, var meget værdifuldt — meget velprægede, føre, betydelige Hopper af et godt Slag og med stor Avlsværdi.

Der var i lang Tid stor og samlende Interesse om den jydske Hesteavl paa Samsø indtil efter Verdenskrigen, men paa dette Tidspunkt, da Markedsforholdene var ændrede, begyndte der at vise sig en Del spredt Interesse for Belgier Avl, der resulterede i privat Hingstehold med ret maadelige Avlsdyr.

Fra Samsø Hesteavlsforenings Oprettelse og til sin Død i 1924 var Gdr. Edvard Gylling Formand. Han var den jydske Hesteavl en god Mand, med Forstand paa og Interesse for Hestehold var han den rette Mand paa den rette Plads.

I 1927 blev Samsø belgiske Hesteavlsforening dannet med Kl. Gylling Holm, Madebjerggaard, som Formand. Til en Begyndelse blev der væsentligst drevet Krydsningsavl med jydske Hopper, men det gik her som i den jydske Hesteavls første Tid, at det først rigtig blev til noget, da der blev indført nogle gode belgiske Hopper til Renavl, og nu arbejder de to Hesteavlsforeninger ret jævnbyrdigt.

Kvægavl.

Som nævnt i det foregaaende var det en *broget Samling* af

Tyr af gl. Samsø Race,
tillagt hos J. N. Snedker, Holmegaard.

Kvæg, der fandtes paa Samsø. Der blev i Aaret 1885 diskuteret ivrigt om de forskellige Racers Fortrin og Mangler, idet man ved Indførelsen af Dyr af forskellige Racer søgte at forbedre det stedlige Kvæg, men da Kræfterne var splittede, og Krydsningen foregik ret planløst, blev Resultaterne derefter. Dyrlæge A. Petersen, Kolby, der var Formand for Landboforeningen i 80'erne, deltog med stor Interesse i Diskussionen og i alle Bestræbelserne for Kvægets Forbedring. Han var ivrig Renavlsmand. Det før omtalte store Landbomøde i September 1884, hvor Kvægavls- og Mælkerispørgsmaal var paa Dagsordenen med Forstander Jakob Hansen, Faurbogaard, Forstander Jørgen Petersen, Dalum, og Konsulent S. P. Petersen, Aarhus, som Talere blev der af den fungerende Formand, P. Chr. Jensen, „Sø-

holm", foreslaaet at oprette en Tyreholdsforening. Der blev udarbejdet Love for saadanne Foreninger, og man tænkte sig fra første Færd at danne en Forening for hver af de Racer, der fandtes, men der blev dog kun Tale om en for sortbroget Kvæg og en for Rødt dansk Malkekvæg. Der meldte sig forholdsvis mange Medlemmer til begge Foreninger, og der blev indkøbt 2 sortbrogede Tyre og 1 rød. Men efter faa Aars Forløb faldt mange Medlemmer fra „Den sortbrogede", og denne Forening opløstes snart derefter.

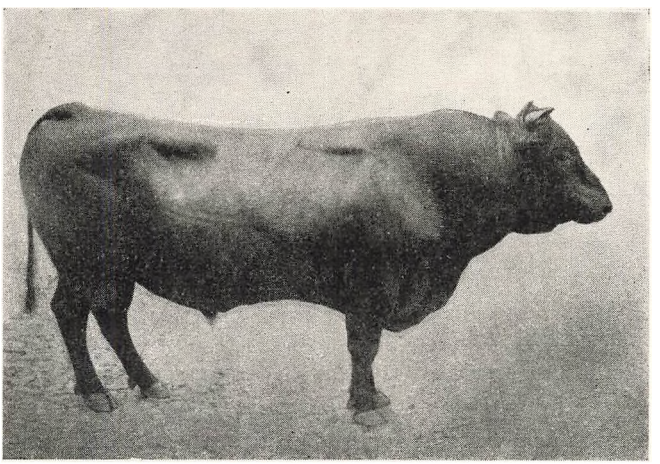

Tyren „Holev".

Kvægavlsforeningen for „Rødt dansk Malkekvæg" købte i Foraaret 1885 en 2 Aar gammel rød Tyr hos den kendte Opdrætter Jens Hansen, Holev paa Fyn, og den blev kaldt *„Holev"*. Den beskrives ved Statsskuet i Roskilde i 1891, da den var 8 Aar gammel, saaledes: „Middelstor Tyr med god dyb Kropbygning, lidt rund over Hofterne, kødfuld Hals, vidtstillede Horn, noget svage Baglemmer, hvide Pletter under Bugen, godt Malkepræg". Af J. S. Jensen, Permelille, foreligger fra hans Konsulenttid følgende Karakteristik af „Gl. Holev"s Afkom: „Det var kraftige og ret ensartede, trivelige Dyr, der lignede Faderen med noget grovt Præg, men med godt udviklede Malkeorganer og Evnen svarende dertil. De kunde omsætte et stort Foder". Ved Samsø Landboforenings Dyrskuer i 90'erne var det Afkommet

efter „Holev", der dominerede. Ved et Dyrskue stod f. Eks. en Gang 30 Malkekøer paa Rad, der var „Holev"-Døtre og alle betydelige Dyr. Men Tilslutningen til Kvægavlsforeningen blev efterhaanden for stor til den ene Tyr, og man valgte da at danne flere Foreninger, og i 1890 dannedes da 5 Foreninger, nemlig Besser, der købte „Gl. Holev", og Kolby, Brundby, Tanderup og Nordby, som nu hver især købte sin egen Foreningstyr.

Senere kom der yderlige Opdeling af Foreningerne, saaledes Tranebjærg, Ørby, Taftebjærg, Thorup-Langemark og Maarup Kvægavlsforeninger. Da alle Foreningerne arbejdede efter samme Regler, idet Landboforeningens Konsulent var født Medlem af Bestyrelserne og Kaaringsudvalgene, blev der en vis Ensartethed i Foreningernes Drift og Arbejdsmaade.

Kontrolforeningerne.

Den 24. Januar 1895 blev den første Kontrolforening dannet i Vejen, og man anvendte den nys opfundne Doktor Gerbers Centrifuge ved Fedtbestemmelsen. Ved flere Møder i Samsø Landboforeninges Bestyrelse blev Sagen drøftet, og ved Landbomøder blev der agiteret for Sagen. Allerede den 23. Januar fremlagde Formanden M. S. Holm Forslag til at finde en Form, hvorved man kunde kontrolere Køernes Ydelse og Foder. Sagen blev i Aarets Løb drøftet ivrigt Mand og Mand imellem, og der var Røre derom.

Den Mand, der særlig lagde sig i Selen for at faa oprettet en Kontrolforening, var Konsulenten i Husdyrbrug, Grd. Karl Buhr, Filipsdal, der heri øjnede et Middel til mere rationel Kvægavl. Den 20. Juni samme Aar indbød han alle Avlsforeningernes Bestyrelser til et Forhandlingsmøde, hvor Karl Buhr indledede om, hvorledes Sagen kunde gribes an. Indlederen anbefalede at gaa i Gang med Oprettelsen af en Forening og støttedes kraftigt heri af A. M. K. Egede, Østerholm, der i mange Aar selv havde ført Kontrol med sine Køers Ydelse og Foder. Den 18. Oktober 1895 vedtoges det ved et Møde i Besser Skole at oprette en Kontrolforening for Syd-Samsø. Til Bestyrelse valgtes J. S. Jensen Bryder, Taftebjærg (Formand), J. S. Hjulmand, Tranebjærg, og S. Holm Gylling, Besser. Foreningen begyndte sin Virksomhed den 1. November med Peter Hansen, senere Gdr.

paa Hornshøj ved Thorup, som Assistent. Der var 25 Medlemmer med 370 Køer ved Starten. Den nye Forening stod i Begyndelsen uden Forbindelse med andre lignende Foreninger i Landet. I 1898 fik man fra Foreningen af jydske Landboforeningers Regnskabsudvalg tilsendt Skemaer til Brug ved Opgørelser, og derefter kom man ind paa at benytte mere og mere ensartede Arbejds- og Opgørelsesmetoder. — Den anden Forening oprettedes 4. Juni 1903, og dens Formand blev Gdr. og Konsulent J. S. Jensen, Permelille. I 1906 sluttede man begge Foreninger sammen under en fælles Ledelse og betegnede Kredsene henholdsvis A og B. Men dette fandt man i Længden utilfredsstillende, og i 1910, da Tilslutningen var blevet saa stor, at en Udvidelse var paakrævet, blev der oprettet 3 selvstændige Kontrolforeninger: Kolby med 37 Medlemmer og 385 Køer, Tranebjærg med 34 Medlemmer og 394 Køer og Besser med 28 Medlemmer og 345 Køer. Foreningerne var hver for sig selvstændige, men med et Samarbejde gennem

Fællesledelsen for Kvægavls- og Kontrolforeninger paa Samsø.

Denne var oprettet i 1907 og blev hurtigt et nyttigt og virksomt Organ. Formanden blev første Gang valgt af Samsø Landboforening den 4. December 1907. Fællesledelsens Bestyrelse bestod iøvrigt af Formændene for Øens Kvægavls- og Kontrolforeninger. Man havde nok tidligere regnet med en Fællesledelse af Husdyrbrugets Avlsforeninger under Ledelse af Konsulenten, men noget aktivt Samarbejde var der aldrig kommet ud deraf. Nu derimod, da Landboforeningen havde antaget en Konsulent med dette som eneste Beskæftigelse, blev Gdr. J. S. Jensen, Permelille, efter at være blevet afløst af Landbrugskandidat K. Ravnkjær som Konsulent, af Landboforeningen valgt til Formand for Fællesledelsen. Nu viste det sig, at der var mange Opgaver, saavel til Gavn for Kvægavlsforeningerne som Kontrolforeningerne. For de sidste opstod der Vanskeligheder, efter som Tilgangen af Medlemmer sprængte de bestaaende Foreningers Rammer. Man gik allerede ved den tredie Forenings Oprettelse i Gang med en Regulering af Medlemmerne, saaledes at Foreningens Medlemsskab bestemtes af Fællesledelsen, og de enkelte Medlemmer maatte finde sig i at blive overført til den

Forening, der naturligt passede. Denne Ordning er ikke alene bibeholdt, men endog benyttet som Mønster i andre Landsdele — og nu i den sidste Husdyrlov af 1940 er denne Bestemmelse endog blevet gjort obligatorisk. Det medførte, at man ogsaa maatte regulere Priserne for, at de Medlemmer, der flere Gange har maattet flytte ind i nyoprettede Foreninger, ikke skal komme til at deltage mere end andre Medlemmer i disse Startudgifter. Der er nu 11 Kontrolforeninger med 600 Medlemmer og 4200 Køer eller 75 pCt. af Øens Køer under Kontrol.

Der blev udarbejdet Fælleslove baade for Kvægavls- og Kontrolforeningerne, og man drøftede Opkrævningsmaader. Ved disse Møder i Fællesledelsen er der Tid efter anden fremsat mange Tanker, som derefter er ført ud i Livet. Mange af de Sager, som er gennemført i Tilknytning til Kvægholdet paa Samsø, har faaet sin første Drøftelse i Fællesledelsen, og derfra er der gaaet Henvendelse til de paa disse Omraader udøvende Organer. Flere Gange har Fællesledelsen opfordret Andelsmejerierne til at gaa over til Kvalitetsbetaling for Mælken, først og fremmest i Henhold til Mælkens Fedtindhold, og dette blev da ogsaa gennemført i alle Mejerierne efter 1900. Ligesaa er Initiativet til Bekæmpelse af Kvægtuberkulosen udgaaet fra Fællesledelsen, idet denne sendte en Opfordring til Mejeriernes Bestyrelse om at tage det op som Mejeriopgave. Dertil maa ogsaa føjes, at flere af disse Spørgsmaal er behandlet gentagne Gange i Landboforeningens Bestyrelse, og fra denne er Fællesledelsen blevet opmuntret til at føre Sagerne frem. Fællesledelsen har i mange af disse Sager været Formidler.

Efterhaanden som Tilslutningen til Kvægavls- og Kontrolforeningerne blev stor ogsaa fra mindre Brugere, uden at der forlangtes Medlemsskab af nogen anden landøkonomisk Forening, blev Fællesledelsen et Sted, hvor Samarbejdet mellem større og mindre Brugere stod sin Prøve, og det faldt naturligt sidenhen at gaa videre ad samme Vej.

De enkelte Kvægavlsforeninger arbejdede hver især paa at opnaa det bedst mulige Resultat i Henhold til den Tilslutning og de Krav, Medlemmerne stillede. Og saaledes har en Del af Foreningerne, især de smaa, i Reglen klaret sig med Indkøb af Tyre, som var tillagt af Øens Opdrættere, og andre har i det

væsentligste foretaget Indkøbene udefra, mest fra Fyn, men dog ogsaa baade fra Sjælland og Jylland. Disse sidstnævnte Foreninger har ofret mere, men har ogsaa derved tilført det nye Blod, som har været nødvendigt for at opnaa Fremgang.

En Gennemgang af Kvægavlsforeningernes Tyrehold gennem de 50 Aar har været som „Rødt dansk Malkekvæg"s Kavalkade. Der er hentet Tyre fra „Holev"-Stammen, Brænderupgaard-, Hellerup-, Bellinge-, Sanderum- og Ryslinge-Stammen. Der er hentet værdifulde Tyre af Lombjærge- og af Tyreslægten „Kristoffer", der igen er opdelt i Tjalfe-, Kajus-, Højager-, Eske-, Kørbitztyrene o. s. v.

Som før omtalt fik „Gl. Holev" stor Betydning som den første og gennem en Aarrække eneste Foreningstyr. — Den første Periode — Stambesætningernes Periode, falder i en Tid, hvor man ikke havde Kontrolregnskaberne at støtte sig til, og man maatte ved Udvalg holde sig til, hvad man kunde se sig til ved Dyrenes Ydre, og derfor faar denne Periodes Tyre mest Betydning ved at fæstne Lød, Type og Præg.

Det er egentlig først, da Kristoffertyrene blev købt, at man med nogen Sikkerhed kunde regne med Afstamning med Hensyn til Ydelse. Denne Tyreslægt var jo netop blevet slaaet op paa en sikker Nedarvningsevne for Ydelse, navnlig med Evne til at hæve Mælkens Fedtindhold. Dog havde man ved at kontrollere de forskellige Stammebesætninger opdaget, at det laa meget forskelligt med Ydelsen, og visse „Stammebesætninger" viste sig at være uden Interesse.

Der kom i denne Periode nogle Tyre til Øens Kvægavlsforeninger, som fik varig Betydning, blandt disse nævner jeg „Marslev Taurus", Stb. 805, der, skønt uvan, blev benyttet indtil den var 11 Aar gammel. Der faldt dybe, betydelige, rigtydende Døtre efter „Marslev Taurus", som i de gode Besætninger i Kolby Kvægavlsforening blev Stammødre til gode, velprægede, avlssikre Kofamilier. „Kildegaard Lombjærge", Stb. 388, der som 8 Aar gammel Tyr blev købt til Besser Kvægavlsforening, havde forinden gjort sig berømt, dels ved at vinde Førstepladsen paa Statsskuerne og var anerkendt med 1. Kl. 1. Gr. for sit Afkom, men først og fremmest ved den gode Indflydelse paa Besætningen hos Kristoffer Ovesen, Lombjærge, hvor

den blev Fader til dybe, betydelige, højtydende Køer med stor Avlsværdi, og til betydelige Tyre, hvoraf *„Lombjærge V.", Stb. 957*, var den ene, og som købtes omtrent samtidig til Kolby Kvægavlsforening. Begge disse Tyre satte Størrelse, Slag og en god Omsætningsevne i sine Døtre, der ogsaa i det væsentligste fik en højere Fedtprocent end deres Mødre. Dette var især Tilfældet med „Lombjærge V.", Stb. 957.

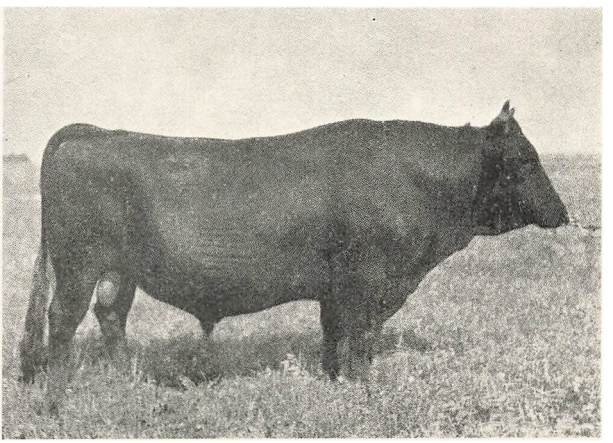

„Lombjærge V", Sth. 957.

Kristoffertyrene.

Kristoffertyrene, som efter 1911 blev købt til Foreningen, prægede sine Døtre betydeligt, store, kraftige mørk, mellemrøde Køer med noget groft Korsbensparti og i Reglen med lidt lavt ansatte Omdrejere, men med gode Mælkeorganer, stor Omsætningsevne og en høj Fedtprocent. Af disse Tyre skal nævnes „Kristoffer Damgaard III", Stb. 1443, i Tanderup, „Kristoffer II", Stb. 1445, i Besser, „Kristoffer Vesterskov", Stb. 1444, i Brundby, „Kristoffer Anno", Stb. 1446, i Taftebjærg, „Kristoffer Rolf", Stb. 1595, og „Birk Harrekilde" i Besser Kvægavlsforening samt „Kristoffer Nørregaard" i Nordby.

Under Krigsperioden 1914—18, da Fodringsvanskelighederne nedsatte Ydelsen, og Konjunkturforskydninger blændede mange Landmænd, var det, som om Interessen for Kvægavlsarbejdet svækkedes, og der blev en Standsning i Indkøb af de allerbedste

Tyre. Men saa tog det igen fornyet Fart i 1920, og saa godt som alle Foreningerne forsynede sig med kostbare Tyre af god Afstamning.

Skuffelser.

Men der har ogsaa været Skuffelser. Nogle af de Tyre, man havde stillet de allerstørste Forventninger til, gav Tilbageslag. Saaledes Kristoffer Sten, Stambog 2012, i Besser Kvægavlsforening, der i 1920 købtes fra en højtydende Besætning paa Fredericiaegnen for 4000 Kr. kontant og 4000 Kr. paa Vilkaar — og alle Vilkaarspengene blev betalt, thi baade Tyren selv og dens Afkom udviklede sig til fuld Tilfredshed — Afkommet tilkendtes 1. Kl. 1. Gr. for Bygning; man stillede ikke paa daværende Tidspunkt nogen Betingelse med Hensyn til Ydelsesfremgang, for at en Tyr kunde tilkendes den højeste Afkomspræmie. Da der blev foretaget Afkomsundersøgelse, viste den sikker Nedgang baade for Mælk og Fedt — og over ¾ af Døtrene havde daarlige Anlæg til Ydelse, saavel Mælk som Fedt. — Bjarke i Samsø Elitekvægavlsforening bragte lignende Skuffelse.

Fremgang.

Men der blev ogsaa købt andre og gode Tyre i denne Periode, som gjorde stor Fremgang, og her skal særlig nævnes

Kajus Damgaard, Stb. 2220,

i Besser Kvægavlsforening. Kajus Damgaard var overordentlig

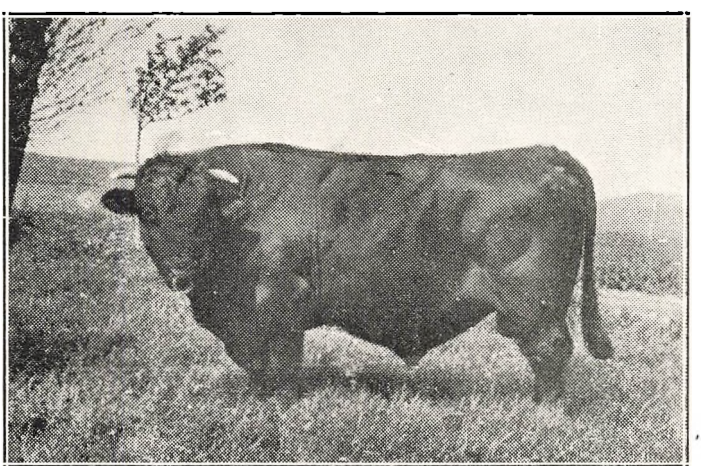

„Kajus Damgaard", Stb. 2220.

velbygget, meget dyb og tung og betydelig Tyr med noget løst Bovparti. Denne Tyr, der tog Førstepladsen overalt, hvor den blev udstillet, avlede ogsaa godt i enhver Henseende. Der blev efter den solgt mange Sønner bort fra Øen til store Beløb, og mange af disse gjorde ogsaa et godt Avlsarbejde, men desværre var en Del af disse velbyggede Tyre tillagt paa Døtre af Kristoffer Sten, og disse gav alle som en Tilbageslag. Selv var Kajus Damgaard sikker Fremgangstyr, baade med Hensyn til Bygning og Ydelse. Der blev Tømmer i Afkommet efter Kajus Damgaard.

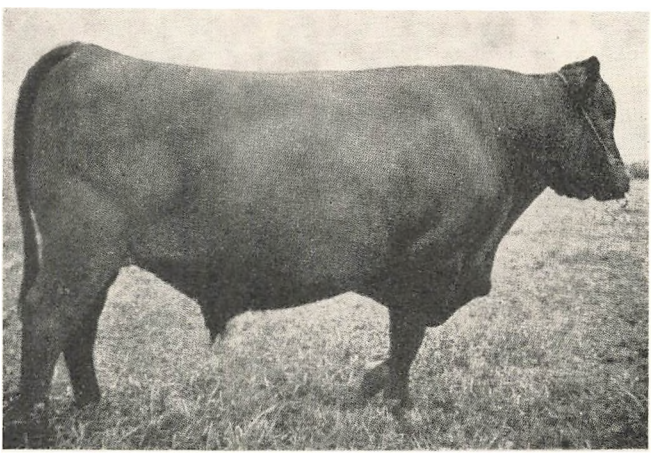

„Samsø Pax", Reg. 17395.

Yderligere skal nævnes nogle Damgaard Delf-Sønner: Visti, Stb. 2369, i Kolby, Delf Dongsgaard i Tanderup, Volmer, Stb. 2740, i Besser. Derefter rykkede et Antal Esketyre frem, hvoraf der kun skal nævnes Eske Trolleborg, Stb. 3053, i Kolby Kvægavlsforening, der gav store, lidt kantede Køer med høj Mælkeydelse. Højagertyrene var knap saa talrige, men dog et ret stort Antal Tyre med Højagerblod fik stor Betydning, nemlig Nakke Sams i Taftebjærg, Besser Højager, Stb. 2944, i Besser, Samsø Højager, Stb. 3052, i Brundby, og flere andre. Og saa har vi i den seneste Periode haft Tyre med Kombinationerne Eske og Højager repræsenteret i Juvel-, *Pax*- og Kørbitzsønner.

Efter de betydeligste Foreningstyre er mange Sønner an-

vendt til Avl i Kvægavlsforeninger paa Øen eller hos Private og har derved præget hele Øens Kvægbestand.

Afkomsundersøgelser over Tyre, der har virket i Kvægavlsforeninger paa Samsø.

Leo VI, Stb. 112, f. 23.-9.-92 hos Jørgen Christiansen, Birkelund, Ringe.
1. Pr. Statsskue. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Besser Kvægavlsf.
17 Døtre, 93 Aar: 3971 — 3,55 — 157. Fremgang: 24 — 0,13 — 7.

Max Bellinge Samsø, Stb. 193, f. 20.-12.-93 hos Kn. Pedersens Enke, Bellinge.
2. Pr. Statssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Tanderup Kvægavls.
5 Døtre, 25 Aar: 3741 — 3,67 — 153. Fremgang: 152 — 0,43 —24.

Brandt Holev, Stb. 378, f. - 4.-96 hos Niels Madsen, Heden, Ringe.
3. Pr. Statssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Tanderup Kvægavlsf.
28 Døtre, 127 Aar: 3887 — 3,41 — 147. Fremgang: 200 — ÷ 0,02 — 6.

Fedtprins, Stb. 377, f. 13.-10.-96 hos Forp. Kattrup, Hellerup, Pederstrup.
2. Pr. Statssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer Besser Kvf.
12 Døtre, 47 Aar: 4177 — 3,66 — 171. Fremgang: ÷ 137 — 0,10 — 0.

Kildegaard Lombjerge, Stb. 388, f. 25.-11.-99 hos Rs. Rasmussen, Lombjerge.
1. Pr. Statssk. 1. Kl. 1. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
44 Døtre, 206 Aar: 3655 — 3,78 — 155. Fremgang: ÷ 126 — 0,15 — 1.

Viggo Taurus, Stb. 364, f. 21.-7.-02 hos Niels Olsen, Sønderup, Skelskør.
3. Pr. Statssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
33 Døtre, 164 Aar: 3681 — 3,64 — 149. Fremgang: ÷ 47 — 0,12 — 3.

Marslev Taurus, Stb. 805, f. 23.-3.-03 hos L. Clausen, Marslev.
2. Pr. Statssk. 1. Kl. 1. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
36 Døtre, 137 Aar: 3825 — 3,78 — 162. Fremgang: ÷ 38 — 0,27 — 11.

Balder Aagaard, Stb. 806, f. 2.-3.-04 hos L. Chr. Larsen, Fruens Bøge. Odense.
3. Pr. Statssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Tanderup Kvf.
22 Døtre, 76 Aar: 3720 — 3,66 — 152. Fremgang: ÷ 274 — 0,24 — 0.

Nørremos, Stb. 956, f. 14.-9.-05 hos Anders Nielsen, Nørremosegaard, Kværndrup.
2. Pr. Statssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Tanderup Kvf.
11 Døtre, 40 Aar: 3553 — 3,78 — 150. Fremgang: 29 — 0,06 — 4.

Lombjerge V, Stb. 957, f. 25.-12.-05 hos Kristoffer Ovesen, Lombjerge.
1. Pr. Statssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
39 Døtre, 144 Aar: 3700 — 4,10 — 170. Fremgang: ÷ 160 — 0,39 — 10.

Kristen Taurus, Stb. 1054, f. 3.-12.-06 hos Hans Mortensen, Permille.
1. Pr. Lokalsk. 5. Pr. Ungsk. 3. Pr. Statssk. — Ejer: Kolby Kvf.
12 Døtre, 42 Aar: 3398 — 3,76 — 142. Fremgang: ÷ 150 — 0,30 — 6.

Knud Aagaard, Stb. 1261, f. 14.-10.-09 hos Rs. Jørgensen, Ferritslev.
2. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Statssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
34 Døtre, 97 Aar: 3811 — 3,95 — 169. Fremgang: ÷ 184 — 0,37 — 10.

Kristoff. Vesterskov, Stb. 1444, f. 16.-8.-11 hos L. Steffensen, Pederstrup.
2. Pr. Statssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Brundby Kvf.
26 Døtre, 79 Aar: 3816 — 3,96 — 169. Fremgang: ÷ 125 — 0,36 — 11.

Kristoffer Damgaard III, Stb. 1443, f. 12.-11.-11 hos Fr. Hansen, Ryslinge.
1. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Ungsk. 2. Pr. Statssk. 1. Kl. 1. Gr.
Ejer: Tanderup Kvf.
72 Døtre, 191 Aar: 3958 — 4,06 — 180. Fremgang: 16 — 0,23 — 11.

Kristoffer Fux, Stb. 1445, f. 4.-12.-11 hos Lars Bendtsen, Næsbyhoved-Broby.
1. Pr. Lokalsk. 1. Pr. Statssk. 1. Kl. 1. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
44 Døtre, 129 Aar: 3936 — 4,09 — 181. Fremgang: 49 — 0,25 — 14.

Kristoffer Anno, Stb. 1446, f. 1.-3.-13 hos L. Bendtsen, Næsbyhoved-Broby.
3. Pr. Statssk. — Ejer: Taftebjærg Kvf.
15 Døtre: 45 Aar: 3492 — 4,13 — 161. Fremgang: ÷ 365 — 0,51 — 6.

Hans, Stb. 1442, f. 5.-3.-13 hos J. S. Jensen, Permille.
2. Pr. Statssk. — Ejer: Torup-Langemark Kvf.
12 Døtre, 30 Aar: 4092 — 3,99 — 183. Fremgang: 223 — 0,23 — 21.

Kristoff. Rolf, Stb. 1594, f. 15.-9.-14 hos Chr. Jørgensen, Røjrup, Langeskov.
1. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Statssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
81 Døtre, 261 Aar: 4146 — 4,23 — 196. Fremgang: 255 — 0,25 — 23.

Birk Harrekilde, Stb. 1596, f. 22.-2.-15 hos H. P. Jensen, Sødinge.
3. Pr. Fællessk. 1. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Statssk. — Ejer Besser Kvf.
21 Døtre, 48 Aar: 3951 — 4,46 — 198. Fremgang: 167 — 0,52 — 32.

Loke XVIII, Stb. 1727, f. 3.-11.-15 hos P. K. Holm, Agerupgaard.
1. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Statssk. — Ejer: Tranebjærg Kvf.
10 Døtre, 19 Aar: 3955 — 4,06 — 180. Fremgang: 43 — 0,12 — 8.

Falk Vullerslev Samsø, Stb. 1724, f. 14.-4.-16 hos L. P. Rasmussen, Vullerslev.
1. Pr. Lokalsk. 1. Pr. Statssk. 2. Pr. Ungsk. 1. Kl. 2. Gr.
Ejer: Taftebjærg Kvf.
26 Døtre, 56 Aar: 4119 — 3,95 — 182. Fremgang: 451 — 0,02 — 21.

Kristoffer Aagaard, Stb. 1907, f. 6.-11.-16 hos P. Jensen, Langemarksgd.
2. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Statssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Torup-Langemark Kvf.
14 Døtre, 27 Aar: 3969 — 4,15 — 185. Fremgang: 210 — 0,06 — 13.

Kristoffer Lykke, Stb. 1722, f. 28.-12.-16 hos Kr. Jensen, Rolfsted.
1. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Statssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Brundby Kvf.
18 Døtre, 35 Aar: 4284 — 3,70 — 177. Fremgang: 513 — ÷ 0,11 — 16.

Tjalfe Møllegaard, Stb. 1723, f. 5.-2.-17 hos Ole Kr. Poulsen, Møllegaard, Kerteminde.
2. Pr. Statssk. — Ejer: Besser Kvf.
12 Døtre, 19 Aar: 4218 — 4,01 — 189. Fremgang: 178 — ÷ 0,01 — 7.

Ørby Damgaard, Stb. 1910, f. 24.-4.-19 hos Mich. Kræmmer, Selsinggaarde.
1. Pr. Lsk. 2. Pr. Ungsk. 2. Pr. Statssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Ørby Kvf.
12 Døtre, 45 Aar: 4456 — 4,23 — 212. Fremgang: 310 — 0,30 — 30.

Kristoff. Sten, Stb. 2012, f. 2.-11.-19 hos A. Henriksen, Stensigkær, Børkop.
1. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Ungsk. 1. Pr. Statssk. 1. Kl. 1. Gr.
Ejer: Besser Kvf.
120 Døtre, 227 Aar: 3712 — 4,12 — 172. Fremgang: ÷144 — ÷0,06 — ÷9.

Gustav Fux, Stb. 2365, f. 21.-8.-20 hos Kl. Gylling Holm, Madebjærggaard.
1. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Statssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
68 Døtre, 227 Aar: 4089 — 4,27 — 196. Fremgang: 28 — 0,22 — 12.

Kristoffer III, Reg. 893, f. 20.-10.-20 hos P. Jensen, Langemarksgaard.
3. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Nordby Kvf.
40 Døtre, 109 Aar: 4083 — 3,87 — 177. Fremgang: 270 — ÷ 0,04 — 10.

Damgaard Ferritslev, Reg. 919, f. 28.-11.-20 hos Rs. Jørgensen, Ferritslev.
2. Pr. Lokalsk. — Ejer: Brundby Kvf.
26 Døtre, 59 Aar: 4241 — 4,23 — 201. Fremgang: 136 — 0,27 — 19.

Bjarke, Stb. 2120, f. 30.-4.-21 hos Rs. Jørgensen, Ferritslev.
1. Pr. Lsk. 2. Pr. Ungsk. 2. Pr. Statssk. 1. Kl. 2. Gr.
Ejer: Tanderup Kvf.
40 Døtre, 93 Aar: 3726 — 4,45 — 186. Fremgang: ÷ 429 — 0,41 ÷ 2.

Falk II, Reg. 895, f. 18.-12.-21 hos P. Jensen, Langemarksgaard.
2. Pr. Lokalsk. 4. Pr. Statssk. — Ejer: Tanderup Kvf.
35 Døtre, 95 Aar: 3831 — 4,27 — 184. Fremgang: ÷ 169 — 0,18 — 1.

Dongsgaard Delf. Reg. 925, f. 30.-12.-21 hos Chr. Hansens Enke, Gudme.
1. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Statssk. — Ejer: Tanderup Kvf.
17 Døtre, 61 Aar: 4236 — 4,19 — 199. Fremgang: 192 — 0,14 — 15.

Brundby Sten, Reg. 2647, f. 9.-8.-22 hos Hans Andersen, Langemark.
1. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Statssk. — Ejer: Brundby Kvf.
25 Døtre, 39 Aar: 3661 — 4,16 — 171. Fremgang: ÷ 316 — 0,14 — ÷ 8.

Øjesten, Reg. 2171, f. 30.-11.-22 hos J. Gylling Holm, Østerholm.
2. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Amtssk. — Ejer Ørby Kvf.
11 Døtre, 14 Aar: 3818 — 4,29 — 184. Fremgang: ÷ 473 — 0,27 — ÷ 9.

Kajus Damgaard, Stb. 2220, f. 25.-12.-22 hos Chr. Hansen, Dyrelund, Ringe.
1. Pr. v. alle Fremstillinger. 1. Kl. 1. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
127 Døtre, 241 Aar: 4149 — 4,24 — 197. Fremgang: 221 — 0,04 — 12.

Ruby, Reg. 3213, f. 23.-1.-23 hos J. S. Jensen, Permelille.
2. Pr. Lokalsk. 1. Pr. Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Nordby Kvf.
40 Døtre, 91 Aar: 3973 — 4,12 — 184. Fremgang: ÷ 47 — 0,17 — 6.

Kajus Birkum, Reg. 2645, f. 20.-4.-23 hos Hans Jensen, Birkum, Marslev.
1. Pr. Fællessk. 2. Pr. Lsk. 2. Pr. Amtssk. 2. Kl. 1. Gr.
Ejer: Brundby Kvf.
46 Døtre, 136 Aar: 4051 — 4,13 — 188. Fremgang: ÷ 92 — 0,02 ÷ 3.

Smørbjerg, Reg. 3211, f. 30.-5.-23 hos J. J. Willumsen, Smørbjerggaard.
1. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Ungsk. 2. Pr. Amtssk. — Ejer: Nordby Kvf.
17 Døtre, 33 Aar: 3780 — 4,03 — 171. Fremgang: ÷ 42 — 0,08 — 2.

Kajus Sandbæk, Reg. 2643, f. 14.-6.-23 hos N. J. Baadsager, Hellested.
Haarlev.
1. Pr. Lsk., Fællessk., Ungsk. og Amtssk. 1. Kl. 2. Gr.
Ejer: Tranebjærg Kvf.
83 Døtre, 180 Aar: 3736 — 4,24 — 178. Fremgang: ÷ 124 — 0,02 ÷ 5.

Visti, Stb. 2369, f. 5.-11.-23 hos Jens Nielsen, Stokholmgaarden, Trunderup.
2. Pr. Lsk. 3. Pr. Ungsk. 2. Pr. Amtssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
83 Døtre, 213 Aar: 3896 — 4,40 — 193. Fremgang: ÷ 94 — 0,21 — 5.

Basta, Reg. 2881, f. 1.-1.-24 hos S. Snedker, Smedeballegaard, Kolby.
1. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Tanderup Kvf.
13 Døtre, 19 Aar: 3851 — 4,10 — 177. Fremgang: 481 — ÷ 0,11 — 18.

Loke, Reg. 3687, f. 14.-2.-24 hos P. K. Holm, Agerupgaard.
2. Pr. Lokalsk. — Ejer: Nordby Kvf.
15 Døtre, 37 Aar: 3409 — 4,41 — 168. Fremgang: ÷ 301 — 0,39 — 1.

Kajus Madebjerg, Reg. 3685, f. 1.-10.-24 hos Kl. Gylling Holm, Madebjergg.
1. Pr. Lsk. 2. Pr. Fællessk. og Amtssk. 2. Kl. 2. Gr.
Ejer: Taftebjærg Kvf.
61 Døtre, 161 Aar: 3948 — 4,20 — 186. Fremgang: ÷ 43 — 0,04 — 0.

Bloch Madebjerg, Reg. 3683, f. 4.-12.-24 hos Kl. Gylling Holm, Madebjerggaard.
1. Pr. Lsk. 2. Pr. Ungsk. 3. Pr. Amtssk. 2. Kl. 2. Gr.
Ejer: Torup-Langemark Kvf.
36 Døtre, 56 Aar: 3991 — 4,19 — 188. Fremgang: ÷ 12 — 0,00 — 0.

Bonus, Stb. 2436, f. 16.-3.-25 hos P. Jensen, Langemarksgaard.
1. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Ungsk. 2. Pr. Amtssk. 2. Kl. 1. Gr.
Ejer: Besser Kvf.
60 Døtre, 146 Aar: 3934 — 4,49 — 198. Fremgang: ÷ 242 — 0,34 — 3.

Balder, Reg. 6467, f. 27.-10.-25 hos Hans Andersen, Langemark.
1. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Amtssk. — Ejer: Maarup Kvf.
23 Døtre, 42 Aar: 3507 — 4,14 — 163. Fremgang: ÷ 413 — 0,08 — ÷ 16.

Ry, Stb. 2514, f. 23.-3.-26 hos Chr. Hansen, Dyrelund, Ringe.
1. Pr. Lsk. 4. Pr. Amtssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer Kolby Kvf.
34 Døtre, 66 Aar: 4326 — 4,44 — 216. Fremgang: 194 — 0,04 — 12.

Max Damgaard, Stb. 2676, f. 14.-9.-26 hos P. Jensen, Langemarksgaard.
1. Pr. Lsk. 3. Pr. Amtssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Brundby Kvf.
57 Døtre, 115 Aar: 3846 — 4,16 — 179. Fremgang: ÷ 84 — 0,14 — 2.

Viggo, Reg. 6427, f. 5.-10.-26 hos J. J. Willumsen, Smørbjerggaard.
1. P. Lokalsk. 1. Pr. Amtssk. — Ejer: Nordby Kvf.
55 Døtre, 92 Aar: 3386 — 4,10 — 156. Fremgang: ÷ 416 — 0,07 — ÷ 15.

Kajus Ørby, Reg. 18428, f. 5.-10.-26 hos P. K. Holm, Agerupgaard.
2. Pr. Lokalsk. — Ejer: Ørby Kvf.
18 Døtre, 69 Aar: 4416 — 4,18 — 207. Fremgang 450 — ÷ 0,13 — 15.

Nr. 22 Rønninge, Stb. 2739, f. 14.-1.-27 hos Jørgen Poulsen, Rønninge.
1. Pr. Lokalsk. 2. Pr. Amtssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
14 Døtre, 20 Aar: 4160 — 4,29 — 200. Fremgang: 470 — ÷ 0,18 — 15.

Volmer, Stb. 2740, f. 25.-4.-27 paa Kollekolle.
1. Pr. Lsk. 1. Pr. Ungsk. 2. Pr. Amtssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
90 Døtre, 185 Aar: 4184 — 4,36 — 205. Fremgang: 127 — 0,00 — 6.

Dobra II, Reg. 7771, f. 18.-5.-27 hos Maren Hansen, Dongsgaard, Gudme.
2. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Tanderup Kvf.
18 Døtre, 20 Aar: 3445 — 4,14 — 159. Fremgang: ÷ 248 — 0,06 — ÷ 10.

Eske Vantinge, Stb. 3027, f. 18.-8.-27 hos And. Kristiansen, Revninge.
1. Pr. Lsk. og Fællessk. 2. Pr. Amtssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
42 Døtre, 77 Aar: 4388 — 4,16 — 205. Fremgang: 114 — ÷ 0,04 — 4.

Rolf., Reg. 7779, f. 13.-6.-28 hos Rs. Jørgensen, Ferritslev.
3. Pr. Lsk. 3. Pr. Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Tranebjærg Kvf.
38 Døtre, 83 Aar: 3938 — 4,20 — 190. Fremgang: 98 — ÷ 0,05 — 2.

Rolf Maarup, Reg. 9177, f. 1.-10.-28 hos O. Jensen, Permille.
2. Pr. Lsk. 3. Pr. Amtssk. Afkomspr. 3. Kl. — Ejer: Maarup Kvf.
17 Døtre, 30 Aar: 3752 — 4,32 — 182. Fremgang: ÷ 49 — 0,07 — 1.

Bob, Reg. 9173, f. 17.-5.-29 hos P. Jensen, Langemarksgaard.
3. Pr. Lsk. 4. Pr. Amtssk. Afkomspr. 3. Kl. — Ejer: Langemark Kvf.
26 Døtre, 40 Aar: 3773 — 4,08 — 173. Fremgang: 101 — 0,00 — 5.

Lynge, Reg. 8967, f. 3.-6.-29 hos H. P. Pedersen, Lynge, Eskildstrup.
1. Pr. Lsk. 3. Pr. Ungsk. og Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Brundby Kvf.
23 Døtre, 43 Aar: 4728 — 4,27 — 226. Fremgang: 272 — 0,13 — 19.

Sams, Reg. 9175, f. 15.-6.-29 hos J. J. Willumsen, Smørbjerggaard.
2. Pr. Lsk. 4. Pr. Amtssk. — Ejer: Ørby Kvf.
12 Døtre, 28 Aar: 4170 — 4,37 — 205. Fremgang: 240 — ÷ 0,02 — 11.

Valdemar Sejr, Stb. 2845, f. 23.-7.-29 hos P. Jensen, Langemarksgaard.
2. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Amtssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer Taftebjærg Kvf.
51 Døtre, 123 Aar: 4387 — 4,54 — 224. Fremgang: 81 — 0,31 — 20.

Kaper, Stb. 2846, f. 14.-11.-29 hos P. Jensen, Langemarksgaard.
2. Pr. Lokalsk. 3. Pr. Ungsk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
28 Døtre, 62 Aar: 4388 — 4,26 — 210. Fremgang: 181 — ÷ 0,18 — 0.

Besser Højager, Stb. 2944, f. 24.-12.-29 hos Kr. Hansen, Højagergaard, Ringe.
1. Pr. Lsk. 2. Pr. Ungsk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
29 Døtre, 53 Aar: 4609 — 4,42 — 229. Fremgang: 321 — 0,01 — 16.

Tjalfe Vigerslev, Reg. 8949, f. 20.-6.-30 hos A. Chr. Andersen, Vigerslev.
2 Pr. Fællessk. 1 Pr. Lsk. 2 Pr. Ungsk. 2 Pr. Amtssk. 2. Kl. 2. Gr.
Ejer: Tranebjærg Kvf.
26 Døtre, 43 Aar: 4406 — 4,29 — 212. Fremgang: 300 — ÷ 0,06 — 12.

Eske Trolleborg, Stb. 3053, f. 18.-8.-30 hos And. Kristiansen, Revninge.
1. Pr. Lsk. 2. Pr. Ungsk. og Amtssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
39 Døtre, 52 Aar: 4814 — 4,16 — 225. Fremgang: 719 — ÷ 0,25 — 22.

Eske Samsø, Reg. 10667, f. 9.-1.-31 hos Th. Christiansen, Fremmelev.
1. Pr. Lsk. og Ungsk. 2. Pr. Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Tanderup Kvf.
41 Døtre, 67 Aar: 4320 — 4,27 — 207. Fremgang: 468 — 0,00 — 23.

Volmer Maarup, Reg. 11621, f. 20.-2.-31 hos Fr. Brandt, Bisgaard Mark.
3. Pr. Lsk. og Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Maarup Kvf.
26 Døtre, 41 Aar: 3476 — 4,46 — 174. Fremgang: ÷ 18 — ÷ 0,01 — ÷ 2.

Tempo, Reg. 14447, f. 26.-3.-32 hos L. Hansen, Agerslyst, Nr. Søby.
1. Pr. Fællessk. og Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
12 Døtre, 16 Aar: 4040 — 4,37 — 198. Fremgang: 279 — ÷ 0,14 — 7.

Nakke Sams, Reg. 11625, f. 2.-4.-32 hos P. Hansen, Borggaard, Nakke.
1. Pr. Ungsk. og Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer Taftebjærg Kvf.
33 Døtre, 44 Aar: 4495 — 4,19 — 211. Fremgang: 550 — ÷ 0,07 — 22.

Leo, Stb. 3060, f. 16.-4.-32 hos Laur. Hansen, Frydenlund, Ringe.
1. Pr. Lsk., Ungsk. og Amtssk. 1. Kl. 2. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
36 Døtre, 49 Aar: 4693 — 4,23 — 223. Fremgang: 702 — ÷ 0,14 — 27.

Brundby Eske, Reg. 13033, f. 11.-7.-32 hos N. Jensen, Birkely, Nr. Søby.
1. Pr. Lokalsk. — Ejer: Brundby Kvf.
13 Døtre, 15 Aar: 4509 — 4,23 — 214. Fremgang: 402 — ÷0,04 — 17.

Basse, Reg. 13035, f. 17.-7.-32 hos Chr. Hansen, Dyrelund, Ringe.
1 Pr. Lsk., Ungsk. og Amtssk. Afkomspr. 3. Kl. — Ejer: Tanderup Kvf.
12 Døtre, 15 Aar: 3747 — 4,43 — 187. Fremgang: 212 — ÷ 0,07 — 8.

Monark, Stb. 3064, f. 10.-1.-33 hos H. P. Eskely, Eskildstrup, Pederstrup.
1. Pr. Lsk., Ungsk. og Amtssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Besser Kvf.
13 Døtre, 13 Aar: 4861 — 4,22 — 230. Fremgang: 564 — ÷ 0,04 — 24.

Eg, Reg. 13029, f. 2.-3.-33 hos Mich. Frandsen, Ærøsminde, Besser.
1. Pr. Lokalsk. — Ejer: Torup-Langemark Kvf.
15 Døtre, 23 Aar: 4153 — 4,46 — 208. Fremgang: 264 — 0,10 — 17.

Røn, Reg. 14455, f. 21.-3.-33 hos P. Munch, Rønninge.
1. Pr. Lsk. 3. Pr. Ungsk. og Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Nordby Kvf.
10 Døtre, 13 Aar: 4395 — 4,18 — 206. Fremgang: 423 — ÷ 0,02 — 19.

Højager Maarup, Reg. 13031, f. 14.-4.-33 hos Aage Møller, Østerby.
2 Pr. Lokalsk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Maarup Kvf.
12 Døtre, 15 Aar: 3900 — 4,31 — 189. Fremgang: 201 — ÷ 0,11 — 6.

Tranebjærg Eske, Reg. 14451, f. 9.-12.-33 hos J. S. Jensen, Permelille.
1. Pr. Lokalsk. — Ejer: Tranebjærg Kvf.
11 Døtre, 12 Aar: 4380 — 4,33 — 213. Fremgang: 286 — 0,10 — 19.

Togo, Reg. 3285, f. 5.-1.-34 hos P. Jensen, Langemarksgaard.
3. Pr. Lokalsk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Kolby Kvf.
13 Døtre, 18 Aar: 4350 — 4,41 — 215. Fremgang: 301 — 0,01 — 15.

Guldager, Reg. 16705, f. 24.-7.-34 hos M. Pedersen, Eskemosegaard, Slude.
1. Pr. Lsk. 3. P. Ungsk. 2. Pr. Amtssk. 2. Kl. 2. Gr. — Ejer: Tanderup Kvf.
8 Døtre, 8 Aar: 4614 — 4,17 — 216. Fremgang: 345 — ÷ 0,19 — 7.

Karlby Sams, Reg. 15811, f. 22.-9.-34 hos Anders Høgh, Karlby.
2. Pr. Lsk. 3. Pr. Amtssk. 2. Kl. 1. Gr. — Ejer: Brundby Kvf.
15 Døtre, 16 Aar: 4731 — 4,16 — 221. Fremgang: 148 — 0,08 — 11.

Foregangsmænd.

Kvægavlsforeningsarbejdet har faaet en mere udbredt Udnyttelse paa Samsø end de fleste andre Steder i Landet. God Organisation fra Begyndelsen og en Indsats af forskellige Enkeltmænd paa de forskellige Egne i den første Tid, har været af den største Betydning.

I Besser Kvægavlsforening har P. K. Holm, Agerupgaard, gennem hele denne Periode været stærkt med og har, foruden som mangeaarig Formand for Foreningen, ogsaa ved sit dygtige Opdrætterarbejde vist Vejen frem. Ved enhver Lejlighed, der blev givet, tog han Ordet for at stimulere og ægge til i Fællesskab at løse disse Opgaver til Kvægavlens Fremme. I denne Kreds havde det ogsaa Betydning, at den energiske og dygtige Konsulent og Sekretær i Landboforeningen, Karl Buhr, Filipsdal, var med i de første Aar.

I Brundby har Søren Ladefoged, saa længe han endnu drev sin Gaard, været en meget interesseret og dygtig Opdrætter, der aldrig trættedes af at være med til at finde det bedste Tyremateriel, saa længe han var i Foreningens Bestyrelse og i mange Aar dens Formand. Siden opfordrede han altid til at købe det bedste, der var at finde. — I Kolby var August Jensen en ihærdig Leder, og her fik han ved Aarhundredskiftet en god og virksom Støtte i Konsulent og Sekretær i Landboforeningen, J. S. Jensen, Permelille, der baade foreningsmæssigt og ved et

dygtigt Opdrætterarbejde var den drivende Kraft i Kolby Kvægavlsforening i en meget lang Aarrække.

I Tanderup Kvægavlsforening var Roland Ruggaard foreningsmæssigt den Mand, der førte an, og han talte ofte om Kvægavlens Maal og Midler. I Nordby var Morten Madsen og Rasmus Foged, Maarup, ivrige Talsmænd for rationel Avl, og navnlig den sidste viste Vejen ved et godt Opdrætterarbejde.

I Øens 10 Kvægavlsforeninger, som det til sidst blev til, gik Avlsarbejdet sin Gang, og det gik op og ned med Resultaterne.

Elitekvægavlsforeninger.

Flere Gange bringes Tanken om en Elitekvægavlsforening frem. Første Gang af S. Holm Gylling, Damgaard, ved Kvægavlsmødet den 29. November 1907, der var det første egentlige Kvægavlsmøde, ved hvilket Fællesledelsen fik sin nuværende Form og Funktion. Efter Drøftelse i de enkelte Kvægavlsforeninger om Tilslutning til Elitetyrehold, blev Sagen henlagt. Men det resulterede i, at flere af de bestaaende Foreninger hver for sig stræbte efter at faa en saadan ekstra god Tyr, og blev den indirekte Anledning til, at Besser Kvægavlsforening købte den 8 Aar gamle Kildegaard Lombjærge for den store Pris af 2000 Kr. kontant og 2000 Kr. paa Vilkaar, der alle blev betalt, og Kolby Kvægavlsforening dennes Søn, Lombjærge V, til en lignende Pris.

I 1920 blev Forslaget atter bragt frem ved et Kvægavlsmøde, denne Gang af Formanden for Fællesledelsen, Ole Rasmussen, Pillemark, og det blev stærkt anbefalet af J. S. Jensen og J. Gylling Holm. Dette resulterede i, at man over hele Øen lod foretage en Tegning af Køer til en ekstra god Elitetyr, og derefter blev Samsø Elitekvægavlsforening stiftet med følgende Bestyrelse: August Jensen, Haarmark (Formand), J. S. Jensen, Permelille, J. Gylling Holm, Agerup, Jacob Holm, Stauns, og Ole Rasmussen, Pillemark. Der blev tegnet 37 Medlemmer og ca. 100 Køer fra Øens bedste Besætninger.

Den første Elitetyr var Falk Vullerslev, Stb. 1724, der blev købt af Taftebjærg Kvægavlsforening som 4 Aar gammel Tyr, efter at den var tilkendt 1. Præmie paa Statsskuet, og samtidig blev der købt tre Kalve paa Fyn, hvoraf dog kun en kom til at

fungere som Elitetyr, nemlig Bjarke, Stb. 2021. Efter Falk Vullerslev faldt en Del store betydelige Køer med god Mælkeydelse, men noget særlig stort Antal var det ikke. Efter Bjarke blev der nok et ret stort Antal Døtre, men dels manglede en Del af dem noget i Dybden, men værre var det, at han nedsatte Mælkeydelsen saa meget, at der trods en ret stor Fremgang i Fedtindhold blev Nedgang i Smørudbytte. I Løbet af nogle faa Aar indstillede Samsø Elitekvægavlsforening sin Virksomhed. Men den fik samme indirekte Virkning som første Gang, at den satte Liv i Kvægavlsforeningerne — man kappedes med Elitekvægavlsforeningen om at fremskaffe endnu bedre Tyre — og i flere Tilfælde lykkedes det, og dermed var Elitekvægavlsforeningens Dage talte.

Alle gode Gange er tre ...

Endnu en Gang skulde der blive oprettet en Elitekvægavlsforening, og denne Gang lykkedes det at faa den til at trives, men ganske vist ogsaa under en helt anden Form. — Fra Rusland bragte Dagspressen nu og da Meddelelse om, at man der i Husdyravlen havde taget kunstig Sædoverføring i Anvendelse. Men det var dog først efter, at man i Opdrætningscentralen i Store Vildmose havde taget Spørgsmaalet op i Vinteren 1935 — 36 med Professor Edv. Sørensen, Landbohøjskolen, som Leder, at man fik det saa tæt ind paa Livet, at det vakte Nysgerrighed og Interesse her i Landet. Forsøgsleder Wenzel Eskedal, der forøvrigt var den, der havde givet Stødet til Forsøget i Vildmosen, paavirkede, ved sin altid æggende Interesse for at faa nye Problemer afprøvet i Praksis, *Konsulent J. Gylling Holm*, der med Bistand af Lensgreve Danneskiold-Samsøe fik Statens Forsøgslaboratoriums Afdeling for Kvægforsøg til at sætte et Forsøg i Gang paa Samsø til Belysning af denne Metodes Anvendelighed.

Til Forsøget, som Professor Edv. Sørensen var Leder af, gav Samsø Fællesledelse Tilsagn om at stille et tilstrækkelig stort Komateriale og Tyrehold til Raadighed, samt ansætte en Dyrlæge til at udføre det fornødne Dyrlægearbejde. Der blev tegnet omtrent 900 Køer i Kvægavlsforeningerne og paa Brattingsborggaardene. Til at udføre Dyrlægearbejdet under Forsøget blev

antaget Dyrlæge K. A. F. Larsen, Tranebjærg. Denne Forsøgsforening fortsatte efter det 2-aarige Forsøgs Afslutning den 1. September 1938, som Samsø Elitekvægavlsforening uden Tilgang af Medlemmer, men med stadigt stigende Antal af inseminerede Køer, indtil 1. April 1941, da der blev foretaget Tegning i alle Kvægavlsforeningerne for at undersøge Stemningen for de gamle Foreningers Ophør. Denne Tegning viste fuld Tilslutning for den store Forening, og alle de almindelige Kvægavlsforeninger holdt derefter op med at virke, efterhaanden som

Landbrugskand. J. Gylling Holm.
I en Aarrække Næstfmd. i Landboforeningen.
Husdyrbrugskonsulent fra 1931—41.

Tyrene blev afhændet, og dernæst aabnede den nye Forening ogsaa for Tegning af Medlemmer uden for Kvægavlsforeningernes Kreds.

I Nordby Mejerikreds dannede man Nordby Sogns Kvægavlsforening i 1941, og man køber Sæd fra Samsø Kvægavlsforenings Tyre, der af den stedlige Dyrlæge overføres til saa godt som alle Mejerikredsens Køer. Saaledes er saa godt som alle, eller over 90 pCt., af Køerne paa Samsø nu inde under denne Form for Kvægavl.

Resultaterne fra saavel Forsøgsaarene som de efterfølgende Driftsaar vil være velkendte. Det er Resultaterne fra disse, der har været den direkte Aarsag til den hurtige og store Udvikling, som denne Avlsmetode har faaet i disse faa Aar, ikke alene paa

Samsø, men over hele Landet. — Tyreholdet kan derved gøres bedre, og Frugtbarhedsforholdene ligesaa. I denne som i de øvrige Sager, der har ført til Fremgang, er Kraften øget ved udelt Tilslutning fra store og smaa Brug.

Fællesledelsens Formænd.

Som allerede omtalt var J. S. Jensen Fællesledelsens Stifter og første Formand, og da han i 1915 overtog Formandshvervet i Landboforeningen, blev Gdr. Ole Rasmussen valgt til Formand indtil 1922. I disse to Formandsperioder er Fællesledelsens Traditioner lagt fast, og den Funktion som Fællesadministrator for Kvægavls- og Kontrolforeningerne, som siden er bibeholdt, fandt da sin Form. Derefter var J. Gylling Holm Formand indtil 1931, da han blev ansat som Konsulent i Husdyrbrug. I denne Periode fremkom de nye Fodringsnormer, og disse gav Anledning til stor Interesse for rigtig Fodring, og idet Fodringsspørgsmaalet kom i Forgrunden, blev ogsaa Interessen for Kontrollering øget, og der skete stor Tilgang til Kontrolforeningerne. Det var ogsaa i denne Periode, at Kvægtuberkulosens Bekæmpelse blev taget op, og J. Gylling Holm fik som Konsulent rig Lejlighed til at øve en Indsats paa dette Omraade i Samarbejde med Andelsmejerierne. I 1931 blev Gdr. Anker Madsen, Bøgeshøj, Formand, men efter et Par Aars Forløb afløstes han paa Grund af omfattende kommunal Virksomhed af Gdr. Carl Nøhr, Filipsdal, der fremdeles er Formand og som har ført Fællesledelsens Arbejde ind over 30ernes Frafaldsperiode, indtil der i 1942 er drejet om til fuldstændig Tilslutning paa alle Omraader.

Dygtige Opdrættere.

Visse fremragende Opdrætterpræstationer har øvet sin Indflydelse paa Avlsarbejdet, direkte og indirekte, og her skal omtales nogle faa, foruden de allerede nævnte.

Hos Gdr. Hans Mortensen, Permelille, fandtes ved Aarhunskiftet den mest værdifulde Besætning paa Samsø. Den var ikke alene velplejet og fremtraadte i fin Form, men med en høj Fedtprocent gjorde den sig ogsaa gældende. — Denne Besætnings Avlsværdi er yderligere argumenteret ved endnu at være en af Øens bedste Besætninger, og under den nuværende Ejer Harald

Jensens gode Pasning og Pleje har den i en Aarrække været fremhævet som den Besætning, der har haft den højeste Ydelse — over 300 kg Smør i Gennemsnit af flere Aar.

Da Gaardejer *P. Jensen, Langemarksgaard,* blev Medlem af Kontrolforeningen, viste det sig, at han ejede en Kofamilie, der gav meget fed Mælk. Ved Fremavl af denne Kofamilie oparbejdede P. Jensen paa et meget tidligt Tidspunkt en Besætning, der blev landskendt for Mælkefedme. Og længe varede det ikke, før han ogsaa gjorde sig gældende paa Dyrskuerne, hvor hans

Malkekøer paa Langemarksgaard.

Malkekvægssamlinger i en lang Aarrække var at finde i Æres-præmieafdelingen.

Gdr. J. J. Villumsen, Smørbjærggaard, har ogsaa som Opdrætter kunnet holde Førerstillingen baade med Hensyn til Tal og Dyrskuepræstationer i en meget lang Aarrække.

Mange værdifulde Avlsdyr er udgaaet fra disse Besætninger i Aarenes Løb.

Avlsarbejdets Konsulenter.

Ejerne af disse gode Besætninger og mange flere med dem har modtaget værdifuld Bistand og Opmuntring til de gode Præstationer fra Konsulenterne i Husdyrbrug, hvoraf Dyrlæge M. Lauridsen, Pillemark, var den første — og de to næste er allerede omtalt i denne Forbindelse, men her bør ogsaa Konsulent

K. Ravnkjær ikke alene nævnes, men anerkendes som den, der øvede den allerstørste Indsats. Dette gælder baade ved hans Paavirkning af de enkelte Opdrættere og ved hans mange igangsættende Foredrag rundt om paa Øen og ved at sætte Form og Elegance over hele Foreningsarbejdet. Ravnkjær havde en særlig Evne til at hæve det daglige Arbejde — selv de smaa Ting — op i et højere Plan.

Konsulent A. M. Frederiksen fortsatte, og han var Foreningernes gode Hjælper ved at finde de mange gode Kristoffer-

Landbrugskand. J. R. Hansen,
Husdyrbrugskonsulent fra 1941.

tyre, der satte saa dybe Spor i Avlen, og ved Avlsforedrag og Anlæg af et stort Antal Familiestambøger indpodede han Avlsinteresse i mange Samsingere.

Konsulent P. Riis Vestergaard og J. Gylling Holm fortsatte, hvad her var sat i Gang, sidstnævnte alene som Husdyrbrugskonsulent fra 1931—41.

Første Oktober 1941 blev J. Gylling Holm afløst i Konsulentpladsen af Landbrugskandidat *J. R. Hansen fra No* ved Ringkøbing.

I 1931 var Konsulentvirksomheden vokset saa stærkt, at P. Riis Vestergaard ikke alene kunde overkomme Arbejdet, og med Samsø Husmandsforening og Samsø Fællesledelse blev der da indledet et Samarbejde om udvidet Konsulenthold.

Kaaring og Stambogsføring.

I den første Husdyrbrugslov stilledes Krav om en Kaaring af Køerne, der skulde holdes til de statstilskudsberettigede Tyre. Saadanne Kaaringer blev foretaget i Staldene. Efterhaanden blev disse Kaaringer nærmest formelle, og i senere Husdyrlov blev dette Krav strøget. Man havde derefter ingen planmæssig Kaaringsordning, indtil man efter Tilskyndelse af Foreningen af jydske Landboforeningers Husdyrbrugsudvalg i 1921 atter tog Kaaringen op som et fast og regelmæssigt Arbejde. Indtil 1931 bestod Kaaringsudvalget af Konsulent Vestergaard, Gdr. Jens Gylling Holm, og de forskellige Kvægavlsforeningers Formænd tiltraadte Udvalget under Kaaringen i den paagældende Forening. Fra 1931 har Udvalget bestaaet af Konsulent J. Gylling Holm, Fællesledelsens nuværende Formand, Gdr. C. Nøhr og Gdr. Morten Vadstrup, Solhøj. Kaaringerne er foretaget to Gange om Aaret, og de Køer, der ønskedes bedømt, blev fremstillet paa Kaaringspladser, i Reglen en for hver Kvægavlsforening. Ved Kaaringen har man iøvrigt fulgt de af Foreningen af jydske Landboforeningers Husdyrbrugsudvalg udarbejdede Regler og under Hensyn til den Standard, der er blevet angivet ved Standardkaaringerne og ved Kaaringerne inden for Foreningen af jydske Landboforeningers Tilsyn med Kvægbesætninger.

Allerede Karl Buhr anlagde en Del Familiestambøger, og der er siden blevet anlagt mange — en Del til en Begyndelse ført som Hovedbøger, der dog saa godt som alle er ændret til Familiestambøger. Der føres nu Familiestambog i mere end et Hundrede Besætninger. Der er i Aarenes Løb optaget et stort Antal Køer i „Den røde Kostambog" — i de sidste 10 Aar mere end 20 Køer aarlig.

Fodringsproblemer.

Efter Prof. Mølgaards og Prof. Lars Frederiksens nye Fodernormer var blevet bekendt, blev der holdt en Række Foredrag for at klarlægge og udbygge disse i Praksis. Der blev nogle Vintre afholdt Foderberegnings-Kursus, indtil man i 30'erne blev fortrolig med de nye Størrelser — og det virkede. Mange fik virkelig lært at fodre rigtigt, og det viste sig i Ydelsefremgang.

Men saa kom Fodermanglen paa Grund af den nuværende Krigssituation, og Problemerne om at skaffe delvis Balance ved Anvendelse af Erstatninger for de uerholdige Oliekager kom nu igen i Forgrunden. — Kød-Benmel og Ensilage, der væsentligst er fremstillet af Roetop, gaar i Stedet, og selv om det ikke kan veje Mangelen op, hjælper det dog, om ikke for andet saa for Sundhedstilstanden.

Malkning og Mælkens Behandling.

Et saa vigtigt Arbejde som Malkning og Mælkens Behandling er ofte drøftet i Landboforeningens Bestyrelse og ved Landbomøder. Man forsøgte sig med Præmiemalkning i 80'erne, men senere blev der afholdt Malkekursus ved den landskendte Pioner paa dette Omraade, Dyrlæge J. Hegelund og hans Assistenter. Dyrlæge Hegelund holdt flere Foredrag i Landboforeningen, dels om Malkearbejdets Udførelse og dels om Stald- og Mælkehygiejne, og dette resulterede i, at flere af Øens Mejerier allerede paa et tidligt Tidspunkt indførte Mælkebedømmelse, men det var dog først ved Reduktaseprøvens Fremkomst, at man indførte frivillig Kvalitetsbehandling af Mælken i nogle af Øens Andelsmejerier.

I 30erne blev der afholdt mange Malkekursus med den overordentlig dygtige Fru Mette Tovborg Jensen som Leder. Mange lærte hos Fru Tovborg de rette Greb, som hun i en sjælden Grad paa en god Maade forstod at indøve. I Besiddelse af sjældne pædagogiske Evner har Fru Tovborg Jensen saaledes paa forholdsvis faa Kursus lært et stort Antal unge Mænd og Kvinder at malke rigtigt, saa at de baade malker bedre og med mindre Kraftudfoldelse.

Kvægsygdommenes Bekæmpelse.

I Landboforeningen har man ofte drøftet Foranstaltninger til Bekæmpelse af Sygdomme i Besætningerne, og som tidligere nævnt har dette stadig været Tilfældet med Hensyn til Kvægtuberkulosens Bekæmpelse.

Omkring Aarhundredskiftet blev der paa Brattingsborggaardene af Professor B. Bang udført nogle af de omfattende Forsøg, der førte til Udarbejdelsen af „Den Bangske Afsondringsmetode". Under disse Forsøg blev Professor B. Bang assisteret

af Dyrlæge F. Jacobsen, Besser. Dyrlæge Jacobsen fortsatte Bekæmpelsesarbejdet inden for sit eget Klientel og fik ad denne Vej mange af Besætningerne i Besser Mejerikreds renset for Kvægtuberkulose i dette Aarhundredes første Aar, og disse „rene Besætninger" blev en stor Hjælp til at bringe Bekæmpelsesarbejdet til Fuldendelse, da man senere tog Arbejdet op som Fællesarbejde under Andelsmejerierne. Dyrlæge Jacobsen omfattede dette Arbejde med stor Interesse og bevarede den i sin høje Alderdom og var levende med i det, indtil der i 1935 kunde meldes „rent Land".

Dyrlæge M. Lauridsen, Pillemark,
Konsulent fra 1890—92.

Ogsaa *Dyrlæge M. Lauridsen, Pillemak,* fik foretaget Udrensning i mange Besætninger i sit Klientel, men fik ikke Lov at leve saa længe, at han saa det endelige Resultat. Dyrlæge Lauridsen, der var Landboforeningens første Konsulent i Husdyrbrug, var i mange Aar Medlem af Landboforeningens Bestyrelse og dens nidkære Kasserer. Han var meget interesseret i Landboforeningens Trivsel.

Dyrlæge Lauridsen var meget afholdt og respekteret af sine Klienter og havde mange Venner. Efter hans Død Julenat 1928 rejste Landboforeningen en Mindesten paa hans Grav paa Onsbjærg Kirkegaard. Hans Datter, Frøken Regina Lauridsen, lod oprette et Legat paa 5000 Kr., lydende paa hans Navn, og Renterne af denne Sum skulde anvendes til Gavn for Landbofor-

eningen. Der var knyttet den Betingelse til Legatet, at der ved hvert Dyrskue skulde uddeles en Ærespræmie paa 100 Kr., lydende paa M. Lauridsens Legats Ærespræmie.

Der blev fra Fællesledelsen efter Tilskyndelse fra Landboforeningen rettet Henvendelse til Øens Andelsmejerier om at tage Bekæmpelsesarbejdet op under kollektiv Form under Øens Andelsmejerier.

Ved et Møde den 20. Oktober 1928, hvortil Fællesledelsen havde indbudt samtlige Andelsmejeriers Bestyrelsesmedlemmer, blev der nedsat et Udvalg til at lede Kvægtuberkulosens Bekæmpelse, og det blev stærkt fremhævet, at dette Udvalgs Mission ikke var tilendebragt, før sidste Reagent var sendt bort fra Øen.

Dette Udvalg kom til at bestaa af Formændene for de fem Andelsmejerier med J. Gylling Holm, Østerholm, som Formand, og da man i Oktober 1935 kunde melde „rent Land" i Henhold til Ministeriets Bekendtgørelse af Oktober 1935, var Opgaven egentlig løst, men Udvalget vedblev at bestaa for at drage Omsorg for den videre Bekæmpelse — at holde „rent Land".

Paa Landboforeningens Foranledning tog man i 1941 en ny Opgave op, nemlig Bekæmpelse af smitsom Kalvekastning, og da man inden for de fem Andelsmejerier havde vedtaget at gaa i Gang med denne, blev samme „staaende Udvalg" ogsaa betroet denne Opgave, og i Løbet af 1941 blev samtlige Kreaturer paa Samsø blodprøveundersøgt for smitsom Kalvekastning, og Resultatet lover godt for en snarlig og forholdsvis let Fuldførelse af den Plan, som paa Veterinærdirektoratets Vegne er blevet forelagt Andelsmejeriernes Bestyrelser af Dyrlæge B. Seit.

Mund- og Klovesyge har gentagne Gange raseret Øens Kvægbestand, men udover Drøftelser i Bestyrelsen og ved Landbomøder om denne mystiske Kvægsydoms Opkomst og Optræden har Landboforeningen ikke direkte haft Indflydelse paa de Afspærings- og Rensningsforanstaltninger, der blev truffet for at begrænse dens Udbredelse. Dog har Landboforeningen taget Initiativet til Oprettelse af en Mund- og Klovesygeforsikringsforening for alle Besætningsejere paa Øen — organiseret ved Andelsmejerierne. Men efter den altomspændende Epidemi i 1926 blev Foreningen opløst. Og de seneste Aars Erfaringer paa og Fremskridt med Serum og Vakcinebehandlingens heldige

Virkning har gjort, at et Samarbejde indenfor Mejerikredsene atter blev aktuelt. Man har allerede en Gang standset en Epidemi ved kollektiv Vakcination.

Samsø Andelsslagteri.

Flere Gange har man i Landboforeningens Bestyrelse drøftet Spørgsmaalet om Oprettelse af et Slagteri paa Samsø, ligesom det ogsaa var paa Landboforeningens Initiativ, at de fleste Svineopdrættere i sin Tid sluttede sig til Horsens Andelsslagteri.

Ved Bestyrelsesmødet i Januar Maaned 1928 førte Formanden, J. S. Jensen, Sagen frem med stor Kraft, og man enedes om at faa indsamlet Materiale fra Slagterier af forskellig Størrelse og Beliggenhed for at overveje Rentabilitetsmulighederne under Hensyn til Fortrin og Mangler ved et Slagteri paa Øen. — Fragtomkostninger og det med Transport af levende Svin forbundne Svind vejede stærkt til Fordel for at oprette et saadant, mere end de større Omkostninger ved et lille end ved et stort Slagteri trak fra.

Resultatet af Overvejelserne blev, at Slagteriet var færdigt til at træde i Virksomhed 1. Januar 1930, og de aarlige Slagtninger øgedes, indtil der i 1932 var slagtet op mod 24,000 Svin, da Restriktionerne for Eksportsvinene begyndte. I 1940, da den første 10-aarige Periode var udløbet, blev der atter aabnet for Tilgang, og alle de, der i 1930 ikke fandt sig tilpas ved at tilslutte sig Samsø Andelsslagteri, meldte sig nu som Andelshavere, saaledes at alle Svineproducenter paa Øen nu er tilsluttet vort eget Slagteri.

Da Sagen var kommet frem i Landboforeningens Bestyrelse, blev der rettet Henvendelse til Husmandsforeningen, hvor man straks gav Tilslutning, og det blev ved et godt og enigt Samarbejde mellem de to Foreninger, at Slagteriet blev opført, og netop derved blev Tilslutningen saa god som den blev.

Man enedes straks fra Begyndelsen om, at der skulde være lige mange Repræsentanter for mindre og større Brugere i Slagteriets Bestyrelse, og derved er sparet megen Strid om dette uvæsentlige Spørgsmaal til Fordel for mere nyttige Drøftelser ved Generalforsamlingerne. Samme Princip er indført ved Oprettelsen af den store Samsø Kvægavlsforening i 1941.

Svineavl.

Svineavl og Svinehold har ofte været paa Dagsordenen ved Landbomøderne, og Forsøgsleder P. Gommesen Rosting, der var af Samsøslægt, har ofte talt om disse Spørgsmaal, og ligeledes i de senere Aar Professor Johs. Jespersen om sine Forsøg med Fodring af Søer og Fedesvin.

I 1914 blev der af Landboforeningen og Husmandsforeningen i Fællesskab nedsat et Udvalg til Indkøb af gode Avlssøer. Der blev i Aarenes Løb omsat 200 Søer, hvortil der blev ydet Laan af Udvalget af en Konto i Samsø Bank, der var oprettet for dette Formaal. I 1926, da der blev oprettet en Driftslaaneforening for mindre Landbrugere, fandt man Opgaven løst dermed, og Udvalget indstillede sin Virksomhed.

Da Samsø Andelsslagteri var oprettet, blev der nedsat et Svineavlsudvalg paa 3 Medlemmer med Konsulenten i Husdyrbrug som Sekretær. Gdr. Aage Madsen, Langemark, blev Formand for dette Udvalg, og der kom da fornyet Gang i Handelen med gode Avlssvin. Leverandører kunde mod Transport i Tilgodehavende for leverede Svin faa Laan til Indkøb af Gylte, naar disse af Udvalget blev anvist fra Fremavlssteder under Udvalgets Kaaringstilsyn.

Da Øens to mangeaarige Svineavlscentrer i 1932 ønskede at ophøre at virke som Centrer, blev Besætningerne hos Gdr. Aage Madsen, Langemark, og Gdr. Aage Møller, Østerby, indstillet til 7. Distrikts Centerudvalg og har siden været Avlscentrer.

Svineavlsudvalget arbejder i Henhold til de Regler, der er udsendt fra De samvirkende Andelsslagteriers Landsudvalg, og for at opfylde de gældende Bestemmelser angaaende Afprøvning af de kaarede Søers Avlsværdi ved at sende Forsøgshold til Forsøgsstation, meldte Udvalget sig til Svineavlsforsøgsstationen „Godthaab" ved Skanderborg, idet man i 1926 havde forsøgt at oprette en lokal Forsøgsstation paa Madebjærggaard, og et Par Aar senere hos Gdr. Rs. Andersen, Stenmarksgaarden, men begge Forsøg maatte opgives, da Tilslutningen var for ringe.

Samsø Andelsslagteri kan i følelig Grad erkende, at der er sket en Kvalitetsfremgang siden Slagteriet blev anlagt, og Svineavlsudvalget maa tilskrives en væsentlig Del af Æren herfor.

Regnskabsføring.

Efter de store Konkurrencer mellem hele Markbrug blev der øget Interesse for Regnskabsføring, og der blev paa Konsulent K. Ravnkjærs Initiativ oprettet en Regnskabsforening, og Landbrugskandidat Hans Thomsen, Vester Vedsted, blev ansat som Regnskabskonsulent, og man forsøgte til en Begyndelse at forene det med Kontrolassistentarbejdet i de paagældende Bedrifter, men dette viste sig ikke at være hensigtsmæssigt, og Regnskabsføringen henlagdes derefter under Landbrugskonsulentens Arbejde, og der blev i en Aarrække ført Driftsregnskaber i ca. en Snes Bedrifter og en Del Skatteregnskaber. Omkring 1925 blev der imidlertid saa stor Tilgang af Skatteregnskaber, at man for at undgaa yderligere Ansættelse af Medhjælp frafaldt Kravet om at faa ført Driftsregnskaber, og man har siden da fortsat med et stigende Antal Skatteregnskaber.

Dyrskuet.

Som allerede nævnt blev i 1857 det første Dyrskue paa Samsø afholdt. Der er i den forløbne Tid afholdt 58 Dyrskuer, hvoraf de 28 i de første 50 Aar og 31 i de næste 33 Aar. Man kan heraf skønne, at man i første Periode ikke havde optaget Dyrskuerne som en regelmæssig tilbagevendende Begivenhed, men kun afholdt disse, naar man fandt det betimeligt. I 1911 vedtog man i Bestyrelsen, at man nu vilde afholde Dyrskue hvert Aar, og dette er blevet gennemført med Undtagelse af 1915 og 1938, og alle disse Afvigelser er grundet paa Mund- og Klovesyge.

Dyrskuerne har været et virkningsfuldt Middel til Husdyrbrugets Fremme. For det første et godt Propagandamiddel, men dog vigtigere, at her har været en sund Kappestrid om at opnaa de Maal, man havde sat sig for Husdyrenes Udvikling og Type. Ogsaa for Publikum har der været meget at lære. Navnlig har der i den Tid, da Racespørgsmaalet stod paa Dagsordenen, for alle Arter af Husdyr været af stor Betydning for at tage Standpunkt. Og i Tiden, da de sejrende Racer udviklede sig — fæstnede Typen — var Dyrskuerne uundværlige Faktorer.

Og senere, da Kvæg og Svin mødte med Talmateriale i Afstamningsoplysningerne, fik Skuerne udvidet Betydning, idet man derved ikke alene konkurrerede med ydre, men ogsaa med

indre „skjulte" Egenskaber. Det er udenfor al Tvivl, at Skuerne har stor Andel i Husdyrbrugets Fremgang, og dermed i den Betydning, som Husdyrbruget har faaet i hele Landets Husholdning.

Dyrskuerne har efterhaanden udviklet sig til at blive Øens samlende Sommerfest. Man har for dette Formaal ikke holdt sig strengt til den faglige Fremstilling af Dyr. Man har ind imellem det strengt faglige vist Gymnastik, afholdt Islænder-væddeløb for Drenge, Skjolddans o. s. v. Man har her holdt sig fri for al Slags Gøgl. Kun Tombola, Bortlodning og lignende har været taalt.

Forlystelserne og Tombola er blevet ordnet af et Festudvalg, der i mange Aar har været ledet af Købmand Vilh. Aagaard, Tranebjærg, der paa energisk og fornøjelig Vis har tryllet mange Penge ind i Foreningens Kasse.

Til Skuerne har der undertiden været knyttet andre faglige Udstillinger som Planteavls- og Husholdningsudstillinger. Her har Husholdningsforeningen ofte paa belærende Maade behandlet aktuelle Emner. Paa Maskinudstillingerne har der i Reglen været udstillet Maskiner og Redskaber fra de førende Firmaer og fra Øens Haandværkere.

Dyrskuereglerne er undergaaet betydelige Ændringer fra Begyndelsen indtil nu, idet man stedse har taget Hensyn til de for Haanden værende Forhold og i Relation til de Midler, man havde til Raadighed for Klassificering og Bedømmelse af Dyrene.

Efter at man for Kvægets Vedkommende fik Talmateriale i Ophavsoplysningerne, har man bedømt den formodede Nedarvningsevne hos de paagældende Dyr, og for Malkekøernes Vedkommende har man bedømt Ydelsen saavel som Bygningen — ja, paa et vist Tidspunkt var man endog gaaet saa vidt, at man blandede Ydelses- og Bygningsbedømmelsen sammen og foretog Opstilling i Præmierækken derefter. Senere gik man dog tilbage til en ren eksteriørmæssig Opstilling og meddelte Afstamningsoplysninger og Bedømmelsen deraf i det trykte Katalog.

Man har aldrig fordret Indmeldelsesbidrag for de udstillede Dyr, og Præmiebeløbet har derfor maattet rette sig efter de Indtægter, man har kunnet faa ind ved Skuet i Form af Entré, som

alle har maattet betale, hvad enten man var Medlem af Landboforeningen eller ej. Endvidere havde Dyrskuet Indtægter ved den før omtalte Tombola m. v., og endelig skal her fremhæves den store økonomiske Betydning det har haft for Dyrskuet, at Øens Pengeinstitutter og Mejerier har ydet et Tilskud til Dyrskuet, og at der navnlig i de senere Aar er modtaget værdifulde Ærespræmier fra Firmaer og Enkeltpersoner.

De første Dyrskuer blev afholdt ved Bøgebjærg, men langt de fleste i Onsbjærg, hvoraf de første i en lang Aarrække havde Plads paa Jens Thunbo's Mark. I de sidste 30 Aar er Skuerne blevet afholdt paa den nuværende Plads med enkelte Undtagelser, naar Græslejet har været ompløjet for ny Udlæg. Tre af Skuerne har været afholdt i Nordby, sidste Gang i 1909.

Landboforeningens Sekretærer og Konsulenter har ordnet Skuerne og redigeret Katalogerne. Efterhaanden som Skuerne er blevet store og mere fyldige, er der taget flere Hjælpere i Brug for at faa Administrationen af Skuet ordnet inden for det korte Tidsrum mellem Bedømmelsens Afslutning og Præmieuddeling.

Fra 1937 har Landboforeningen og Husmandsforeningen samarbejdet om Dyrskuet under fuldstændigt Fællesskab baade med Hensyn til Økonomi og Valg af Ledelse og Dommere.

Dyrskuet har de allerfleste Aar været afholdt i festlig Sommervejr, og kun et Par enkelte Gange har Vejret øvet Indflydelse paa Skuets Økonomi. I en lang Aarrække har man holdt Dyrskue den 3die Tirsdag i Juni, men efter den store Udvidelse i Dyrkning af Asparges og tidlige Kartofler har man af Hensyn til Travlhed i Landbruget henlagt Skuerne til umiddelbart efter denne Sæson, omkring 1. Juli.

Fællesrejser.

Landboforeningen har jævnligt foretaget Fællesrejser til lærerige Steder. Disse har ofte formet sig som Genvisit i Landboforeninger, der har gæstet Samsø, svarende til Beretningen om Besøget paa Refsnæs og Refsnæs Landboforenings Genvisit paa Samsø i 1891.

Ofte har Rejsens Maal været en Landmandsforsamling, en

Landsudstilling, eller i de senere Aar et af de jydske Ungskuer eller et andet provinsielt Fællesskue.

Mangfoldige er ogsaa de Landboforeninger, der har gæstet Samsø paa Endagsture. Landboforeningens Formand og Konsulenter har da planlagt og ledet Turen for de Fremmede.

Onsbjærg Hotel.

Hjemsted.

I Landboforeningens første Aar blev Møderne holdt forskellige Steder paa Øen. Et stort Antal af Foreningens Foraars- og

Hotelejer S. Holm-Madsen og Frue.

Sommermøder, samt nogle Dyrskuer og Fester, blev afholdt ved Bøgebjærg. Men da Frederik Madsen fik Bevilling til Gæstgiveri i Onsbjærg, holdt Foreningen sine Møder og de fleste

Fester der, ligesom Dyrskuerne fra da af er blevet afholdt i Onsbjærgs Nærhed — de allerfleste af dem paa den Plads, der nu som fast Dyrskueplads tilhører Hotelejer Holm-Madsen.

I det lange Tidsrum fra 1860 har Landboforeningen haft sit „Hjem" i Onsbjærg Gæstgivergaard, først med Frederik Madsen og senere med Sønnen S. Holm-Madsen som Værter. Begge disse Værter og deres Hustruer har ikke alene ydet Husrum, men har ogsaa vist stor Interesse for Landboforeningens Arbejde, og der har altid været hyggeligt og hjemligt. Ogsaa med den nuværende Vært, Sønnesønnen C. F. Holm-Madsen og Hustru, fortsættes dette gode Forhold nu i tredie Generation.

Ungdomsarbejdet.

Det har stedse ligget Landboforeningen stærkt paa Sinde at dygtiggøre Ungdommen, hvilket de før omtalte Bestræbelser for Oprettelse af Ungdoms- og Landbrugsskole vidner om. Men dertil kommer de dirkte Foranstaltninger, som med Mellemrum er blevet ført ud i Livet, som Præmiemalkning, Malkekursus, Heste- og Kvæbedømmelsesundervisning, Maskinkursus, Mønstringskursus og lignende.

I 1926 nedsatte Landboforeningen et Ungdomsudvalg, som skulde tage sig af Ungdomsarbejdet. Der blev i de følgende Aar, efter Tilskyndelse af Konsulent Lund fra Amerika, som af Rockefellerfonden var bemyndiget til at understøtte en egen Form for Ungdomsarbejde efter amerikansk Mønster, arbejdet efter en bestemt Plan. Denne gik ud paa at interessere Ungdommen for en god, lærerig og indbringende Udnyttelse af deres Fritid ved Dyrkning af smaa Jordstykker af Forældres eller Husbonds Jord under Tilsyn og Vejledning af Ungdomsudvalget og Konsulenten. Der kom i en Aarrække ret god Gang i denne Jorddyrkning baade for Skolebørn og voksen Ungdom, saavel mandlige som kvindlige. Dette Arbejde blev dog aldrig saa omfattende, som man ønskede og tænkte sig, og selv om mange tog Tanken op, blev det ofte saaledes, at der fortsat blev dyrket smaa Jordstykker i Fritiden, men uden egentlig Forbindelse med Ungdomsudvalget, og lidt efter lidt ophørte Udvalget med denne Virksomhed.

Et Par Gange blev der forsøgt med Kalveopdræt, men uden særlig opmuntrende Resultat. Derimod har man stedse haft Glæde af de mere almindelige pædagogiske Opgaver, og da navnlig Vinterkursuset, som allerede er nævnt, og Markvandringer, samt de ovenfor nævnte Kursus af forskellig Art. — Ungdomsudvalgets første Formand var Gdr. J. A. Jacobsen, Onsbjærg Vestermark, der i mange Aar tog sig af saavel det praktiske Ungdomsarbejde som Skolearbejdet. Han blev, da der i 1932 blev oprettet en *Spareforening: „Egne Hjem"*, Formand for denne med Ungdomsarbejdet nær beslægtede Forening og fik ogsaa givet denne en god Start, saaledes at den ret snart naaede op paa en Sparekapital paa over 100,000 Kr.

Derefter blev Gdr. Anton Jensen Formand for Udvalget, og det var medens der endnu var god Gang i Dyrkning af „egen Jord", som havde hans store Interesse.

I 1937 valgtes Kr. Jensen, Stenborggaard, til Formand, men da han ret snart derefter rejste bort fra Øen, blev Kl. Bagge Holm, Agerupgaard, hans Afløser. Da Jorddyrkningen ikke længere vilde gaa, har man taget endnu mere fat paa de mere pædagogiske Opgaver med praktisk Undervisning paa mange Felter, som ovenfor berørt.

Formandsskifte.

Ved Generalforsamlingen den 18. December 1934 meddelte Formanden, at han ikke ønskede at fortsætte og frabad sig Genvalg til Bestyrelsen. Da det var efter moden Overvejelse, at J. S. Jensen efter 30 Aars Virke i Foreningen ønskede sig fritaget for Formandshvervet, som han havde bestridt i 20 Aar, var Forsamlingens Opfordring til ham om at fortsætte omsonst, og man udnævnte derefter enstemmigt den afgaaende Formand til Æresmedlem af Samsø Landboforening.

Næstformanden bragte ved denne Lejlighed J. S. Jensen en varm og hjertelig Tak for hans fortjenstfulde Arbejde i Samsø Landboforening gennem en Menneskealder.

Ved en vellykket Fest i Tranebjærg Forsamlingshus blev Jens Søren Jensen og Familie hyldet og overrakt Gaver fra Samsø Landboforenings Medlemmer.

Det var lige til at udtale sin Tak til J. S. Jensen, thi han

har i en sjælden Grad gjort sig til eet med Landboforeningen og sin Gerning til eet med Landboforeningens Gerning.

Hans store Interesse fra Ungdommen i den praktiske Landbrugsgerning, forbundet med rige Evner og gode Kundskaber, gjorde ham selvskreven til at gaa ind til Arbejdet som Sekretær og Konsulent, da han som ung Mand havde begyndt at drive Landbrug i Permelille. Derved kom han til at beskæftige sig med Landboforeningens Arbejde netop inden for de Rammer, der havde hans særlige Interesse, og det faldt naturligt, at han blev den første Formand i Fællesledelsen, da han blev afløst som Konsulent af sin Dalum-Kammerat K. Ravnkjær. Samtidig blev han valgt ind i Landboforeningens Bestyrelse og blev snart dens Næstformand. Som allerede nævnt var det en Selvfølge, at han blev valgt til Formand, da M. S. Holm i Foraaret 1915 afgik ved Døden.

J. S. Jensen har i en sjælden Grad haft Medlemmernes Tillid og ligeledes andre Erhvervs og Myndigheders Anerkendelse, og paa denne Maade haft let ved at fremme, hvad han har ønsket, til Gavn for Foreningen og Samsø Landbrugs Trivsel.

Denne Tillid hidrører fra J. S. Jensens rolige, bestemte og dog venlige Væsen i Forbindelse med Dygtighed saavel praktisk som teoretisk, og navnlig ved det gode Eksempel, han har vist i al sin Færd, og ved sin egen hjemlige Bedrift, der har været et søgt og skattet Lærested for et stort Antal af Øens unge Landmænd.

J. S. Jensen har særlig lagt Vægt paa Samspillet i en Bedrift — Harmonien i de forskellige Driftsgrene — og har stedse været blottet for Spekulationstendenser. Denne Stræben efter Samspil i Bedriften rimer godt med hele hans personlige Indstilling, der er stærkt historisk betonet. Han har ofte fremhævet Værdien af den historiske Sammenhæng og har selv med stort Udbytte søgt tilbage i Historien for at hente Belæring og finde Løsning paa sin Tids Problemer. Hans Forstaaelse af Tidens Vanskeligheder og ligevægtige tagen Stilling til disse, er præget af denne historiske Viden. Hele hans Personlighed er rodfæstet i en sund Trang til at bevare alt det gode i det bestaaende, samtidig med et opladt Sind og aabent Øje for det gode i de nye Ting, som bliver fremført.

Han har haft en lykkelig Haand til at lade gode Medarbejdere hjælpe sig, og har med rund Haand givet frie Tøjler til unge Kræfter, som derved har faaet Lov at udfolde sig til Gavn for dem selv og Landboforeningen eller dermed beslægtet Arbejde. J. S. Jensen er ikke alene Æresmedlem af Samsø Landboforening af Navn, men i høj Grad af Gavn.

Ved Bestyrelsesmødet den 8. Januar 1935 blev Næstformanden, *Kl. Gylling Holm,* Madebjerggaard, valgt til Formand, og dermed rykker den tredie Generation ind i Formandspladsen i den samme Hundredaarsperiode.

Kl. Gylling Holm, Madebjerggaard.
Formand fra 1935.

Kl. Gylling Holm havde allerede i mange Aar været med i Landboforeningens Arbejde — ikke alene som Bestyrelsesmedlem og Næstformand fra 1932, da han afløste Jens Gylling Holm, Østerholm, da han blev Konsulent, men endnu mere som meget aktiv Formand for Planteavlsudvalget. Han er i Besiddelse af gode Egenskaber til og har gode Betingelser for at yde godt Formandsskab i Landboforeningen, hvad han allerede har bevist i de 7 Aar, han har bestridt Formandspladsen.

Landboforeningens Arbejde er fortsat uændret efter Formandsskiftet, eller rettere, mange af de omtalte Sager har faaet sin endelige Udformning og Løsning i denne Tid. Det allerede forlængst indledede Samarbejde med Husmandsforeningen paa

mange Omraader er fortsat og udbygget, og under Krisen og den anden Verdenskrig har der været meget, der har lagt Beslag paa Formandens Arbejdskraft og Tid, og dertil er kommet Arbejdet i de mange Udvalg og Kommissioner, han som Landboforeningens Formand har maattet deltage i.

UNDER VERDENSKRIGEN

AF J. S. JENSEN

Det er ofte bleven fremhævet, at Tiden fra Aarhundredskiftet og til Verdenskrigens Udbrud — d. v. s. Aarene fra 1900 til 1914 — var den lykkeligste Periode, dansk Erhvervsliv har oplevet, og at de, der startede i Begyndelsen af den Periode, hører til det begunstigede Slægtled, og det er vist rigtigt.

Udviklingen gik støt og roligt fremad. I Landbruget var der god Overensstemmelse mellem Indtægter og Udgifter; man kunde lægge et Budget og saa nogenlunde regne med, at det holdt. Produktionspriserne svingede ikke meget fra Maaned til Maaned eller fra Aar til Aar. Konjunkturerne havde en jævnt stigende Tendens; man glædede sig, blot Noteringerne paa Smør og Flæsk steg et Par Øre.

Det var ikke vanskeligt for dygtige unge at komme i Besiddelse af Landejendomme til overkommelige Priser, og naar man passede sine Sager, kunde der svares enhver sit.

Jordens Ydeevne øgedes fra Aar til Aar.

Landbrugsbygningerne blev udvidet, og nye blev opført; Besætningerne blev større, og deres Kvalitet forbedredes betydeligt; nye Maskiner og Redskaber indførtes i Bedrifterne. — Denne Tid var i det hele taget en Grotid for dansk Landbrug; de elektriske Traade spændte deres vidtforgrenede Net ud over Land og By, Motorerne brummede fra Lader og Værksteder, og naar Dagen var endt, skinnede det hvide Lys ud fra Gaarde og Huse.

En Udlænding, der besøgte Danmark i 1913, udtalte, at Danmarks Erhvervslivs Pulsslag var saa sundt og kraftigt, at man næsten tabte Vejret, naar man kom ind i dets Atmosfære.

Saaledes var Forholdene den 1. August 1914, da Krigen brød løs mellem Stormagterne. Katastrofen virkede aldeles overraskende og lammende paa alt og alle. Man havde jo nok set de sorte Skyer paa Europas Himmel, men man blev jo stadig beroliget med, at det nok drev over. Folkenes Førere var for oplyste og kultiverede til, at de turde lade Uvejret bryde løs, hævdede man, og naar det kom til Stykket, var der ingen, der turde tænde Lunten. — Nu kom saa alligevel Krigen med alle dens Rædsler.

Unge danske Værnepligtige blev indkaldt til Sikringsstyrken. Natten til den 1. August blev det unge Mandskab her fra Samsø sejlet til Kalundborg i Smaabaade, og alle var grebne af Situationens Alvor.

Forøvrigt slap Danmark denne Gang militært set med Skrækken.

Produktionsvilkaarene blev ret hurtigt præget af Krigssituationen. Vareknaphed og Dyrtid, saavel paa Raastoffer som paa de færdige Produkter, gjorde sig gældende.

Landbrugseksporten foregik dog saa nogenlunde det første Par Aar. Man overholdt nøje at forsyne de forskellige krigsførende Landes Markeder procentvis med de samme Mængder som før Krigen. Først i 1917, da den uindskrænkede U-Baadskrig erklæredes, blev Vanskelighederne store, al Tilførsel ude fra af Foderstoffer, Kul o. lign. standsede helt. Produktionen af Landbrugsvarer blev da meget lille, baade af Smør og Flæsk, dog især sidstnævnte, da Svinebesætningerne reduceredes til næsten intet.

Hertil bidrog ogsaa en anden Ulykke. I Aaret 1915 rasede der her i Landet en ondartet Mund- og Klovesyge. Her paa Samsø blev henimod 100 Besætninger angrebet, mange Kreaturer og Svin døde, og langt de fleste af de angrebne Malkekøer blev bagefter befængt med Yverbetændelse og Hjertefejl og maatte sættes ud ret hurtigt. Endelig gav Aaret 1917 den ringeste Høst, der hidtil var set i dette Aarhundrede.

Efterhaanden som Produktionen svandt ind og Beholdningerne tømtes, steg Priserne stærkt. Der blev Afleveringspligt og Maksimalpris paa Korn, ikke alene paa Brødkorn, men ogsaa paa Foderkorn. Rugprisen blev sat lavere end Prisen paa alt

andet Korn for at holde Brødprisen nede, et Forhold, der blev kritiseret stærkt, idet det jo fortrinsvis er de fattigste Egne, der avler Rug; man gjorde gældende, at det var urimeligt, at disse skulde bære de tungeste Byrder.

Prisstigningerne naaede dog først Kulminationspunktet henimod Slutningen af Krigen, men holdt ved et Par Aar efter denne, altsaa i Aarene 1918—20.

En god Hest kostede da op mod 4000 Kr., og 1 kg Smør over 7 Kr., ogsaa Varer, vi skulde og kunde købe, kostede tilsvarende. Landbrugsejendomme steg stærkt i Pris, og Handelen foregik livligt. Gældsstiftelse udover hvad der svarede til normale Tiders Forrentningsevne, blev ofte Resultatet; man var jo ved at regne med Dyrtiden som permanent.

I 1921 kom Omslaget, endda meget voldsomt, og en Mængde af de i Inflationstiden skabte Virksomheder ramlede.

Mange unge, dygtige Landmænd kom ogsaa ud i økonomiske Vanskeligheder, og ikke alene dem, men tit ogsaa deres Familie og Paarørende, der stod som Garanter for Gældsforpligtelserne.

Her paa Samsø skete der dog vist færre Ulykker end mange andre Steder, idet man ikke i ret høj Grad havde været ude i Spekulation.

Det viste sig ogsaa nu, at Guldstrømmen, der flød i Inflationsaarene, var Blændværk. De reelle Værdier var forringet betydeligt, og hvis saa Pengene var brugt, naar det nedbrudte igen skulde bygges op, indtraf Krisen. Hvem der derimod brugte „Krigskronerne" til at afbetale Gæld med og til at konsolidere sig i det hele taget, handlede fornuftigt.

I Tider som disse, hvor Pengene flyder let og rigeligt, vil der i Almindelighed være ringe Mulighed for, at en Landboforenings Arbejde kan øve Indflydelse; der er ikke Brug for Raad og Vejledning, alt gaar tilsyneladende af sig selv. Landbrugets Historie viser jo ogsaa, at det er i trange Tider, Fremskridtene sker.

Samsø Landboforenings Ledelse i Krigsaarene har ogsaa Minder fra den Tid, der ikke er opmuntrende, men der kan heldigvis ogsaa henvises til Opgaver, der blev taget op og ført ud i Livet netop i disse vanskelige Aar, saaledes at det fik Betydning hen i Fremtiden.

Her skal anføres nogle af de Ting, der blev ført igennem i Krigsaarene og de første Aar derefter.

Som før nævnt truedes Øens Svinebesætninger med at blive reduceret saa stærkt, at der var Fare for, at Avlsmaterialet blev forringet. Man fik da, i Samarbejde med Husmandsforeningen, oprettet en Salgsforening til Indkøb af Gylte fra gode Avlssteder, som Køberne — mest fra de mindre Brug — kunde faa paa lempelige Betalingsvilkaar. Denne Ordning bidrog i nogen Grad til at opretholde Bestanden. Disse Indkøb er fortsat siden og er nu under Slagteriets Administration.

Plantningssagen.

Ved et Møde, Landboforeningen afholdt den 16. Marts 1917, fremsatte Formanden Forslag om at faa pustet nyt Liv i Træplantningssagen. I de brændselsknappe Tider var der fældet en Mængde Træer. Man nød nu stor Glæde og Gavn af det Plantningsarbejde, der paa Landboforeningens Initiativ var udført af vore Fædre. Vi skylder nu at plante igen, hvor Forholdene egner sig dertil, saa dem, der kommer efter os, kan faa samme Gavn af Plantningen, som vi har haft. Der blev nedsat et Udvalg til at fremme Sagen. Udvalget henvendte sig til Husmandsforeningen om Samarbejde. Der blev oprettet en Plantningsforening, hvortil Landboforeningen valgte tre Medlemmer til Bestyrelsen, nemlig: Gdr. Kr. Søholm, Lærer K. Klausen. Kolby, Gdr. Knud Møller, Lundsgaard, og Husmandsforeningen vagte: Parcellist Laur. Mortensen, Vesterløkken, og Parcellist Fr. Bager. Østerløkken. Søholm blev Formand; han virkede i mange Aar og fik udført et stort Arbejde for Plantning her paa Samsø.

Konsulent Vestergaard har i de 25 Aar, Foreningen har bestaaet, været dens Sekretær. Der blev oprettet en Planteskole hos J. P. Jensen, Tranebjærg, hvorfra der er solgt en Mængde Planter. Skovrider Thyssen fra De samvirkende Plantningsforeninger har ført aarligt Tilsyn med Plantningen og har været Udvalget en overordentlig dygtig Raadgiver og god Støtte.

Det er Søholm og Skovrider Thyssen, der har Hovedæren for Plantningsarbejdet her paa Samsø i disse Aar, og der er i

Aarenes Løb plantet meget baade til Hegn og Læ, ligesom en Del Smaaplantninger er anlagt og groet op, særlig paa daarlig Jord. Søholm trak sig tilbage i 1930, og som Anerkendelse for sit Arbejde fik han tildelt De samvirkende Plantningsforeningers Sølvbæger. Samme Anerkendelse fik i 1935 Gdr. P. M. Petersen, Lykkestrupgaard, for sin store Interesse for Sagen og for, hvad han har udrettet i Praksis paa sit Omraade.

Siden Søholms Afgang er Arbejdet videreført. Nuværende Formand er Gdr. Jørgen Holm, Højvang. I de 25 Aar, Plantningsforeningen har virket, er der plantet tre Millioner Træer og Hegnsplanter, og Sagen har nu faaet forøget Interesse, idet der nu igen er Brændselsmangel og vi er i samme Situation, som da Arbejdet blev paabegyndt, og der ligger fremdeles store Opgaver til Udvalget; de vil sikkert blive løst til Gavn og Pryd for Øen.

Ungdomsskolen, det saakaldte Vinterkursus, blev paabegyndt i 1916 og har nu allerede passeret 25 Aars Jubilæet. Landboforeningens Konsulenter har hver Vinter medvirket som Lærere ved Skolen. Da denne Skole oprettedes, var der ikke mange af den Slags; nu er de almindelige og alle Vegne anerkendt som et vigtigt Led i Landboungdommens Dygtiggørelse.

I 1917 blev Musæumssagen bragt til en god Afslutning, efter at Landboforeningen i mange Aar havde haft denne Sag paa Dagsordenen. Musæumsgaarden blev indviet den 9. November 1917. I et af Lokalerne hænger der Billeder af Landboforeningens Formænd fra Starten og til nu, som et Udtryk for, at Initiativet til Musæumsgaarden er udgaaet fra Landboforeningen.

Grundforbedring.

En systematisk Undersøgelse af Samsøs Jorders Trang til Grundforbedringer blev paabegyndt i 1919. Det var Landboforeningens Planteavlsudvalgs Formand Gdr. Jens Buhr Holm, Onsbjærg, og Konsulent Vestergaard, der gennemførte dette betydningsfulde Arbejde, der bestod i at undersøge Jorden for Kalktrang og Trangen til Afvanding. Hovedvandløbene er siden blevet regulerede, og vandlidende Arealer er blevet drænet. Kalk

og Mergel blev tilført, hvor det tiltrængtes. Konsulenten udarbejdede et Markkort over hele Øen, hvor de sure Arealer var angivet med rød Skravering. De røde Pletter er efterhaanden snart ved at være forsvundne.

Husholdning.

Det var ved Landboforeningens Start og i de første Virkeaar, at Præsterne var de toneangivende i Foreningen. Meget er forandret siden, men ogsaa i den nyere Tid er der udgaaet Initiativ fra Øens Præstegaarde til Landboforeningen. Det var saaledes Fru Provstinde Henningsen, Kolby Præstegaard, der i 1906 gav Stødet til, at Landboforeningen fik arrangeret Husholdningskursus i de fleste af Øens Byer med saa mægtig Tilslutning, at 2 Lærerinder underviste en hel Vinter. I 1920 var det Fru Provstinde Thomsen, Besser Præstegaard, der rettede Henvendelse til Landboforeningen om at yde Støtte til Afholdelse af Sykursus (Kjolesyning) for Kvinder. Disse Sykursus blev afholdt samme Efteraar i Besser, Tranebjærg og Kolby. De var allevegne godt besøgt, og der staar i Beretningerne, at det gik fortrinligt. Det gode Forløb af disse Sykursus var vistnok Anledning til, at mange Kvinder fik Øjnene op for, at nu var Tiden inde til, at der blev taget et Arbejde op af Kvinderne selv til Støtte for Husmødrene i deres daglige Gerning og til de unge Pigers Dygtiggørelse og Uddannelse, saavel praktisk som teoretisk i de mange betydningsfulde Fag, der hører ind under en Husmoders Gerning.

Nu var det Fru Marie Buhr Holm, Onsbjærg, der rettede Henvendelse til Landboforeningen om at være den behjælpelig med at faa oprettet en Husholdningsforening for hele Øen. Landboforeningen indbød Fru Rebekka la Cour Madsen, Bavngaard, til at komme herover og holde Foredrag ved et Møde om Husholdningsforeninger.

Mødet, der blev ledet af Landboforeningens Formand, blev afholdt i Onsbjærg den 7. Marts 1923. Foruden Fru la Cour Madsen talte Provst Thomsen, Besser. Der blev nedsat et Udvalg til at arbejde videre med Sagen. Den 11. Maj 1923 holdt Samsø Husholdningsforening stiftende Generalforsamling, ved hvilken der blev valgt følgende til Foreningens Bestyrelse:

Fru Marie Buhr Holm, Onsbjærg, Formand.
Fru Karen Thomsen, Besser Præstegaard, Næstformand.
Fru Anna Nielsen, Ørby Skole, Kasserer.
Fru Anna Warming Holm, Agerupgaard.
Fru Sigrid Bech Madsen, Tranebjærg.
Fru Ester Emborg, Nordby.
Fru Olga Foged, Nordby.
Fru Kirstine Gylling, Ballen.
Fru Mette Jensen, Permelille.

Fru Marie Buhr Holm, Onsbjærg. Fmd. for Samsø Husholdningsforening.

Frk. Astrid Petersen, Tranebjærg. Konsulent i Samsø Husholdningsf.

Den nye Forenings Ledelse viste straks, at den var i Besiddelse af sprudlende Energi og Virkelyst, særlig dens Formand, *Fru Buhr Holm,* fik sat Fart i Arbejdet. Og hver Gang Foreningen tog nye Opgaver op, blev det Sukces, og den vandt mægtig Popularitet overalt paa Øen.

Kursus af forskellig Art blev afholdt. Først omkring i Forsamlingshusene eller i private Hjem. Senere fik Foreningen egne Lokaler.

En eksamineret Husholdningslærerinde blev antaget som Foreningens Konsulent allerede i 1924, det blev *Frk. Astrid Petersen.* Frk. Petersen har virket i Foreningen siden, og der er ikke mange af Foreningens Husmødre, der kan sige sig fri for i de forløbne Aar at have haft Gavn og Glæde af Frk. Petersens dygtige Vejledning vedrørende alt, hvad der har med

Kogekunst og økonomisk Husførelse at gøre; og i hvert Fald vil der være meget faa af de unge Husmødre, der ikke som ung Pige har gaaet i Skole hos Frk. Petersen, og som nu føler sig i Taknemlighedsgæld til hende for dygtig faglig Vejledning og venlig Omgang i de Aar, de var Kursusdeltagere.

Husholdningsforeningen følte snart Savnet af ikke at have et fast Punkt i Tilværelsen; den dristede sig da i 1930 til at bygge sit eget Hus i Tranebjærg. Dette Hus blev indrettet med Skolekøkken, Lærerindebolig og hvad dertil hører. Som Regel har Tilslutningen til Foreningens forskellige Kursus været saa stor, at det har været nødvendigt at have 2 Husholdningslærerinder til Undervisningen i Vinterhalvaaret.

Fru Marie Buhr Holm er fremdeles Formand for Samsø Husholdningsforening og virker med usvækket Energi og Dygtighed.

De samvirkende danske Landboforeningers Arbejdsfond.

Det var ogsaa i Krigsaarene 1915—18 at Landbrugets Organisationer følte Savnet af ikke at have Midler til Financiering af de mange Opgaver, der laa for til Løsning. Her kan f. Eks. nævnes Arbejdet med at finde nye Markeder for Landbrugets Produkter i Udlandet o. m. a. De samvirkende danske Landboforeninger anmodede da de lokale Foreninger om at tage denne Sag op og bidrage til at skabe en saadan Arbejdsfond.

Samsø Landboforenings Bestyrelse lod afholde Møder om denne Sag rundt om paa Øen og indsamlede ialt 5500 Kr. blandt sine Medlemmer. Et smukt Resultat fra saa lille et Omraade.

De lokale Markforsøg og alt andet konsultatorisk Arbejde blev opretholdt og videreført saavel i Krigsaarene som efter disse.

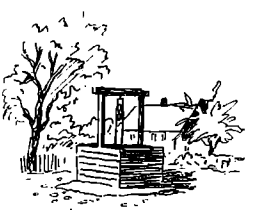

NUVÆRENDE BESTYRELSESMEDLEMMER
I SAMSØ LANDBOFORENING

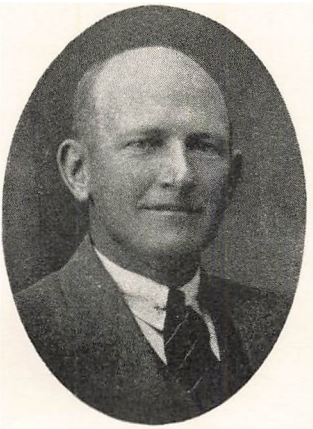

P. Hjulmand, Tranebjærg,
Næstformand.

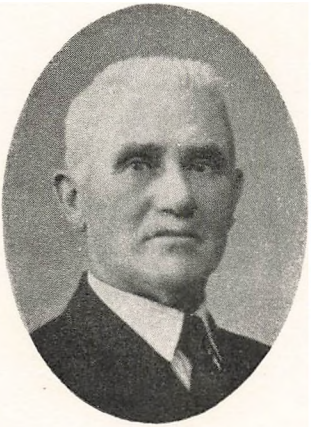

Hans J. Jørgensen, Haarmark,
Kasserer.

Kl. Gylling Holm,
Madebjerggaard,
Formand

Jacob Holm, Stauns

Michael Frandsen, Ærøsminde.

Morten Vadstrup, Solhøj.

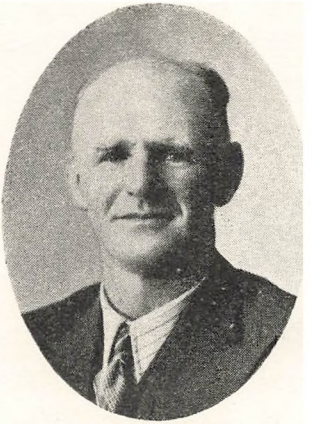

Michael Holm, Pillemark.

Gdr. Carl Nøhr, Filipsdal,
Formand
for Fællesledelsen.

Jens Jensen, Maarup.

Peder Madsen Maarup.

NUVÆRENDE UDVALGSFORMÆND
I SAMSØ LANDBOFORENING

Gdr. Jørgen Holm,
Brundby Mark,
Formand for
Plantningsudvalget.

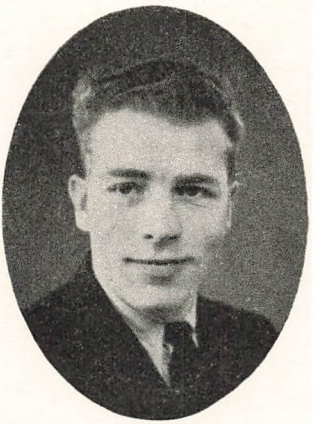

Gdr. Kl. Bagge Holm,
Agerupgaard,
Formand
for Ungdomsudvalget.

Gdr. Jens Jensen, Søholm,
Formand
for Planteavlsudvalget.

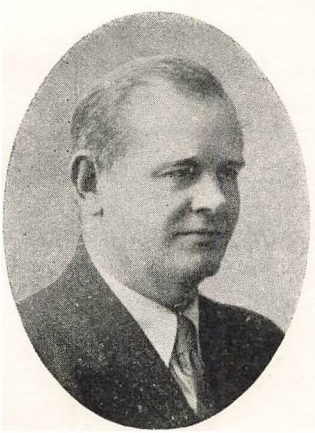

Aage Madsen,
Formand for Svineavlsudvalget.

Kbm. Vilhelm Aagaard, Tranebjærg,
Formand for Festudvalget.

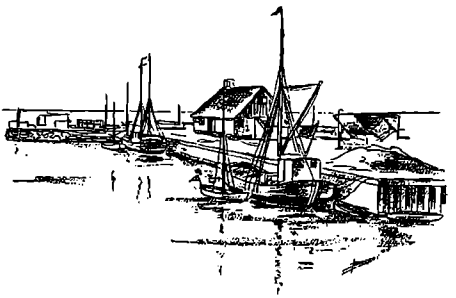

ANERKENDELSER TIL SAMSØ LANDMÆND

AF P. RIIS VESTERGAARD

Foreningen af jydske Landboforeningers Sølvmedalje for Landboflid.

Sølvmedaljen for Landboflid blev indstiftet paa Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde 1894. I Henhold til de oprindelige Statutter kunde Medaljen udelukkende tildeles Husmænd, som Anerkendelse for eksemplarisk og lønnende Drift af Smaabrug. Man stødte dog snart paa den Vanskelighed, at mange af de Virksomheder, man paa denne Maade kunde ønske at udmærke, forlængst havde medført en saadan Fremgang, at de paagældende Indehavere ikke længere kunde betegnes som Husmænd og saaledes maatte lades ude af Betragtning, skønt de ikke af den Grund syntes mindre værdige til Anerkendelse.

Paa Delegeretmødet 1924 vedtog man derfor at ændre Vedtægterne saaledes, at Sølvmedaljen fremtidig skulde kunne tildeles jydske Landmænd uanset Størrelsen af den Ejendom, de i Øjeblikket maatte besidde, blot Begyndelsen var gjort som Husmand og uden væsentlig anden Formue end selverhvervet Startkapital.

Indstilling til Sølvmedaljen sker gennem de lokale Landboforeninger, der amtsvis har Indstillingsret hvert fjerde Aar

Før en Indstilling tages til Følge, bliver den paagældendes Forhold gjort til Genstand for en indgaaende Undersøgelse fra Bedømmelsesudvalget Side, og der uddeles kun forholdsvis faa Medaljer.

Samsø Landboforening benyttede første Gang sin Indstillingsret i 1931 ved da at indstille Michael Frandsen, Ærøsminde,

og J. A. Jacobsen, Onsbjærg Mark. I 1939 blev Ole Rasmussen, Vorbjærggaard, og P. Schjødt Jensen, Holmegaard, indstillet. Disse Indstillinger blev alle taget til Følge, saa at man fra Foreningens Side havde den Tilfredsstillelse at kunne overrække de paagældende Familier den smukke Sølvmedalje som et synligt Tegn paa Standsfællers Agtelse og Anerkendelse.

Fælles for alle, der har faaet tilkendt Sølvmedaljen for Landboflid, er, at de har begyndt under smaa Kaar med en som oftest lille og forsømt Jordlod, og at de ud fra denne Begyndelse

Gdr. Mich. Frandsen og Hustru, Ærøsminde.

— paa beundringsværdig Maade — har evnet at oparbejde et Mønsterlandbrug, der har ført til Fremgang og gode økonomiske Kaar for dem selv, og at hele deres Virksomhed og Vandel har kunnet tjene andre til Eksempel.

For de med Sølvmedaljen hædrede Samsingers Vedkommen-

M. Frandsen, Ærøsminde, Samsø, er født 26. Marts 1882 som kelts Virksomhed ud fra de i Foreningens Indstillingsskrivelser anførte Data.

M. Frandsen, Ærøsminde, Samsø, er født 26. Marts 1882 som Søn af Arbejdsmand J. P. Frandsen, Besser, og blev gift i 1902 med Anna Rasmussen, født 22. August 1878 som Datter af Skomager R. P. Rasmussen, Besser. Ægteparret har kun et Barn, en Søn.

Da M. Frandsens Fader var Daglejer og indtil 1889 sad til Leje i et jordløst Hus, maatte Frandsen allerede fra sit 8. Aar gøre sig nyttig paa Nabogaardene, indtil han senere kom rigtigt ud at tjene.

Efter i sit 20. Aar at have aftjent sin Værnepligt, kom Frandsen hjem til Forældrene, der imidlertid havde faaet eget Hus og efterhaanden tilkøbt 5 Tdr. Land.

Efter at Frandsen i 1902 var blevet gift, blev begge Familier boende sammen og passede i Fællesskab den lille Ejendom, samtidig med, at de alle fire gik ud paa Arbejde.

Daglønnen var ikke stor — for Mændenes Vedkommende 75 Øre plus Kosten. Men med den for dem alle tilvante Flid og Sparsommelighed blev der dog lidt tilovers, saa der i 1904 kunde købes endnu 3 Tdr. Land.

Med denne Ejendom — nu paa 8 Tdr. Land — fortsattes paa samme Maade indtil 1909, da de to Familier besluttede at sælge for i Fællesskab at overtage Frandsens nuværende Ejendom, Ærøsminde, der da var til Salg.

Efter at have realiseret den lille Ejendom, var deres fælles Formue paa ca. 5000 Kr., og med denne Sum til Udbetaling og Driftskapital, blev Ærøsminde, der var paa 27 Tdr. Land, overtages for en Pris af 28,500 Kr.

Gaarden var ved Overtagelsen noget forsømt, Bygningerne gamle, Jorden vandlidende og i høj Grad trængende til Dræning.

De værste Mangler blev dog hurtigt afhjulpet. Jorden blev drænet, Mosehullerne opfyldte og Bygningerne istandsatte, altsammen ved egen Hjælp.

Gaardens Regnskab for de første Aar viser en Bruttoindtægt paa ca. 6000 Kr. og en samlet Driftsudgift paa ca. 4800 Kr., men denne Difference var, som Frandsen udtrykker sig, naturligvis langt større end Familiens tilvante Fordringer, og der blev lagt klækkeligt til Side, baade til Forbedringer og til Reservefond.

Efter blot 15 Aars Forløb kunde Frandsen i 1924—25 ofre 32,000 Kr. paa Opførelse af et nyt, flot Stuehus og moderne indrettede Avlsbygninger og dog bagefter sidde med en praktisk talt gældfri Ejendom.

Hele denne Udvikling er hverken sket ved Hekseri eller no-

get specielt Lykketræf. Frandsen har hverken drevet Frøavl eller haft Salg af kostbare Avlsdyr eller deslige. Heller ikke er Resultatet naaet ved smaalig Sparsommelighed eller Tilsidesættelse af kulturelle Interesser, tværtimod. Et energisk, indsigtsfuldt og udholdende Arbejde har her ikke alene skabt et smukt økonomisk Resultat, men samtidig udviklet Personligheder.

J. A. Jacobsen, Onsbjærg Mark, er født 10 .August 1885, gift 1907 med Mette Kirstine Mikkelsen. Baade Jacobsens Fader og

Gdr. A. Jakobsen, og Hustru,
Onsbjærg Mark.

Hustruens Fader var Arbejdsmænd, den første paa Bisgaard, den anden paa Brattingsborg. Der er 5 Børn i Ægteskabet.

Fra sit 15. til sit 19. Aar var Jacobsen i fast Tjeneste paa Vadstrupgaard. Efter at have aftjent sin Værnepligt var han 1 Aar Tjenestekarl paa Brattingsborg og tog derefter en Vinter paa Klank Højskole.

I 1907 grundlagde Jacobsen sit nuværende Hjem, idet han i Foraaret købte 4½ Td. Land let Sandjord paa Onsbjærg Mark. I Sommerens Løb opførtes her de nødvendigste Bygninger, og hen paa Efteraaret holdt Jacobsen Bryllup og tog sammen med Hustruen det nye Hjem i Besiddelse.

De 4½ Td. Land, der tilmed var af tarvelig Beskaffenhed, kunde naturligvis ikke føde en Familie, og Jacobsen maatte indtil

1911 stadig gaa ud paa Dagleje, men det var hans Ønske og faste Forsæt at komme i Besiddelse af mere Jord, saa at han udelukkende kunde arbejde for sig selv.

I 1910 lykkedes det at købe endnu 6 Tdr. Land, ganske vist af tarvelig Bonitet, men nogenlunde velbeliggende i Forhold til det øvrige Areal. Samtidig blev det naturligvis nødvendigt at udvide Bygningerne, og der blev i Løbet af det næste Aar bygget en ny, rummelig Kostald.

Udvidelsen af Bedriften viste sig lønnende, og i de følgende Aar gik det Slag i Slag med Tilkøb af Jord og tilsvarende Udvidelse af Bygningerne. I 1914 købtes saaledes 3 Tdr. Land, i 1916 2 Tdr. Land, i 1918 5 Tdr. Land og i 1920 atter 5 Tdr. Land. Ejendommen blev dermed bragt op paa sin nuværende Størrelse, ca. 25 Tdr. Land ret vel arronderet, men altsammen mere eller mindre tarvelig Sandjord og til en efter Forholdene meget høj Pris, idet Jorden med paastaaende Bygninger i direkte Købe- og Byggesum kom til at staa i 37,000 Kr. Hertil kom den nødvendige Forøgelse af Besætning, Redskaber og Maskiner, samt Gennemførelse af Grundforbedringer som Mergling, Dræning og Læplantning m. m.

Intet Under, at Naboerne saa med blandet Skepsis og Beundring paa den dristige, unge Mand, der ikke alene købte alt for dyrt, men ogsaa handlede stik imod den da almindelige Opfattelse, at den lette Jord i „Vestermarken" ikke kunde betale for rigeligere Gødskning og bedre Pasning, end sædvanligt var.

Ved hensigtsmæssigt Valg af Afgrøder og vel afpasset Sædskifte efter Jordens Beskaffenhed m. v. viste Jacobsen dog snart, at han trods alt kunde avle større og bedre Afgrøder, end nogen vilde have troet muligt.

Navnlig Dyrkning af Kartofler til tidligt Salg gjorde Jacobsen til sit Speciale, og denne Driftsgren har i ikke ringe Grad bidraget til et heldigt Helhedsresultat.

Optimistiske Synspunkter, Foretagsomhed, godt Humør og en uhyre Virkelyst har mere end andet præget Jacobsens Arbejde, der ikke alene har ført til Held og Fremgang for ham selv, men som ogsaa i mange Maader har været til betydelig Vejledning for andre.

Gaar man med Jacobsen i Marken og ser de meget smukke

Afgrøder, der staar paa den fra Naturens Haand ret tarvelige Jord, kan man næsten ikke afvise Tanken om, at selv Planterne synes at have taget ved Lære af Jacobsens Energi og gode Humør.

Ole Rasmussen, Vorbjærggaard, er født 27. Juli 1883, Søn af Daglejer Klavs Rasmussen, Kolby, og blev gift 1906 med Anna Johanne Farver, Nordby. Ægteparret har 4 Børn, 2 Sønner og 2 Døtre.

Gdr. Ole Rasmussen og Hustru,
Vorbjærggaard.

Som Flertalet af Datidens Børn fra fattige Hjem maatte Ole Rasmussen allerede i 10 Aars Alderen ud at tjene for Føden hos fremmede. Hans Skolegang blev af den Grund uregelmæssig og ofte forsømt. Men den Omstændighed, at han selv som ganske ung følte Trang til at supplere sine, som han syntes, mangelfulde Skolekundskaber og derfor blev en flittig Elev i Aftenskolerne, maa nok tydes saadan, at der i hvert Fald ikke har været noget i Vejen med hans medfødte Intelligens og Dømmeevne.

Efter at have tjent som Karl til sit 23. Aar, giftede Ole Rasmussen sig i 1906 og sikrede sig Hjem ved at købe et lille Hus i Kolby med tilhørende 3½ Td. Land, der dog laa over 2 km borte fra Beboelsen. Her forsørgede Ole Rasmussen i de næste 7 Aar sig og sine ved til Stadighed at gaa ud som Daglejer. Den

sædvanlige Dagløn var i denne Periode kun 75 Øre plus Kosten, men ikke desmindre havde Familien i 1913 naaet at spare saa meget sammen, at der ved Salget af Ejendommen kunde frigøres ca. 5000 Kr., og med denne Sum i Udbetaling købte Ole Rasmussen nu for 15,000 Kr. en i Sildeballe beliggende Ejendom med 15 Tdr. Land god Jord, men med forsømte Bygninger og uden Besætning.

Paa denne Ejendom i Sildeballe arbejdede Ole Rasmussen med Flid og Dygtighed og under stabil Fremgang, indtil han ved Mageskifte i 1921 overtog sin nuværende Ejendom, „Vorbjærggaard" ved Besser, for en Byttesum paa 30,000 Kr.

„Vorbjærggaard", der har et Tilliggende paa 27 Tdr. Land middelgod Jord, var ved Overtagelsen baade udpint og forsømt. Jorden trængte baade til Arbejde og Gødning, og navnlig trængte de gamle Bygninger til betydelige Reparationer. Disse og andre Forbedringer er dog forlængst gennemførte, saa Ejendommen nu præsenterer sig med hyggelige, velholdte Bygninger, god Besætning og rene, frodige Afgrøder.

At der ogsaa har været god og klog Økonomi, saavel i Bedriften som i det private, fremgaar blandt andet deraf, at Nettogælden paa Ejendommen er nedbragt til ca. 10,000 Kr.

Ole Rasmussens bemærkelsesværdige Fremgang fra Daglejer til velsitueret Gaardmand skyldes udelukkende hans og hans Hustrus Flid og Dygtighed i Forbindelse med en efter Forholdene altid fornuftig afpasset Privatøkonomi.

P. Schjødt Jensen, Holmgaard, er født 18. Februar 1885, Søn af Træskomand og Daglejer J. J. Schjødt, Onsbjærg, blev gift i 1909 med Karen Margrethe Jensen, Datter af Snedker Jensen, Onsbjærg. Ægteparret har 2 Børn, en Søn og en Datter.

Fra sit 14. til sit 24. Aar tjente P. Schjødt Jensen som Karl forskellige Steder paa Samsø. Efter at være blevet gift arbejdede han et Aars Tid som Daglejer, indtil han — dels ved Sammensparing, dels ved en lille Arv fra Svigerforældrene — var kommet i Besiddelse af en Kapital paa ca. 6000 Kr., der satte ham i Stand til 1910 at købe en Ejendom paa 14 Tdr. Land i Filipsdal ved Besser. Købesummen var 13,500 Kr. Besætningen var kun paa 2 Køer, et Par Kalve og 1 Hest. Jorden var ikke

særlig god, men den egnede sig udmærket til Kartoffelavl, og denne Mulighed forblev ikke uudnyttet. Navnlig blev der lagt Vægt paa Dyrkning af tidlige Spisekartofler, der gav gode Penge til dem, der forstod Kunsten og som ved Familiens Hjælp selv kunde overkomme Pasningen uden at forsømme den øvrige Bedrift — og det kunde Familien Schjødt. Alt blev passet og intet forsømt. Blev der sparet, saa var det ikke paa det Arbejde, Familien selv kunde udføre. Arbejde baade tidlig og silde i Forbindelse med gennemført Pengeøkonomi var i disse Aar Familiens maalbevidste Vej til Velstand.

Gdr. P. Schjødt Jensen og Hustru,
Holmgaard, Ballen.

Da P. Schjødt Jensen fik Lyst til at arbejde med en større Bedrift, overdrog han i 1933 Ejendommen i Filipsdal til Datteren og Svigersønnen og købte selv Holmgaard ved Ballen, der er en af Samsøs bedste og flotteste Gaarde med 64 Tdr. Land god Jord, nye, velindrettede Avlsbygninger og herskabeligt Stuehus. Ved Overtagelsen var Jorden dog meget forsømt, Besætningen ringe, og Redskaber og Maskiner i daarlig Forfatning. Købesummen var 90.000 Kr., og der krævedes en stor Udbetaling, men en saadan var ogsaa for Haanden.

At Schjødt ogsaa magtede det større Landbrug, viste sig snart. Det ved Overtagelsen meget forsømte Landbrug blev i Løbet af utrolig kort Tid bragt paa Højde med de mest veldrevne. Der blev indsat stor Besætning og anskaffet nye Red-

skaber og Maskiner af enhver Art — ogsaa Automobil —, og samtlige disse Nyanskaffelser lod sig meget let inddække af Gaardens Driftsoverskud. Nettogælden paa Ejendommen blev i 1939 opgjort til ca. 20,000 Kr.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Sølvbæger.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Sølvbæger kan tildeles større og mindre Jordbrugere som Anerkendelse for lignende fortjenstfuld Virksomhed, som Foreningen af jydske Landboforeninger hædrer med Sølvmedaljen for Landboflid. — Betingelserne for Tildelingen er ogsaa i det væsentligste ens. Som Momenter, der lægges særlig Vægt paa, nævnes bl. a., at Arbejdet skal have betalt sig, at det er ualmindeligt for Egnen, at det kan tjene som følgeværdigt Eksempel for andre, at kun smaa Midler oprindelig har været til Raadighed, og at Vedkommende er fuldt ud hæderlig og ved hele sin Færd kan siges at give et godt Eksempel.

Sølvbægeret uddeles i tre Størrelser: „største", „store" og „almindelige", svarende til den Betydning, man fra Selskabets Side skønner at maatte tillægge den paagældende Virksomhed.

Som eneste Anerkendelse af denne Art, der nogensinde har fundet Vej til Samsø, fik *Jacob Holm,* Stavns, i 1935 efter Landboforeningens Indstilling tildelt Det kgl. Landhusholdningsselskabs „største" Sølvbæger.

Jacob Holm, Stavns, er født 22. Juni 1884, Søn af Gdr. Søren Eriksen Holm, Østerby, og blev gift i 1912 med Kristiane Snedker, Datter af Boelsmand Jens Snedker, Stavns. Ægteparret har 3 Sønner.

Sin praktiske Uddannelse fik Jacob Holm i Tjeneste hos dygtige Landmænd, dels paa Samsø, dels uden for Øen, saaledes i 1907 som Karl hos S. H. Gylling, Damgaard, og Aaret efter som Forkarl hos M. S. Holm, Madebjerggaard. Saavel disse som

andre Pladser samt et Vinterophold paa Forsinge Landbrugsskole tillægger Jacob Holm stor Betydning for sig selv.

Selvstændig Landmand blev Jacob Holm i 1912 ved sammen med sin Hustru at overtage sin nuværende Ejendom, den da ca. 60 Tdr. Land store Gaard i Stavns for en Købesum af 37,000 Kr.. hvoraf de dog selv kun ejede ca. 1000 Kr., Resten af den til Udbetaling nødvendige Sum blev dem betroet af Jacob Holms tidligere Husbond, S. H. Gylling, Damgaard.

Ejendommen er ikke begunstiget ved god Beliggenhed med Hensyn til Afsætningsforhold o. lign., og den var ved Overtagelsen meget forsømt og næsten uden Besætning. Bygningerne

Gdr. Jakob Holm og Hustru, Stauns.

var gamle og upraktiske. Jorden trængte næsten overalt til Dræning, og over en Trediedel henlaa i uopdyrket Tilstand.

I Forbindelse med det Grundforbedringsarbejde, der blev paabegyndt straks efter Overtagelsen, tilkøbte og opdyrkede J. Holm yderligere 36 Tdr. Land lav og tildels oversvømmet Jord i Stavns Fjord.

Da Afløbsforholdene for de lave Arealer ikke kunde klares tilfredsstillende ved fri Afstrømning, opførtes i 1918 et privat Pumpeværk og i Tilknytning til dette blev hele Ejendommens systematiske Dræning fuldført delvis efter Ventilsystemet.

Efter ogsaa at have afhjulpet Jordens Kalktrang, hvilket skete ved Kørsel af Mergel fra stedlige Forekomster paa Ejen-

dommen, kom Turen til Bygningerne, idet der, efterhaanden som Bedriften gav Penge dertil, opførtes en ny Lade, Hønsehus, Redskabshus, Kostald, Svinehus og til Slut i 1935 et nyt Stuehus, altsammen stort og velindrettet.

Samtidig oparbejdede Jacob Holm en stor og fortrinlig Malkebesætning og en betydelig Svineproduktion, ligesom moderne Redskaber og Maskiner af enhver Art Tid efter anden blev anskaffet og taget i Brug.

Skønt der ved disse omfattende Forbedringer blev bundet meget store Summer i Løbet af et ret begrænset Aaremaal blev der dog kun stiftet Laan til de første og mest paakrævende Grundforbedringer af Jorden, idet Jacob Holm i alt øvrigt overholdt det Princip, at kun Bedriftens Overskud maatte anvendes til Nyanskaffelser og Byggeri.

Alle Forbedringer har dog naturligvis ikke forandret Jordens yderst uensartede og for en stor Dels Vedkommende meget daarlige Bonitet. Regelmæssig Skifteinddeling og ensartet Sædskifte for hele Marken er derfor udelukket, og Bedriften stiller store Fordringer til Lederens Skønsomhed, hvis Uheld og Fejltagelser nogenlunde skal undgaas. Rigelig Gødskning, Valg af de rigtige Afgrøder i Forbindelse med stort Kreaturhold og tilsvarende Foderforbrug m. m. har dog gensidig betinget en stadig stigende og absolut stor Produktion baade i Mark og Stald.

Som Udtryk for Arbejdsintensiteten i Bedriften kan anføres, at der aarlig i kontant Arbejdsløn, foruden Kost og Ophold, til det faste Folkehold er udbetalt ca. 9000 Kr.

Forklaringen paa den for mange ganske uforstaaeligt store Arbejdsindsats i Bedriften maa vel hovedsagelig søges i Jacob Holms Foretagsomhed og særlige Evne til at finde lønnende Arbejde, men dertil kommer utvivlsomt, at Jacob Holm i Opfattelsen af egen Gerning har følt sig forpligtet til at skabe Beskæftigelse og Fortjeneste til saa mange som muligt, selv om der maaske nok efter andre Principper kunde have været naaet et for ham selv lige saa godt økonomisk Resultat.

Siden Jacob Holm med ca. 1000 Kr. paa Lommen købte Ejendommen for 37,000 Kr., har han tilkøbt 36 Tdr. Land for 18,000 Kr., drænet og merglet for 24,000 Kr., bygget for ca. 90,000 Kr. og forbedret Besætning og Inventar for lavt regnet 25,000 Kr.

Naar endelig tilføjes, at der aldrig er tilflydt Familien Pengemidler ved Arv eller lignende, og at Jacob Holm længe har været en velsitueret Mand, fortæller dette en Del om den Afkastning, han har formaaet at afvinde den 96 Tdr. Land store Ejendom.

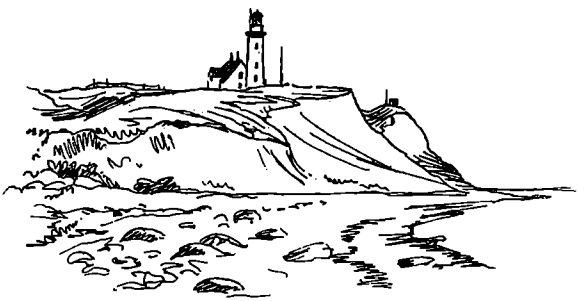

FORMÆND FOR SAMSØ LANDBOFORENING
FRA STIFTELSEN 22. FEBRUAR 1842 TIL DATO

1. Pastor Hansteen, Tranebjærg. Sognepræst i Tranebjærg fra 1818—58. Formand for Samsø Velfærdsselskab 1842—49.

2. Pastor Bang, Onsbjærg. Residerende Kapellan i Besser og Onsbjærg fra 1845—52. Formand fra 1849—50.

3. Godsinspektør Kruse, Ørnslund, Brattingsborg. Formand fra 1850—57.

4 Pastor Krebs, Kolby. Sognepræst i Kolby. Formand fra 1857—60.

5. Købmand L. Rasmussen, Ballen. Formand fra 1860—64.

6. Forpagter Friderichsen, Vadstrup. Formand fra 1864—74.

7. Lehnsgreve C. F. Danneskiold-Samsøe. Formand fra 1874—77.

8. Gdr. O. J. Øster, Haarmark. Formand fra 1877—81.

9. Gdr. Cl. Holm, Vadstrup. Formand fra 1881—83.

10. Dyrlæge A. Petersen, Pillemark. Formand fra 1883—85.

11. P. C. Jensen, Søholm. Formand fra 1885—86.

12. Gdr. M. S. Holm, Madebjerggaard. Formand fra 1886—1915.

13. Gdr. Jens S. Jensen, Permelille. Formand fra 1915—35.

14. Kl. Gylling Holm, Madebjerggaard. Formand fra 1935.

Fortegnelse over Mænd, der har haft Sæde i Samsø Landboforenings Bestyrelse gennem de første 100 Aar fra 1842—1942.

Løbe-Nr.	Navn	Stilling	Bopæl
1.	Hansteen	Sognepræst	Tranebjærg
2.	Kruse	Inspektør	Ørnslund
3.	Brorsen	Sognepræst	Kolby
4.	Egeris	Sognefoged	Onsbjærg
5.	Dolberg	Toldforvalter	Tranebjærg
6.	Heegaard	Sognepræst	Nordby
7.	Bay	Birkedommer	Tranebjærg
8.	Lassen	Forpagter	Bisgaard
9.	Mackeprang	Forpagter	Brattingsborg
10.	Scharling	Sognepræst	Kolby
11.	Müller	Forpagter	Sannholm
12.	Krebs	Sognepræst	Kolby
13.	Bang	Sognepræst	Onsbjærg
14.	J. Haarmark	Gaardejer	Ørby
15.	Jens Olsen	Gaardejer	Haarmark
16.	L. Rasmussen	Købmand	Ballen
17.	Friderichsen	Forpagter	Vadstrup
18.	Cl. Holm	Gaardejer	Vadstrup
19.	M. J. Gylling	Gaardejer	Tranebjærg
20.	N. Petersen	Gaardejer	Kolby
21.	Jørg. Sørensen	Gaardejer	Østerby
22.	P. C. Jensen	Gaardejer	Søholm
23.	Bertel Nielsen	Gaardejer	Brundby
24.	Ole Øster	Gaardejer	Haarmark
25.	Danneskjold Samsøe	Lehnsgreve	Brattingsborg
26.	Mikkel Jeppesen	Gaardejer	Kolby
27.	Rasmus Larsen	Gaardejer	Haarmark
28.	R. P. Gylling	Gaardejer	Tranebjærg
29.	Bertel Jensen	Gaardejer	Klejstrupgaard
30.	Andr. Petersen	Dyrlæge	Brundby
31.	M. S. Holm	Gaardejer	Madebjerggaard
32.	Søren Sørensen	Gaardejer	Permelille
33.	Jens Rasmussen Thunbo	Gaardejer	Lundsgaard
34.	Hans Dam	Gaardejer	Selsinggaard
35.	P. Hjulmann	Gaardejer	Tannerup
36.	Edv. Gylling	Gaardejer	Pillemark
37.	Møller Egede	Gaardejer	Østerholm
38.	Rasmus Foged	Gaardejer	Maarup

Løbe-Nr.	Navn	Stilling	Bopæl
39.	Morten Madsen	Gaardejer	Nordby
40.	Johs. Andersen	Gaardejer	Langemark
41.	M. Lauridsen	Dyrlæge	Pillemark
42.	S. H. Mahler	Gaardejer	Tannerup
43.	O. P. Olsen	Husmand	Brundby
44.	Jens J. Ladefoged	Husmand	Langemark
45.	Jens S. Jensen	Gaardejer	Permelille
46.	R. P. Jensen	Gaardejer	Maarup
47.	Rasmus Jensen	Gaardejer	Nordby
48.	J. K. Jensen	Gaardejer	Kolby
49.	S. Holm Gylling	Gaardejer	Damgaard
50.	J. Buhr Holm	Gaardejer	Onsbjærg
51.	Jakob Holm	Gaardejer	Stauns
52	Jens G. Holm	Gaardejer	Østerholm
53.	Mich. Frandsen	Gaardejer	Ærøsminde
54.	J. H. Jensen	Overforvalter	Brattingsborg
55.	H. J. Jørgensen	Gaardejer	Haarmark
56.	Kl. G. Holm	Gaardejer	Madebjerggaard
57.	P. Hjulmand	Gaardejer	Tranebjærg
58.	Morten Vadstrup	Gaardejer	Solhøj
59.	Peder Madsen	Gaardejer	Maarup
60.	Otto Møller	Gaardejer	Nordby
61.	Morten Printz	Gaardejer	Nordby
62.	Jens Jensen	Gaardejer	Maarup
63.	Mich. Holm	Gaardejer	Pillemark

Fra Tranebjærg Sogn: 19
- Besser - 13
- Kolby - 11
- Onsbjærg - 11
- Nordby - 9

SAMSØ LANDBOFORENINGS KONSULENTER

1. Dyrlæge M. Lauridsen, Pillemark. Konsulent fra 1890—92.
2. Mejeribestyrer H. J. Hansen, Trolleborg. Konsulent fra 1892—94.
3. Gdr. Karl Buhr, Filipsdal. Konsulent fra 1894—1903.
4. Gdr. Jens S. Jensen, Permelille. Konsulent fra 1904—07.
5. Landbrugskandidat Kr. Raunkjær. Konsulent fra 1907—10.
6. Landbrugskandidat Hans Thomsen. Konsulent fra 1910—11.
7. Landbrugskandidat A.M.Frederiksen. Konsulent fra 1911–17.
8. Landbrugskandidat P. Riis-Vestergaard. Konsulent fra 1917.
9. Landbrugskandidat J. Gylling Holm. Husdyrbrugskonsulent fra 1931—41.
10. Landbrugskandidat J. R. Hansen. Husdyrbrugskonsulent fra 1941.

SAMSO HERRIT SEIL VT 84